

XIX. (V. új) évfolyam – 2004/3-4

620 Ft

EGYHÁZfóRUM

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Munkáspasztoráció

Vita az egyházpolitikai tervezetről

Kizárják-e egymást közjó és önérték?

A laicitás kilátásai Közép-Kelet-Európában

Tartalom

SÚLYPONT

- Szászi – Barta – Gyurisné – Gyuris: Munkáspasztoráció 3
 Csizsér – Gyuris – Schröffel – Simo: CIJOC európai koordinációs találkozó 9
 Joseph Cardijn 11

EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM

- Jakab Attila: A laikus kilátásai Közép-Kelet-Európában 13
 Dr. Rédly Elemér: Felkiismeret vizsgálás 60 év után 17

TEOLÓGIA

- Benyik György: A kriszövetségi „koinónia” 22

KULTÚRA

- Szécsi József: Mel Gibson: A passió 26

LELKISÉG

- Dr. Peres Imre: Feltámadás vagy sírablás? 29
 Gergely Dezső: Látogatóban a Szunto Baro Manusnál 30
 Lorenz Wachinger: Másodszor is megszületni 33

EURÓPA

- Trutz Rendtorff: Kizárják-e egymást: közjó és önérdék? 36

KÖRNYEZET ÉS FELELŐSSÉG

- Jörg Zink: A tereméstörténet visszája 38

FÓRUM

- Mihályi Gilbert: Tanuljunk az egyház és az államhatalom összefonódásának torzulásaiból 40
 Pásztor János: Egy református hozzászólás 42
 Frenkl Róbert: Egy evangélikus vélemény 45
 Schanda Balázs: Megjegyzések a munkadokumentumhoz 46
 Dr. Ádám Antal: Eszrevételek a tervezethez 48
 Scharle Péter: Magánvéleményem a munkaanyagról 49
 Torintos György: Színe és visszája 51

RECENZIO

NEKROLÓG

- Dr. Honffy Mária – Dr. Szentkereszty György: Morel Gyula emlékére 62

OKTATÁS

- Zsidó-keresztény-izlám Vallástudományi Előadások 64

MODELLEK

- Élő egyház – halott egyház 65

OLVASÓI LEVELEK

EGYHÁZFÓRUM

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Megjelenik évente hatszor

Egy szám ára: 320 Ft

Évi előfizetési díj: 1750 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó címén, vagy megvásárolható a hírlapárusoknál.

Alapítók:

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

7635 Pécs, Súlyom dűlő 3.

Telefon: (72) 213-454

A szerkesztőbizottság tagjai:

Buday Kornélia

Deme Tamás

Jakab Attila (felelős szerkesztő)

attilajakab@netscape.net

Midling Andrea

Wildmann János (főszerkesztő)

wildmann@hu.inter.net

Wolf Judit

Bankszámla:

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.

11708001-20523716

Tördelés:

TIBOGRAPHIA Grafikai Stúdió

tibographia@axelero.hu

Telefon: (1) 250-3564

Nyomdai munkák:

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

Pécs, Légszeszgyár u. 28.

ISSN 1215-0630

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.
 Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
 Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Címlap:

Bublik Róbert: „Kapoos lények, lények, fények között”

Támogatóink:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
 MINISZTERIUMA

Munkáspasztoráció

Bevezetés

Az első világháborút követő években a munkásság Belgiumban és Európa többi országában nagyon távol került az egyháztól. Ezt kellett tapasztalnia Joseph Cardijn munkásszármasztású belga papnak is, amikor megismerkedett azokkal a gondokkal, amelyek a munkásfiatalkat foglalkoztatták. Ezért határozta el, hogy harcolni fog a munkások anyagi jólétének megteremtéséért, és azért, hogy erősítse bennük az Istenhez való kötődést, és ezáltal felemelje őket.

Mikor tevékenységével kapcsolatosan számos ellenállásba ütközött, elhatározta, hogy munkájához XI. Pius pápa segítségét kéri. A pápa Cardijnt nagy örömmel fogadta, és így köszöntötte: „Végre akadt valaki, aki a munkások világából jött, és nekem a munkások és a szegények megmentéséről beszél... Az egyház ugyanis a szegényekért van, Jézus az ő számukra alapította. Ezért kell a szegényeket visszahozni az egyházba.”

A JOC mozgalmat Joseph Cardijn 1925. április 18-án alapította. Mozgalma vezetését azokra a fiatalokra bízta, akiknek feladatává tette, hogy „kovásszá” legyenek, és hassák át a munkások sokmillió tömegét. Egymás között, egymással és egymásért dolgozzanak, hogy megváltoztassák mind a saját, mind a társaik életét. Cardijnnak – akit VI. Pál pápa munkásságáért bíborossá nevezett ki – kedvenc mondása ez volt: „Minden egyes munkásfiatal élete drágább a föld minden aranyánál!”

Tevékenységük során a mozgalom első szervezői felismerték, hogy nekik elsőrendű feladatuk, hogy megnyerjék azokat a társaikat az egyház számára, akik igen távol kerültek az Istentől. Gyakran énekelték ebben az időben azt a mozgalmi dalukat, amely így szólt: „...munkás testvéreinket visszahódítjuk Krisztusnak!”

A mozgalom szervezését az angolszász világban 1937-ben Gerard Rimmer pap és Pat Keegan fiatal gyári munkás kezdte el Angliában, egy Wigan nevű városban. Az angol mozgalom hamarosan átfogta az egész Földet, és 1957-ben XII. Pius pápa részvételével Rómában tartottak világtalálkozót. 1967-ben a mozgalomnak 70 országban közel négy millió tagja volt.

A JOC szervezeteinek kiépítése most is folyamatban van, és a szervezet jelen van mind az öt földrészen. Legfőbb feladata ma is az, hogy az emberek életének kereszténnyé alakításáért folya-

tos, apostoli tevékenységet fejtsen ki. E cél eléréséhez a mozgalom a munkásifjúságnak nagyszerű lehetőséget kínál, és támogatja őket, hogy a munkásfiatalk életüket a föltámadt Krisztus szellemében élhessék.

Sajnos, a nemzetközi mozgalom két szervezetre vált szét, brüsszeli központtal működik a JOCI és római központtal a CIJOC, Coordination Internationale de la Jeunesse Ouvrière Chrétienne – Keresztény Munkásifjú Mozgalmak Nemzetközi Koordinációja. A magyar JOC mindkét szervezettel kapcsolatot tart, és tagja a CIJOC-nak.

Magyar munkáspasztoráció – Katolikus Ifjómunkások Országos Egyesülete (1921–1948)

A század eleji magyarországi munkásmozgalmak, szakszervezetek egyre inkább azok irányítása alá kerültek, akik a bajok megoldásának lehetőségét csak az osztályharcban, az erőszakos szocializálásban vélték megtalálni. Nálunk a világiak apostolkodásának legfőbb szorgalmazói a jezsuiták voltak. Az általuk szervezett és vezetett kongregációkban kaptak helyet a különböző társadalmi rétegek csoportjai. Külön-külön szervezték az értelmiségieket, az egyetemistákat, az iparosokat és a fiatal szakmunkásokat. Ők azt a feladatot kapták, hogy járják be a háborút követően kialakult nagy nyomornegyedeket. Elsasser páter felszólítására összejött közel hatvan fiatal egyetemi hallgató, akik a szokásos beszédek, javaslatok és formaiságok után dr. Mészáros János budapesti érseki helynök vezetésével megalakították a Keresztény Iparos- és Munkásifjak Országos Egyesületét.

Az egyes csoportokban két-három egyetemista foglalkozott a tagsággal. A gyűlések levezetésének nem volt egységes jellege. Ki-ki a maga elképzelései szerint dolgozott. Az egyetemisták mindenekelőtt nevelni akartak, holott még a feladathoz szükséges, alapvető ismereteket sem szerezték meg. Fogalmuk sem volt a munkásfiatalk életkörülményeiről, otthoni és munkahelyi gondjaikról, életükről. Ugyanakkor nagyon is elcsodálóztak, amikor terveikkel kapcsolatosan értetlenségbe ütköztek. A munkásfiatalk értetlenül hallgatták az egyetemisták elképzeléseit. Sajnos, ez megbontotta a mozgalmat, és egyre-másra távolodtak el az egyetemisták a mozgalomtól. Ki a tanulmányait fejezte be, ki hazautazott a nyári szünidőre, ki vizsgái miatt hagyta abba a munkát.

A magyar, katolikus ifjómunkás mozgalom alapítói azok a fiatal egyetemisták, akik ottmaradtak a munkásfiatalkkal. Dr. Kostyelik Ferenc fogorvos, aki egyetemi tanulmányait befejezve a megmaradt számára keresett helyiséget. Először a Ferencvárosban talált új otthon. Egy romos épületben húzta meg magát. A tél közelgett, nem maradhattak tovább. Bekéredzkedtek a Horánszky utcai kongregációs házba. Onnan távoznuk kellett, mert a kongregáció szelleme, tagsá-

1 Jeunesse Ouvrière Chrétienne

ga alapjaiban különbözött egy proletárgyerekeket összegyűjtő, azokat nevelő egyesülettől. Hamarosan menniük is kellett a kongregációs házból, mert nagyon sok kifogás támadt a fiúk magatartásával kapcsolatban. Jobb lehetőség nem lévén, a közeli József utca egyik bérházában találtak egy üres, földszinti, udvari helyiséget, amely korábban műhely volt. Azt bérelték ki, s ez lett az egyesület központjának helyisége, amelyhez néhány társegyesület is tartozott. Hozzájuk csatlakozott még néhány ifjúsági egyesület, amelyek Szent Imre, illetve Szent László Egyesület néven tevékenykedtek. Kezdetben a pénzt úgy próbálták előteremteni, hogy rendszeresen műkedvelő színelőadásokat szerveztek. Kostyelik doktor nem tudta sokáig fizetni a meglehetősen magas lakbért. Sikertelenül megnyerni dr. Vargyas Tivadar plébános támogatását, aki a Krisztus Király plébánia temploma alatti kiterjedt pincehelyiséget átadta a józsefvárosi csoport számára. Ezzel a lépéssel hosszú időre megoldódott a legnagyobb gond, a megfelelő méretű helyiség és bérlésének a problémája.

Hasonló elhivatottságú fiatal volt Haklik Lajos, aki harmincöt esztendőskorára már gazdag tapasztalataival, jó humorával, megnyerő modorával nagy csapat fiatalot gyűjtött maga köré. A szervezetnek sikerült megszereznie a József körút egyik bérházának a földszintjén működő diákokthont, amelyet „Krisztus Király Tanonc-otthoná”-nak neveztek el. Az otthon vezetését Haklik Lajos vette kézbe.

A KIOE-ban dolgozott Kertész László, aki 1912-ben született Székesfehérváron, egy sokgyermekes, szegény szabómester családjában. A kongregációban találkozott össze Haklik Lajossal, és hamarosan az ő munkatársává szegődött. Kertész László 22 esztendőskor volt, amikor 1934-ben visszatért Fehérvárra, a szülői háza. A korábban megismert apostolkodást otthon is folytatta. A helyi Legényegylet házában hamarosan megalakulhatott az első ottani KIOE csoport. A fiatalok szervezése mellett Kertész László megszervezte a helyi kereszténydemokrata szakszervezeti csoportot is, először a szobafestőket, majd a cipészeket és az utcaseprőket is.

1938 januárjában Cardijn egyhetes tájékoztató tanfolyamot szervezett Bécsben a kelet-európai papság részére azzal a céllal, hogy velük megvesse az alapjait az itteni országok JOC szervezeteinek. Kerkai Jenő és Nagy Tőhötöm jezsuita teológusok – akik nem sokkal később a KALOT mozgalom szervezői lettek – és a KIOE országos elnöke, dr. Mészáros János budapesti érseki helynök is ott volt a találkozón. A helynök nagy lelkesedéssel tért haza, és a KIOE vezetőit a JOC-kal való kapcsolatok megerősítésére bátorította.

Ezek után a budapesti csoportjaink zöme a JOC módszerének segítségével került megszervezésre. A csoportok egységes működését az a központi eligazítás biztosította, amelyet a központ havonta juttatott el hozzájuk, s amely megszabta az elvégzendő feladatokat. Ezeknek az eligazításoknak a funkciója elsősorban a tanulmányi körök munkájának összefogása volt. A szervezeti munka kiszélesedése során elkészült a mozgalom jelvénye s a mozgalom formaruhája is.

1938-ban, az Eucharisztikus Világkongresszus alkalmából, Joseph Cardijn Budapestre látogatott. A rövid látogatás során Cardijn megbeszélést folytatott a KIOE vezetésével, amelynek keretében meghatározták egy újabb budapesti látogatás időpontját. Cardijn három hónappal később, augusztus

végén érkezett újból Budapestre. Este ünnepi fogadás volt, amelynek fénypontja egy amatőr film, *A Napkeltétől napnyugtáig*, bemutatója volt. A film forgatókönyvét Kostyelik doktor írta. Cardijn ünnepi köszöntőt mondott. Beszéde első részében a belga és a francia ifjúság mozgalmának üdvözlését tolmácsolta Szent István Magyarországa munkásifjúságának. Felvázolta azt a hatalmas feladatot, aminek megoldása a mozgalomra vár. Mindenekelőtt a *Rerum Novarum*-ról beszélt.

Cardijn nagy elismeréssel szólt mindarról, amit a tanulmányi körök munkájáról hallott. Csodálkozva állapította meg, hogy a mozgalom munkás vezetői milyen jól megéreztek a mozgalom tevékenységének a láss-ítélj-cselekedj módszerre alapozódó munkamódszerét. Ezzel kapcsolatosan nagyon megnyerte a tetszését mindaz, amit Haklik Lajos mint kimondottan magyar különlegességet honosított meg. Mikor végigjárta az otthonainkat, már kevésbé volt lelkes. Féltette a mozgalmat az otthonoktól, mert szerinte ezek az otthonok bármennyire is fontos feladatot látnak el, elviszik a mozgalom legütőképesebb fiatal vezetőit. A KIOE vezetői jó szívvel vették a kritikát, de más véleményen voltak. Szerintük való igaz, hogy az otthonok fenntartása sok áldozattal jár, de mindez megtérül akkor, amikor az otthonban lakó fiatalok révén gombamód szaporodni kezdenek az újabb csoportok, amikor az otthonainkból csapatostól kerülnek ki jól képzett, vezetésre felkészített munkásfiatalok.

A mozgalom nem nélkülözhetette a széles nyilvánosságot. Propagandára is szüksége volt, hogy híre, munkája eljuthasson a szélesebb nyilvánosság elé. A KIOE lapjának címe *Magyar Munkásifjú* lett, és első száma 1938 március elsején jelent meg. Az újság főszerkesztői feladatait dr. Kostyelik Ferenc vállalta.

A KIOE, amint létszáma gyarapodásnak indult, nyaranként rendszeresen táborba vitte a fiatalokat. Nagy segítséget kaptak ehhez a jezsuiták cserkészcsapatától. Amikor a cserkészek táborozása véget ért, a sátrakat átengedték a munkásfiataloknak. Az első táborok két helyen szerveződtek, előbb Zebegényben, majd később Nógrád-Magyarkúton. A vezetők számára lelkigyakorlatokat is szerveztek.

A háború előtt, 1938-ban érte meg a KIOE fénykorát, de sajnos a háború sok fiatal munkást kényszerített a frontra. A háború után hiába bíztak a társadalom újjáépítésében, és egy demokratikusabb rendszer kialakításában. Újságukat, a *Magyar Munkásifjút* a nyilas hatóságok betiltották, de újrakezdésük a későbbi kommunista belügyi szervek sem engedélyezték. Ennek a rendkívül fontos fórumnak a megszűnése nagy hátrányt jelentett a mozgalom újjászervezési munkájában.

A várt betiltás csupán késett, de nem maradt el. 1946-ban halottak napján érkezett meg a belügyminiszter betiltó, a szervezetet feloszlato rendelkezése. Rajk László pótolta a nyáron elfelejtett vagy elhalasztott rendelkezést. A tanoncotthonokra a belügyminiszter rendelete nem vonatkozott, mert azok kivétel nélkül az egyházközségek felügyelete alá voltak rendelve. A vezetőség napokig várta, hogy majd jön egy minisztériumi bizottság a mozgalom értékeinek számbavételére, elkobzására, és a központi ház megszüntetésére. Aztán nem történt semmi, nem jött senki. Ez bátorító volt. Munkához láttak az aktivisták. Azonnal új néven új mozgalmat indítottak. Ez volt a MECS, vagyis a Munkásifjak Egyházközségi Csoportja.

Néhány év illegális munka után azonban jöttek a letartóztatások, s 1948 augusztusában a tanoncotthonokat is államosították. A vezetők közül több mint egy esztendei fogság után Hollai Ferenc szabadult elsőként az internálótáborból. Doszpot István két esztendőt töltött a Kistarcsai Internálótáborban. Ragoncsa Istvánt pedig Recskre vitték. Ő csak 1953-ban, Nagy Imre miniszterelnök hivatalba lépését követően szabadulhatott.

Az ÁVO a Gát utcai házat, a KIOE központját is államosította. A szervezet lelki vezetőjét, Ikva Lászlót is szabadon bocsátották, de a szabadulást követően eltiltották mindenféle papi tevékenységtől. Mivel anyja meghalt 1968-ban, Svájcban élő nagybátyja, dr. Pfeiffer Miklós kassai kanonok kérésére kiengedték az országból. A hatóságok ígéretük ellenére nem konzuli útlevelet, hanem hontalan igazolást adtak neki, ezért soha többé nem térhetett vissza Magyarországra.

Keresztény Munkásifjú Mozgalom

Magyarországon 1990-től 1999-ig az újjáindított mozgalom elsősorban polgári csoportosulásként volt jelen főleg Szeged környékén. Ezt követte a szervezetépítés időszaka, új csoportok bevonása a munkába. Jelenleg Magyarországon egyesület formájában működik a szervezet.

Az alapok

Amikor a magyarországi mozgalom megalakult, eszmei tartalmának megfogalmazásához Joseph Cardijn munkássága adta az alapot, különösen két szempontból. Egyrészt az emberi természet csodálatos teológiája, amit a szemináriumban ismert meg; másrészt a fiatal munkások életének valósága, amivel első plébániáján szembesült.

A mozgalom hátterét Joseph Cardijn a hit, valóság és pásztori válasz (vagy módszer) három igazságát fogalmazta meg.

A hit igazsága: a fiatal munkásokat Isten a saját képére teremtette, ezért ők részesülhetnek az ebből eredő méltóságból és az örök életből.

A valóság igazsága: sajnos a hit igazsága gyakran rejtve marad a fiatalok előtt, kibontakozását megakadályozzák életkörülményeik, az őket körülvevő másféle értékek, a világ ellentmondásos üzenetei. Gyakran ilyen üzenetek érik a fiatalokat: „Nem érsz semmit, nem vagy képes semmire, nem tartozol sehová.” Vagy: „Csupán az az értékes benned, amit birtokolsz, amit viselsz, végzettséged adja meg a jogot ahhoz, hogy bármi hasznosat is alkoss.” Ellentmondás van a hit és a valóság között.

A módszer igazsága: megoldást kínál erre az ellentmondásra. Fontos, hogy ezt az igazságot *nem* a munkásfiatalok életén *kívül* kell keresni, megvalósítását nem a papságtól, politikusoktól vagy pedagógusoktól kell elvárni. Ők tudnak ugyan segíteni, de ami igazán szükséges, a Keresztény Munkásifjú Mozgalom egy fiatalok által, fiatalok között működött szervezet, ami abban segíti a fiatalokat, hogy felfedezzék saját értékeiket és méltóságukat. Egy mozgalom, mely kivezeti a fiatalokat elszigeteltségükből, mely lehetőséget kínál arra, hogy tartozzanak valahová, miközben tevékeny részvételükkel alakítják is a mozgalmat. A JOC az apostolok iskolája lehet, a mindennapok apostolaié, hiszen „egy fiatal

munkás első és legfontosabb apostola egy másik fiatal munkás” (J. Cardijn); célja pedig a hit igazságát bevinni a munkásfiatalok életébe.

Joseph Cardijn alkotta meg és fejlesztette ki azt az eredeti módszert, melynek segítségével a mozgalom beteljesíthette hivatását: ily módon a fiatalok átalakíthatják életüket. Ez a módszer az **élet felülvizsgálata** (vagy a **Láss! Ítéld! Cselekedj!** módszer).

A JOC három igazságának alapjai:

- Minden fiatal az Isten képére teremtett, és értékes Isten szemében.
- A fiatalok életében ez nem mindig jelenik meg.
- A fiatalok azonban képesek változtatni a helyzetükön.

A módszer abból a szilárd meggyőződésből indul ki, hogy minden fiatalnak egyedülálló elhivatottsága, személyesen megvalósítandó missziója van. Ezt a személyes missziót elsősorban a mindennapi életében valósítja meg. E misszió felfedezésében jelentős lépés a fiatal meghívása a mozgalom által szervezett akciókra, eseményekre és találkozókra való részvételre.

A módszer az átalakulás lehetőségét hordozza magában. Eszköz, melynek segítségével a fiatalok növekedhetnek és fejleszthetik magukat, mellyel befolyásolhatják és megváltoztathatják környezetüket. A módszer aktivistákat képez, akik képesek másokat vezetni személyes példaadásukkal, és bevonnak őket akcióikba. Keresztény módszereként fiatal apostolok képzésének hatékony eszköze, átérzik a Szentlélek működésének jeleit a munka világában, és tanúságot tesznek hitükről barátaik és munkatársaik között a hétköznapiakban.

A módszer sokat kíván a fiataloktól. Arra indítja őket, hogy kevésbé legyenek én-központúak, hogy jelszavuk ne „a mozgalom értem van” legyen, hanem úgy érezzék, hogy „a mozgalom értem, barátaimért és minden munkástestvéremért van.”

Barátság-térkép

A barátság-térkép az apostolívá nevelés eszköze. Folytonosságot teremt, és segítséget nyújt az élet felülvizsgálatának (*revisio vitae*) alkalmazásához. A *revisio* kiindulópontja ugyanis minden egyes fiatal élete, és azok az őket körülvevő emberek, akikkel a fiatalok naponta érintkeznek. Ahogy visszatekintünk az elmúlt hétre, elsőként ezek az emberek tűnnek elénk. Azokkal az emberekkel szemben vagyunk meghívva az Isten országának szolgálatára, és üzenetének hordozására, akikkel naponta találkozunk.

Egy csoport megalakításának kezdetén minden tag elkészíti saját barátság-térképét. Ezt érdemes fél évente átnézni és felújítani.

Az élet felülvizsgálatának módszere (*revisio vitae*)

Az élet felülvizsgálatának módszere a három igazsággal és a barátság-térképpel összekapcsolódva egyedi karakterrel rendelkezik. A módszer egy apostoli keresztény szerveződésben hozza meg gyümölcsét. A módszer minden egyes lépésének megvan a maga szerepe.

LÁSS!

Ez a rész a fiataloknak az **önkifejezés** lehetőségét nyújtja. Itt a fiatalok szabadon és nyíltan beszélhetnek a körülöttük és a velük történekről, megtapasztalják, hogy **meghallgatják őket**, rájönnek, hogy mások komolyan veszik őket, életüket, és nem ítélik el őket azért, mert megosztják azokat a tapasztalatokat, amelyekkel szembesülnek.

A „Láss!” a **hovatartozás** atmoszféráját, az elfogadottság és az otthon érzését segít megteremteni, amire sok fiatal vágyakozik ebben az oly gyakran bizonytalan és fenyegető világban.

A csoportban mindenki felelős a **figyelmesség és nyíltság** szellemének megteremtéséért, a tolerancia és a szívélyesség kialakításáért. A barátságos odafigyelés és az egymással való törődés közösségben elvárható magatartásformák.

Több történik itt, mint a tények pusztá elemzése. Meg kell hallanunk az érzéseket, megosztani a fájdalmat, elfogadni a dühöt, érezni a kétségeket, és örülni minden győzelemnek. Ez a

gyakorlati szeretet működése. A meghallgatásban, a szemkontaktusban, az érdeklődésben, a biztatásban Krisztus van jelen.

Egy fiatalember azzal az érzéssel jöhet el egy-egy találkozórról, hogy: „meghallgattak, meghallották a történetemet, **érek valamit**, még az életem apró dolgai is fontosnak számítanak.” El is sajátítják a fiatalok ezt a hozzáállást, és saját életükben is gyakorlati hasznát veszik azokkal szemben, akikkel mindennapi életük során találkoznak.

A „Láss!” során a **kimondás** ereje kap szerepet. Ha a fiatalok képesek szavakkal kifejezni valamit, akkor nem számít, mennyire rossz vagy riasztó dolgok történnek velük. Erősebbé válnak a kimondás által, ez pedig lélektani győzelem. Amiről beszélnek, arról óhatatlanul mélyebben gondolkodnak, a kimondott szó ugyanis megnyitja a szívet és az elmét.

A „Láss!” a módszer **leíró** része. A fiataloknak nem kell véleményét mondaniuk, vagy elvont elméleteket felállítaniuk, hanem a saját, illetve társaik életében történt konkrét dolgokról

Barátság-térkép

Otthon és család 	<i>Kiindulópont az élet felülvizsgálatának módszeréhez</i>	Barátok és szabadidő
Nevem: _____ _____ _____ Minden felírt személy esetén kérdezd meg: Mit tudok az életükről: családjukról, munkájukról vagy iskolai helyzetükről, nehézségeikről? Milyen ötleteim vannak velük kapcsolatban? Hogyan fogok velük viselkedni a héten?		
Munkahely és iskola 	<i>Az Atya, a Fiú és a Szentlélek kérdezi:</i> <i>„Kit küldjünk?”</i> <i>„Itt vagyok !</i> <i>Küldj engem, Uram!”</i>	Helyi környezet, szomszédság

kell képet alkotniuk. A kiindulópont nagyon fontos azoknak a fiatal embereknek a számára, akiknek a háttérük vagy képzettségük nem teszi lehetővé a jó kommunikációs készséget, akik különféle okokból nem bíznak magukban, és úgy érzik, nincs mit mondaniuk.

ÍTÉLJ!

Az „Ítéelj!” fázisa a **gondolkodás elmélyítésére** ad lehetőséget. Arra tanít, hogyan lépünk túl a belőlünk kiváltott pillanatnyi reakciókon, hogyan lássuk másképp a dolgokat.

Fontos tisztázni, mit várunk el a folyamatnak ettől a fázisától. Az „ítélj” **nem** azért van, hogy **gyors válaszokat kapjunk a Bibliából** – ennél mélyebbre hat.

Egyrészt ismeretet ad az evangéliumról, Jézus tanításáról és az egyházzal, s ami ennél fontosabb, lehetőséget ad az **Istennel való találkozás meg tapasztalására** azáltal, hogy Jézus szavait megismerjük; még akkor is, ha ezek a szavak kezdetben csupán egy-egy kifejezésből vagy rövid bekezdésből állnak.

Ha a módszert rendszeresen alkalmazzuk ugyanazokkal az emberekkel szemben, meg fogjuk tapasztalni a Szentlélek működését, tanúi leszünk a **hit kifejeződésének**. A hit kifejezése lehet, hogy bizonytalansággal és kétellyel teli, de őszinte és igaz volta jelzi az isteni működését v. jelenlétét. Megeshet, hogy csak akkor jövünk rá, mi is hangzott el a találkozón, amikor már az ott készített jegyzeteinket nézzük át. Ebben a fázisban megtanuljuk, hogyan adjunk helyet az Istennek, hogyan legyünk harmóniában az Istennel, meglátni akarátát, érezni Isten jelenlétét életünkben, hiszen Ő végre velünk jön az úton.

Az Istenre való odafigyelés kétféle hatással lehet a fiatalokra:
a) **megvilágíthatja** azt a situációt, amiről éppen beszélünk a találkozón, azáltal, hogy egy bizonyos értékrendet megerősít az általánosan elfogadott gondolkodásmóddal vagy ideállal szemben. Jézus szavai és tettei a fiataloknak követendő modellt kínálnak.

b) **lángra lobbantja cselekvési** vágyukat, szeretetüket megerősíti, reményüket megtartja. A fiatalok felfedezhetik Isten hatalmas szeretetét a munkásfiatalok iránt, és érezhetik azt, mennyire értékesnek és igaznak akarja életüket az Isten, hiszen fiainak és lányainak tekinti őket.

CSELEKEDJ!

A „Cselekedj!” a fiatalok számára a döntéshozatal pillanata, kihívást jelent életük egy olyan területén, melyet szeretnének megváltoztatni. Nem csupán egy beszélgető kör, vitakör, hanem a **cselekvés kezdete**, életmód, döntési mód, a körülöttük lévő világ megváltoztatásának útja.

A „Cselekedj!” lehetővé teszi az eddig fel nem ismert **képességek és értékek** felfedezését. A legkisebb cselekvés is arra készíthet, hogy kihasználatlan erőforrásokat fedezzünk fel magunkban.

A **cselekvés rendelkezik a hit dimenziójával**. Megtapasztalhatjuk az Istennel való tevékeny együttműködést, részt vehetünk az Isten országának építésében, tevékeny részesévé válhatunk tervének. Szellemét átadja nekünk, hogy a fiatalok „álmodhassanak”, és tegyenek azért, hogy álmaik valóra váljanak.

Cselekedeteik során a fiatalok érezhetik, hogy **Isten megtartja ígértét**. „Azért jöttem, hogy nekik életük legyen, teljes életük.” A mozgalom a cselekvés születése, az átalakulás

egy pillanata. A feltámadás pillanatának átélése ez, új élet és új lehetőségek feltárása a különböző helyzetekben, kapcsolatokban, az igazságtalanság rendszerében.

A döntéshozattal a csoport új távlatot nyit meg. A csoport nem veszi el az egyén döntési szabadságát, nem mondja meg, mi a teendő, csupán ötleteket kínál, s befolyásolhatja a cselekvés minőségét, valami felszínestől valami mélyebb felé.

A cselekvés másik jelentősége a **többiekkel való együttműködés**. Kapcsolatban áll egyrészt a „láss” fázissal – a cselekvés konkrétan és pontosan arra a konkrét élményre vonatkozik, amely a csoportban felszínre került –; másrészt a barátságterképen ábrázolt emberekkel, azokkal, akik életüknek részesei.

A „Cselekedj!” a módszer ritmusának összetevője, fontos, hogy ne vesszítsék el a hajtóerőt, ami viszi őket az úton. Legyen elég bátorságuk, állhatatosságuk, kitartásuk ahhoz, hogy ne csak a döntésig jussanak el, hanem a találkozó után a cselekvésig is.

Néhány szempont a módszer gyakorlatával kapcsolatban

Nyitott ajtó

A módszernek nyitottnak kell lennie a mozgalom új tagjai számára. A mozgalom nem valami jutalom a kitartásért, vagy valamiféle elit számára fenntartott hely.

A nyíltságot a módszer egyszerű formája biztosítja, ami annak minden lényeges összetevőjét tartalmazza, de amit egyszerűen adnak elő. Nem szabad annyira bonyolultnak lennie, hogy a fiatalok akadályként éljék meg. Kezdődjön úgy, mint egy egyszerű párbeszéd. „Mi történt? Mit gondolsz? Mit fogsz csinálni?”

Az egyszerűség nem a felületességet jelenti. A módszer még így is drámai hatással lehet a fiatalok életére.

Élede, mely táplál és megelégedetté tesz

A módszernek a vezető képessége szerint kell kifejlődni. Mindhárom lépés elmélyíthető. Ez azt jelenti, hogy a mozgalom különböző vezetői különböző szinteken gyakorolják azt. Olyan ez, mint a jó étel. Egy fiatalember belép a nyitott ajtón, és otthon érzi magát a mozgalomban. Kényelmesen elhelyezkednek a „módszer asztalánál”, és táplálkoznak.

Rendszeres gyakorlás

A fiatalok a módszert a rendszeres és közös gyakorlással sajátítják el. Egy csapatból, amely sosem játszik együtt, hiányzik az összhang, és a játékosok ügyetlenek egymással. Az együttműködés kialakításához olyan csoportra van szükség, ahol megvan a bizalom, amely, mint tudjuk, nagyon lassan épül ki. A módszernek is van egy bizonyos ritmusa, melyet a rendszeres gyakorlás alakít ki.

A gyakorlat

A kiindulópont nagyon fontos. Olyasminek kell lennie, ami az elmúlt héten, hetekben történt. A beszélgetésnek mindig valami aktuálisról kell szólnia, nem a régmúlt eseményeiről. Nem valami nagy dolgot kell bemutatnunk. A kis dolgok a fontosak! „A főnök kritizált!” „Anyukám ki van borulva!” „Veszekedtem egy munkatársammal!” „Egy barátnőmnek konfliktusa van a szerelmével!”

A módszer gyakorlása lehetetlen nagy csoportban. 3-7 fős csoport az ideális. Ha 20-an vannak, érdemes őket kisebb csoportokra osztani.

LÁSS! Rendszerint a vezető felkér mindenkit, hogy osszák meg élményüket, egy „tényt,” ha akarják. A csoport kiválaszt egyet ezek közül. A vezető irányításával kérdeznak.

ÍTÉLJ! A csoport elmondja a véleményét a szituáció jó és rossz oldalairól. Aztán meghallgatják Isten szavát. Engedd, hogy az Ige szóljon hozzád! Ha ez eleinte nem megy, ne aggodj! Néha a jelentés és a megvilágosodás később jön.

CSELEKEDJ! A módszer nemcsak csoportbeszélgetés, hanem a fiatalokat tettekre buzdítja. A módszer nincs befejezve addig, amíg nincs cselekvés! A tettek mindig valóságosnak kell lennie! Nem lehet megfogadni, hogy „megdöntöm a kormányt” vagy „leváltjuk a plébánost.” A cselekvés állhat olyan apróságból, mint megtenni egy apró, de fontos lépést, feltenni egy kérdést, felderíteni egy információt, valakit arra buzdítani, hogy megváltoztasson egy helyzetet. Ezt jól megvilágítja a christopheri mottó: „Jobb egyetlen szál gyertyát meggyújtani, mint a sötétséget átkozni!”

A beszélgetés menete

A következőkben egy lehetséges forgatókönyvet írunk le:

1. „**LÁSS!**”: a téma megkeresése – 5 perc. Mindenki felvázolja a maga történetét, és a csoport megállapodik, kinek a témájával kíván foglalkozni. Témakritériumok: konkrét legyen,

olyan ami még foglalkoztatja a témát hozó személyt. Fontos, hogy nyílt kérdést vessen fel.

2. A történet elmesélése – 10 perc. Úgy meséljük el a történetet, ahogy a fejünkben van, főleg rendezett, időrendi sorrendet betartó elbeszélést erőltetni.

3. Kérdések – 10 perc. A cél a jobb és személyesebb körű megismerése a történetnek. Ennek érdekében kérdéseket tehetnek fel a csoport többi tagjai. Vigyázzunk, a kérdés ne legyen bűjtatott tanácsadás!

4. „**ÍTÉLJ!**” – idő a fantázia számára – 20 perc. Ezalatt elképzelések és ötletek születnek. Mit gondolok, hogyan érzem magamat, ha a történet hozójának helyében lennék? Lehetőleg minél több ötlet legyen, akár ellentétesek is. Nem kell vitatkozni, megegyezésre jutni. Aki a témát hozta, mostantól csak hallgathat! Ez elég nehéz, de meg kell hallgatni a tanácsokat is.

5. Az evangélium tanúsága – 5 perc. 3-4 perc csendet tartva mindenki magában történeteket keres a Szentírásból. Lehet direkt párhuzam vagy látszólag megmagyarázhatatlanul felbukkanó szentírási részlet. A maradék időben mindenki elmondja, mit talált.

6. A kulcstéma kiválasztása – 5 perc. A kulcstéma közül egyet kiválasztunk, és a Szentírásból elolvassuk.

7. Utóhangolás – 10 perc. A szentírási részlet alapján újra lehet fogalmazni az érzéseket, ötleteket.

„**CSELEKEDJ!**” – azaz mit teszek? Személyes elhatározások megfogalmazása és megosztása történik itt. Mire emlékeztem a helyzet? Fontos, hogy a mesélőben legyen egy benyomás arról, hogy a többieknek személyesen mit adott a beszélgetés.

8. Értékelés. Kérdések megbeszélése: Hogyan ment az együttműködés? Hogy érzi magát a mesélő? Hogy érezték magukat a felelősök? A bakter milyennek látta az együttműködést, a beszélgetés menetét, a szolidaritást, versengést, támogatást és szembenállást?

A módszer felelősei: időfelelős, akinek a feladata a témafelelősnek jelezni az időt; témavezető, aki a lépések betartására ügyel, a beszélgetést vezeti, koordinálja; jegyzőkönyvvezető, aki a beszélgetés menetét lejegyzeteli; a bakter, aki a folyamatokat figyeli: szimpátia, antipátia, rivalizálás stb.

Felhasznált irodalom:

Filippo Raimondi, *Joseph Cardijn, egy pap a munkásfiatalok között* (www.joc.hu/kiadvany/cardijn/index.htm).

A Magyarországi KIOE (Katolikus Ifjúsunkások Országos Egyesülete) története, 1921-1948.

Haklik Lajos, Ikvay László, Kamarás Ferenc, Kertész László, dr. Kostyelik Ferenc, Kovács Tibor feljegyzései és visszaemlékezései, valamint a Magyar Munkásifjú és a KIOE kiadványok felhasználásával írta Hollai Ferenc.

A CIJOC 2000-es madridi konferencián elfogadott alapnyilatkozata. A CIJOC képzési anyagai.

Szászi Balázs (KMM-JOC felnőtt kísérő)

Barta Anna (KMM-JOC önkéntes)

Gyurisné Hutter Katalin (KMM-JOC önkéntes)

Gyuris Csaba (KMM-JOC elnöke)

CIJOC európai koordinációs találkozó

Bevezetés

A szegedi székhelyű Keresztény Munkásifjú Mozgalom (KMM-JOC) szervezte az európai testvérmozgalmak (CIJOC) VI. európai koordinációs találkozóját, 2003. október 19-26. között Domaszék-Zöldfáson.

Már egy évvel a program előtt megkezdődtek az előkészületek. A program alatt 15 fős önkéntes csapat tevékenykedett. A mi mozgalmunk feladata volt a helyszín biztosítása, élelem, szállás, tolmáctechnika, tolmácsok felkutatása. Mi szerveztük meg Budapesten a vendégek fogadását, elutazását.

Egy nap Szegeddel és a Dómmal ismerkedtek meg a résztvevők. A székesegyház mozgalmunk tiszteletbeli tagja, Gyulay Endre megyés püspök mutatta be a vendégeknek. Nagy szenzáció volt a látogatóknak, hogy a szegedi dóm tornyából gyönyörködhetek a város nevezetességeiben. Szintén nagy hatást gyakorolt vendégeinkre az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark, ahol Magyarország kultúrájáról, történetéről hallhattak, és természetesen a magyarok bevonulását ábrázoló körképet is megtekintették.

Megnyitó

A találkozót Gyulay Endre Szeged-Csanád Egyházmegye megyés püspöke, Balogh László helyi országgyűlési képviselő és a szegedi polgármester képviselőjében Czenéné Vass Mária nyitotta meg. A megnyitó ünnepségen először a résztvevő országok és Magyarország mutatkozott be, majd a résztvevőknek lehetőségük nyílt arra, hogy a vendégeknek kérdéseket tegyenek fel a magyar ifjúság pasztorációs helyzetéről, illetve a magyar Egyház múltjával és jelenével kapcsolatban.

A megnyitón a nemzeti szervezetek mutatták be magukat, és azokat a kampányokat, amelyeket a munkásfiatalok megsegítése érdekében tesznek. A legnagyobb nemzeti mozgalmak, mint Olaszország, Franciaország és Spanyolország hagyományosan éves nagytalálkozókat szerveznek a fiataloknak, ahol a munkanélküliség problémáira, szociális nehézségekre és a munka világában található igazságtalanságokra hívják fel a figyelmet. Ezek a nagytalálkozók reményt és hitet adnak a fiataloknak, hogy könnyebben éljék meg mindennapjaikat.

A vendégek nagy örömmel hallgatták a kisebb mozgalmak bemutatkozását is. Minden országban, pl. Angliában is, ahol pár évvel ezelőtt majdnem megszűnt a mozgalom, lendületes építkezésbe fogtak, és több tucat önkéntessel, a legtöbb helyen két-három főállású alkalmazottal építik nemzeti mozgalmukat.

Az ünnepség a megnyitó misével folytatódott, ahol a püspök atya és öt külföldi, illetve egy magyar lelkész koncelebráltak. Megható volt, hogy a nyelvek sokszínűsége mellett is milyen bensőséges találkozónk lehetett Istennel és egymással.

Tapasztalatok

A programon helyzetképet láttunk az európai mozgalmak életéből (fiatalok megszólítása, csoportalakítás), volt reflexió a világiak küldetésére vonatkozóan az Egyházon belül, és átnéztük azokat a képzéseket, képzési anyagokat, amelyeket az aktivistáknak, lelkészeknek, kísérőknek készítünk.

A program tehát arra adott lehetőséget, hogy tanuljunk egymás tapasztalatából, erőt merítsünk saját munkánkhoz, és megtaláljuk azt az egységet, amely a keresztény munkásfiatalokat jellemzi.

A felszólalások alapján ezt az egységet a *Revisio Vitae*, vagy más néven a LÁSS! ÍTÉLJ! CSELEKEDJ! módszer al-

kalmazása jelenti a munkásfiatalok csoportjában. Ez az a módszer, amit a munkásifjú mozgalom alapítója, Cardijn atya hagyott a szervezetre, és ezt a módszert javasolja a II. Vatikáni Zsinat is a világi apostolok képzésében. A módszer alkalmazásával a fiatalok felelős és öntudatos tagjai lesznek az Egyháznak és a társadalomnak is. Felelősen élnek családjukban, megbecsülik munkájukat vagy megszerzett tudásukat, szabadidejüket hasznosan töltik el, valamint felelősséget éreznek szűkebb vagy tágabb környezetükért, és cselekednek is érte. Érdekes volt megtapasztalni, hogy bár ugyanarról a módszerről van szó, mégis más és más utakat járunk be, mivel a módszer nagy szabadságot ad. Van olyan ország, ahol inkább a személy fejlődésére teszik a hangsúlyt, hogy így váljon hasznos tagjává a csoportnak és a társadalomnak; van, ahol a

csoport talál ki olyan cselekvéseket, akciókat, amelyek egyben a személy hitét is megerősítik.

A találkozó alatt a jelenlévő lelkészek is be-bekapcsolódtak a munkába, de fontos tapasztalat volt, hogyan is hagyják

a fiatalokat érvényesülni, hogy megvalósíthassák saját álmaikat. Ez a kísérő jelenlét teszi lehetővé, hogy a fiatalok küzdjenek a társadalomban és az Egyházon belül is a reformokért, illetve a munkások megbecsüléséért.

Természetesen nem csak elméleti és gyakorlati viták jellemezték a napokat, hanem az esték mindig alkalmat adtak valamelyik nemzet bemutatkozására. Volt temperamentumos portugál, olasz, illetve spanyol est, játékos angol, szlovák és francia est, és természetesen mi, magyarok, illetve erdélyiek is igyekeztünk kitenni magunkért. Megismertette a magyar konyha remekművét, a gulyáslevest, egy fergeteges magyar táncházba invitáltuk a vendégeket.

Magyar tapasztalatok

A magyar mozgalom is sokat tanult a program alatt. Szilárd elhatározásunk lett, hogy folytatjuk a munkát, az építkezést, és tanulunk a külföldi példákból. Szeretnénk egy konkrét és megvalósítható akciótervet kidolgozni, amely megszólítja és megtartja a fiatalokat a mozgalmunkban. Megerősödünk, és egymást is jobban megismertük.

Simo Ferenc SCJ, magyar lelkész tapasztalatai:

„Számomra nagyon fontos volt ez a találkozó az európai lelkészekkel, küldöttekkel, hiszen nagyon sok tapasztalat cserélésére nyílt alkalmam. Sok példát hallottam, és láttam, hogy máshol milyen gondokkal küzdenek.

A konferenciának köszönhetően én is jobban látom, ismerem a JOC mozgalmat. Megszerettem az aktív, felelősséget viselő lelkiséget, megtanultam becsülni, hogy akar tenni, és hogy tesz is a munkásfiatokért.

Nagyon sok segítséget kaptam a lelkészi munkához. Most már jobban látom, honnan és milyen segítséget várhatok el. A CIJOC-kal való kapcsolat ösztönöz arra, hogy itt, Magyarországon is elkezdjünk/elkezdjek valami komoly munkát a JOC-ban. A konferencia után egy reményteljes jövőkép van bennem, még akkor is, ha most még elég homályos, és nehezen és lassan rajzolódik is ki.”

Schröffel Krisztián magyar küldött:

„Számomra a program szombaton, egy nappal a hivatalos kezdés előtt kezdődött a küldöttek fogadásával. Igaz itt jelentkeztek apróbb problémák, de ezeket sikerült megoldanunk, és mindenki szerencsésen megérkezett.

A formálódás műhelyében

Úgy terveztem, hogy a következő nap, számomra a ráhangolódás napja lesz, de ez egy kissé másként alakult. Irány a mélyvíz, nem csak úszóknak felkiáltással. A magyar küldöttség volt a bemutatkozásoknál az elnök, és az idő mindenkinek kevés volt, ezért sajnos mindenkibe bele kellett fojtani a szót.

A nyilvános megnyitón Gyuris Csaba képviselte hazánkat. Bár nagyon sokan eljöttek, én azt szerettem volna, hogy még többen legyünk a magyar mozgalmából.

Fontosabb gondolatok a konferencia alatt a fiatalokról:

- nincs jövőképük;
- fogyasztóvá váltak: „megveszik”, de nem építik a mozgalmakat;
- csökkenő taglétszám mindenütt;
- nehéz megszólítani a fiatalokat, a pre-JOC szerepe (angol Impact program) nagyon fontos tapasztalatokkal gazdagíthat minket;
- mindenütt vannak kiadványok, de ráfizetéssel. Mérlegelni kell: eléri-e a kívánt hatást?
- sokkal nagyobb az egyház általi támogatás Nyugaton, mivel elismerik és segítik a működést;
- általában plébániákból – hittan csoportokból – indulnak ki az új JOC csoportok;
- ha csoportot akar a fiatal, hozzon hozzá barátokat: a személyes meghívás jelentősége (barátság-térképre, mint módszerre lehet alapozni);
- az egyház tanításai és „kötelességei” a világiak felé, a II. Vatikáni Zsinatban leírtak alapján, csak részben valósulnak meg (ellenállás az egyház irányából; nem bírálni egymást, hanem segítő jóbót nyújtani). Fontos lenne rászánni az időt, hogy képzés formájában ismerjük meg a zsinat tartalmát.
- a mindennapi példamutatás egyik alapelem a mozgalomban;
- miért tegyem ezt én a többiekért, miért jó ez nekem? – ilyen gondolatokkal küzd az a fiatal, aki az elköteleződés útjára lép;
- cselekvési terv; az éves nagy akciót összhangban tervezett lépésekkel kell megvalósítani.

Ezek azok a gondolatok, amelyek engem megérintettek a konferencia alatt. Ami szerintem a szerepünk lehet a mozgalomban, az a többi kelet-európai kezdeménnyel való kapcsolatfelvétel és közösségvállalás. Itt szeretném megköszönni a bizalmat, hogy képviselhettem Magyarországot, és azoknak az áldozatos munkáját, akik, míg a konferencia tartott, a háttérben tevékenykedtek azért, hogy minden rendben legyen. Szerintem ezzel a rendezvénnyel a magyar JOC megítélése pozitívan változott a többiek részéről.”

Csiszér László, a magyar szervező értékelése

A konferenciát több mint egy éves szervezői munka előzte meg, mely során többször találkoztunk a CIJOC európai koordinátorával. Úgy vettem észre, hogy nagyon segítőkész, és a nemzetközi szervezetekkel foglalkozó illetékesek szívügyüknek tekintik a rájuk háruló feladatok pontos teljesítését. Egy új területet látnak talán megnyílni.

A konferencia alatt leginkább a lebonyolításban, szervezésekben vettem részt, így nem tudtam bejutni az előadásokra. Alapvetően az volt a tapasztalatom, hogy a vendégek nagyon nyíltak, és sokkal többet tudnak ők rólunk, mint mi róluk. Készségesen válaszoltak a kérdéseinkre. Érdekes volt látni, hogy hasonló problémákkal küzdenek, mint mi, de azért elmondható, hogy az egyház részéről nagyobb elismertséget és támogatást kapnak, ami anyagiakban is megmutatkozik.

Lehetőségük van kiadványok szerkesztésére és terjesztésére, melyet a célcsoportokhoz el tudnak juttatni. Azonban azt is érdekes volt látni, hogy a zsinat szele még ott sem érte el teljes újtó hatását. Mindazonáltal várom, hogy a konferencián elhangzott ígéretek, az együttműködésre tett javaslatokból konkrét lépések szülessenek.

Összességében úgy gondolom, hogy egy sikeres konferenciát zártunk. Megmutathattuk, hogy annak ellenére, hogy még nem vagyunk teljes jogú tagok a CIJOC-ban, és nem nagyon volt tapasztalatunk egy hasonló jelentőségű rendezvény megszervezésére, képesek vagyunk erre. Ezt a CIJOC vezetőség is maximálisan elismerte. Persze vannak még dolgok, amin igen sokat kell csiszolnunk. Jó lenne, ha a konferencia szervezésében részt vevő csapat a jövőben is találkozna, és együtt gondolkodnánk és tennénk a magyar JOC jövőjéért.

A folytatás

Szeretnénk, ha 2004-ben a CIJOC világtalálkozóján Rómában felvennék a magyar mozgalmat a nemzetközi mozgalom állandó tagjává, ezért kampányt indítunk, hogy képviselőink kijuthassanak erre a találkozóra.

Csiszér László magyar szervező
Gyuris Csaba, a KMM-JOC elnöke
Schröffel Krisztián,

a Délmagyarországi Keresztény Munkásifjú Alapítvány elnöke, magyar képviselő

Simo Ferenc SCJ magyar lelkes

Joseph Cardijn

1882. november 13-án született Sehaerbeckben, amely Brüsszel egy kerülete. Apja Henri Cardijn szénkereskedő, anyja Louise van Daelen. Iskola előtt és után az volt a feladata, hogy egy kis taligán szénzsákokat hordozzon körbe a vevőknek. Így látta, amikor a munkások – férfiak, nők, sőt fiatalok – Brabant tartomány üzemibe mentek dolgozni: papírgyárba, öntőműhelybe, üveggyárba, de legtöbbször a tubizei műselyemgyárba. Munkája során pedig személyesen is megismerkedett a helyi cipésszel, pékkel, asztalossal. Meg-megállt beszélgetni velük, és nézte őket, amint dolgoznak. Ezek az élmények alapozták meg későbbi elkötelezettségét a munkások iránt.

Joseph Cardijn – A pap

A fiatal Cardijnt szülei vallásosan nevelték; ennek hatására papi pályára készült. Az egyházi hivatáshoz szükséges továbbtanulás nagy megterhelést jelentett a szegény családnak. Filippo Raimondi, *Joseph Cardijn, egy pap a munkásfiatalok közt* című könyvében a következőket jegyzi le:

Joseph nagyon izgatott volt, de ugyanannyira határozott is: Anya, Apa! Szeretném folytatni az iskolát, szeretnék pap lenni, és ezért sokat kell tanulnom. Kérlek, engedjétek meg, hogy ne kelljen tovább dolgoznom! Édesanyja elsápadt, férje tekintetét kereste, különös feszültséggel telt meg a szoba; Cardijn papa elszántan fordult feleségéhez és a fiához: „Asszony, mi már rengeteget dolgoztunk, de ha olyan szegény embereknek, mint mi vagyunk, az a megtiszteltetés jut, hogy fiunkat Istennek adhatjuk, ám legyen, még többet fogunk dolgozni.”

A feszültség hirtelen szertefoszlott, Joseph könnyes arccal rohant, hogy megölelje apját, aztán anyját.

Cardijn szorgalmasan tanult, sokat olvasott. Nyáron, amikor visszatér szülőfalujában nagy megpróbáltatás éri. Így fogalmaz: „Olyan volt, mintha tört döftek volna a szívembe.” Amikor találkozik régi barátaival gyermekkorai helyszínén, feltűnik neki, hogy valami gyökeresen megváltozott közte és köztük. Ő „papos” lett, nem járja a gyárba vezető utat, és nem tudja megérteni azokat, akiket folyton leköt a kemény munka.

1 www.joc.hu/kiadvany/cardijn/index.htm

Joseph Cardijn – A bíboros

Társai, akikkel az előző nyáron még együtt ministrált, most dolgozó emberek; túl gyorsan felnőtté váltak.

Pontosan akkor ismert fel két igazságot, amelyek aztán végigkísérték egész életén: a) a munkások a saját bértől való elmozdításuk helyett az áldozat, s ennek a körülménynek egyenes következményeként b) az egyházból kirekesztetteknek érzik magukat.

Szemináriumi évei alatt hirtelen elveszíti édesapját. Az apa idő előtti halálát az okozta, hogy családjáért, fia előmenetelének biztosításáért egyre többet dolgozott, mígnem agyonhajszolta magát. Joseph térdén állva fogadja apja utolsó áldását, és ellenállhatatlan sürgetést érez, hogy válaszoljon Isten újabb, egyre erősödő, határozott hívására. Szíve legmélyén esküt tesz, hogy egész papi életét a munkástömegek megmentésének szenteli.

1906 nyarán Mercier püspök egybehívja azokat a fiatalokat, akiket rövidesen pappá szentel. Mivel Cardijnt intelligens, tevékeny embernek ismeri meg, azt szeretné, ha továbbtanulna. A fiatalembert ekkoriban a szociológia érdekli. Így érvel püspökének:

Püspök úr, ez egy új tudomány, amely biztosan tért fog hódítani az elkövetkező években, szükségünk van olyan emberekre, akik elemezni tudják a környező valóságot. Már több mint húsz éve írt a pápa egy enciklikát a társadalomról, a Rerum Novarumot, de még kevesen ismerik, és különösen kevesen alkalmazzák a gyakorlatban.

Tanulmányait befejezve 1912-től káplán Laekenben. A Brüsszel külvárosában elhelyezkedő plébánia 25 ezer lakót számlál, szinte valamennyien fiatal munkások.

A plébános rábízta a parókia asszonyaival való törődést. Cardijn atyában már meg is fogalmazódott az ún. „tanulmányi körök” terve. Nem iskolai tanulást akart szervezni, hanem felkészíteni őket közös munkájukra. Tanítja nekik a dialógust, a meghallgatás képességét, és kedvet ébreszt bennük, hogy megosszák a csoporthoz az elképzeléseiket, a megfigyeléseiket, a véleményüket és a lelkesedést. Együtt követelik vissza a jogaikat, érnek el egy kicsivel több igazságot.

Mivel kiáll a belga munkások Németországba való deportálása ellen, ezért 1916-ban börtönbe kerül. A háború végén szabadul. A püspök megbízza őt Brüsszel és környéke szociális tevékenységeinek igazgatói tisztségével. Munkájához rátermett munkásokra van szükség, akik társaik vezetői lehetnek. Cardijn atya úgy döntött, hogy ő maga fog a képzésükhöz: új tanulmányi köröket alapítottak felnőtt munkások részére.

Cardijn ekkorra már mozgalomba tömörítette a munkásokat, s ennek az *Ifjúsági Szervezet* nevet adta. A mozgalmat egy egészen új kezdeményezés segítségével népszerűsíti. Ötszáz kérdésből álló kérdőívet készít, a bérből élő fiatalok helyzetét felmérendő. 1921-ben és 1922-ben hónapokon keresztül az *Ifjúsági Szervezet* tagjai több száz más fiatalat keresnek fel.

A kérdőív eredményét 1922-ben közli egy szaklap, és ezzel eljut a híre Belgium értelmiségi köreibbe. Cardijn atya és az *Ifjúsági Szervezet* egyre gyakoribb beszédtema lesz.

A következő években növekszik az *Ifjúsági Szervezet* befolyása, és ezzel együtt Cardijn atyáé is, de közben, ahogy ez lenni szokott, teret nyer az egyre erősebb ellenzék is: többen azzal vádolják Cardijnt és fiataljait, hogy lepaktáltak a szocialistákkal.

1924 áprilisától az *Ifjúsági Szervezet* új neve: *Keresztény Munkásifjú Mozgalom*. Ezzel a névválasztással Cardijn azt akarja hangsúlyozni, hogy a mozgalom elhatárolódik a szakszervezeti jellegtől, valamint szükségesnek tartja a más szociális helyzetű fiataloktól való megkülönböztetést. Az új névvel azonban a mozgalom még mindig nem nyert teljes létjogosultságot. Cardijn végül engedélyt kér a bíborostól, hogy Rómába menjen, és egyenesen a pápánál próbálja ki- eszközölni a mozgalom hivatalos elismerését. Mercier bíboros némi tétovázás után beleegyezését adja. Évek múlva maga Cardijn emlékezik meg a megható találkozásról XI. Piusszal:

- És maga, fiam, mit akar?

- Szentatyám, én... én meg akarom menteni a munkásfiatalokat, ha kell, meg is halok, hogy megmentsem a munkásréteget.

- Ott üljön le!

És a pápa könyvtárában, azon a helyen, ahova elérnek az egész világ egyetemes egyházából a véget nem érő inségét hírül hozó hangok, itt kerül sor a szokatlanul hosszú találkozásra.

- Különleges áldásom van azok számára – mondja a pápa –, akik munkásszervezetekkel foglalkoznak. Én is, amikor fiatal voltam, érdeklődtem az ilyen tevékenységek iránt, amelyekre egyre nagyobb szükség van. Ami a fiatalok szervezeteit illeti, ezek az én egészen különleges támogatásomat élvezik.

Egyre izgatottabb a pápa, és többször is kijelenti: „Igen, szent buzgalomnak kell élnie Önben, amely nem csak az elit szervezését tartja fontosnak, hanem a munkásosztályét is, sugarait szórva szét a tömegben, amely ettől megtízszereződik, megszázsorozódik, befolyását kiterjeszti a gyárakban dolgozó minden emberre.

Eredményesnek bizonyul a pápánál tett látogatás: néhány hét múlva ugyanis, 1925. április 18-án megnyitja kapuit a JOC első kongresszusa: ez a nap a mozgalom hivatalos megalkulása. Amikor megkezdődik a kongresszus, a JOC – amely magáénak mondhatja a pápa nem hivatalos jóváhagyását – immár 192 helyi vallon szervezetet számlál, és Brüsszelben 6000 hivatalos tagja van.

„Köztük, velük és értük”: ez egy forradalom, amelynek alapeleme a fiatal munkások átfogó nevelése, amely a mindennapi valóság apránkénti feltérképezésével indít. A JOC alapmódszerének tekintett híres jelszót – „Láss! Itélj! Cselekedj!” – maga XXIII. János pápa is átveszi majd a *Mater et Magistra* című enciklikájában. Cardijn atya alapvető célja, hogy a munkásfiatlokat felkészítse az életre: mind a szakmai, mind a családi életükre.

Belgium és Franciaország után más országok is érdeklődni kezdtek a JOC tapasztalatai iránt: Svájc, Spanyolország, Portugália, Hollandia, Anglia, Horvátország, Magyarország, Litvánia és végül Kanada. A mozgalom immár nemzetközi méreteket öltött.

Időközben újra kitör a háború: a náci megszállás alatt Cardijn, hatvan éves korában, ismét börtönbe kerül. Szabadulása után munkásságának két helyszíne: Belgium és az egész világ. Minden gondolata, minden cselekedete új dimenziót kap: immár világpolgár lett, aki kötelességének érzi, hogy a Föld minden országát meglátogassa. Útjairól feljegyzéseket készít, ezeket elküldi a mozgalom aktivistáinak. Ezeknek a fiataloknak a fejében, akik még nem szoktak hozzá, hogy hazájuk határain kívülre is gondoljanak, forradalmi gondolatok fogalmazódnak meg. Cardijn számára egyébként ez egyedülálló alkalmat nyújt, hogy nemzetközi szinten nevelje őket, hogy megismertesse velük az ifjúság problémáit, és arra ösztönözze őket, legyenek egyre büszkébbek a mozgalomra, amely mindenütt egybefogja mindnyájukat.

Az 1950-es jubileumi konferencián a belgiumi JOC hivatalosan betölti 25. életévét. Ez alkalommal hangzik el Cardijn egyik leglelekesítőbb mondata: „Adjatok vezetőket, és én felemelem velük a világot.” Még 1967-ben is, pár hónappal a halála előtt, terveket sző, és élete utolsó percéig járja a követéseket az engedélyért, hogy elmehessen a Szovjetunióba és Kínába.

A pápa legfőbb munkatársaként kíséri végig VI. Pál utolsó enciklikájának, a *Populorum Progressio*-nak a kiadását.

Néhány héttel a halála előtt egy hosszú interjú befejeztével a Luxemburg Rádió újságírója, aki nagyon szerette volna megtudni a sugárzó öregember utolsó gondolatát, hirtelen ezt a kérdést szegezte neki:

- Gondol néha a halálra? Mit jelent az ön számára a halál?
- Az élet folytatása, nem más, mint egy átmenet, átutazás”
- válaszolja Cardijn.
- És... mit fog akkor csinálni, ha az égben lesz?
- Hát... ugyanazt: munkásfiatokkal foglalkozom!

A laicitás kilátásai Kelet-Közép- Európában¹

A laicitás eszméjével szemben a Közép-Kelet-Európában rendszeresen tapasztalható hisztérikus kirohanások alapvetően két tényezőre vezethetők vissza: 1) a széleskörű vallástudományi műveletlenségből fakadó tárgyi ismeretek hiányára, illetve 2) az állami paternalizmusra berendezkedett egyházi félelmekre, amelyek gazdasági és pénzügyi érdekeiket érintő veszélyforrást látnak benne.

Rendszerint a francia példa az, ami riaszt, amit magyar viszonylatban még súlyosbít a Trianon-szindróma. Pedig a laicitás eszméje nem rendelkezik egy minden korra és helyzetre adott örök érvényű megfogalmazással. Ez egy állandó mozgásban levő, vita tárgyát képező szellemi irányzat, amelyet esetenként kell vizsgálni, alakítani, s amelynek a megvalósíthatóságát az adott körülményekre szabottan kell kidolgozni. Mindez elsősorban azzal magyarázható, hogy nagyon nehéz egy pontos meghatározásnak a szűkre szabott keretei közé szorítani, mivel elsősorban viszonyt fejez ki, különállást jelent, és nem annyira statikus, mint dinamikus töltetű fogalom.

Tágabb értelemben a laicitás a lelkiismereti szabadságot jelenti. Célja elkerülni azt, hogy az életfelfogása miatt bárki is diszkriminációt szenvedjen.

Szűkebb értelemben a fogalom mindenekelőtt Franciaországhoz kötődik, ahol főleg a vallási klerikalizmus elleni küzdelemben kristályosodott ki, és ahol a vallásszabadság kinyilvánításán túlmenően az állam és az egyház szétválasztását is jelenti.

Alapjában véve tehát azt lehet mondani, hogy a laicitás elsősorban egy politikai koncepció, amely azt jelenti, hogy az állam egyetlen felekezetet sem részesít előnyben (illetve nem minősíti az életfelfogásokat), és meghatározott keretek között szavatolja mindegyik szabad megnyilvánulását.

A fogalom kialakulásának és fejlődésének vallási, kulturális háttére egyértelműen összekapcsolja azt a nyugati kereszténység uralta kultúrkörrel, amelyre az első évszázadokban nem annyira a teológiai viták és egyházpolitikai harcok, hanem elsősorban az intézményrendszer fejlesztése és az egyházi jogviszonyok meghatározása a jellemző. Nyugaton ugyanis – a Kelettel ellentétben – a kezdeti, egyházon belüli elkülönülés/elkülönítés fokozatosan a „szent” és a „profán”, az

¹ Jelen írás az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány kutatási programja keretében készített tanulmány (Budapest, 2004) rövidített és részben átdolgozott változata.

Laïcité – Vita tárgya

egyház és az állam között húzódó választóvonalra fejlődött. Ez csakis a nyugati kereszténység kulturális térségében történhetett meg, amelyet mindig is jellemzett az egyházi és a politikai hatalom közötti rendszeres ellentét és feszültség. Nyugaton ugyanis a keresztény egyházi intézményrendszer fontos szerepet játszott az egyes európai államrendszerek kialakulásában, intézményes megszervezésében és a politikai hatalom legitimációjában, miközben az egyház rendszeresen hangot adott saját politikai és társadalomirányító ambícióinak. Ugyanakkor a politikai hatalom folytonosan arra törekedett, hogy – bizánci mintára – hatalma és irányítása alá gyűrje, valamint az államrend megszilárdításának a hathatós eszközévé tegye az egyházat. Ebből kifolyólag a nyugati kereszténység történetén keresztül végigkövethető az állam és az egyház mindenkori erőviszonyának a pillanatnyi helyzete.

A reformáció alatt komolyan megrendült a klérus társadalom feletti hatalmi pozíciója, elsősorban a szakralitás háttérbe szorulásának köszönhetően. Ugyanakkor az sem mellékes, hogy a protestáns többségű országokban az egyház és az állam társadalomirányító hatalmi küzdelme többnyire az állam javára dőlt el, amennyiben a protestáns egyházszerveződés sok esetben a politikai hatalomnak köszönhetette a létrejöttét. Ezzel párhuzamosan azonban a protestantizmus mint eszmerendszer nagymértékben meghatározta az adott politikai államrendet, és különösképpen annak ideológiáját.

Vitathatatlan, hogy a vesztfáliai Európában a vallás és a politika viszonya ártértekelődött, hiszen a felekezeti hovatár-

tozás politikai és nemzeti kérdéssé alakult át. Mindez új helyzetet teremtett a katolikus többségű országokban is, ahol a reformációt követően kezdtek fokozatosan kibontakozni azok az egyházzal szembeni emancipációs társadalmi törekvések, amelyek hosszú távon óhatatlanul az egyház és az állam összeütközéséhez vezettek.

A laicitás elvi kikristályosodása Franciaországban

Kétségtelen, hogy a laicitás elvének a tényleges kikristályosodása és jogi megfogalmazása Franciaországhoz és az újkori francia történelemhez kapcsolódik. Ezt azonban csakis annak fényében lehet ténylegesen megérteni, ha soha nem tévesztjük szem elől azt a rendkívül fontos társadalmi és politikai szerepet, amelyet a katolikus egyház az ország kialakulásában, fejlődésében és megszervezésében betöltött. Szinte természetesnek is mondható tehát, hogy a királyság intézménye ellen fellépő forradalmi hullám értelemszerűen szembe került az azt legitimizáló egyházzal.

Vitathatatlan, hogy a szabadságelvek (pl. vallásszabadság) és a forradalmi gyakorlat nem mindig voltak összhangban egymással, ellenben nem lehet azt állítani, hogy a törésvonal kizárólagosan az állam és az egyház között húzódott volna. Bizonyos értelemben mindkét intézményrendszer belekerült egy gyökeres átalakuláson átmenő társadalom körforgásába. Ilyen történelmi körülmények között kétségtelen, hogy azok a társadalmi rétegek, amelyek kikerültek az egyház hatalmi befolyása alól – vagy csak részben tartoztak alá – elsősorban az állami intézményrendszeren keresztül próbáltak érvényt szerezni egy új társadalommodellnek, amely – a régivel ellentétben – a két intézményrendszer szétválasztását, és a sajátos feladatok és jogkörök különálló meghatározását tűzte ki az újjászervezendő társadalmi berendezkedés alapjául. Ezt azért is fontos tisztázni, mivel a francia forradalommal alapvető paradigmaváltás történt Európa és hosszabb távon az egész emberiség történetében. A modern társadalom az állami intézmények legitimizációját többé már nem szakrális alapon kívánta (és kívánja) meghatározni, hanem azt elsősorban önmagából, a saját akaratából eredezteti. Ezt a gyökeresnek mondható változást az is tükrözi, hogy míg a régi rendszer (az *ancien régime*) a trónus és az oltár szerves egységén alapult, addig a forradalom a törvényt és a nemzetet helyezte előtérbe. Mindezeknek a következtében Franciaországban egyre jobban összekapcsolódott a köztársaság és a laicitás eszméje.

Az oktatás volt az első olyan terület, ahol a gyakorlatban is megtörtént a laicitás eszméjének az érvényesítése. Alapjában véve mind a mai napig ez képezi a laicitás mellett elkötelezettek és az ellenfelek közötti érdekérvényesítési harcnak a kiemelt hadszínterét. Ennek elsődleges oka abban rejlik, hogy miután a forradalom megszüntette az ezen a területen élvezett kiváltságos és uralkodónak mondható helyzetét, a katolikus egyház a 19. század folyamán nagy hangsúlyt helyezett a saját iskolahálózatának a kiépítésére, miközben az állam meglehetősen kevés figyelmet fordított erre. Ebben azok a törvények is segítettek (pl. Falloux, 1850. március 15), amelyek kifejezetten kedveztek az egyházi oktatásnak, s ame-

lyek az államapparátusban érvényesülő erőviszonyoknak is tükrökepei. Kétségtelen azonban, hogy ezek a törvények öntudatra ébresztették a laicitás eszméjének a híveit, és ellenhatást váltottak ki, amelyek elsősorban két területen nyilvánultak meg: az iskolai törvényekben, illetve az egyház és az állam szétválasztásában. Gyakorlatilag mind a mai napig ez tekintethető a laicitás eszméje két alapvető összetevőjének.

Kelet-Közép-Európa és a laicitás eszméje

Európa nyugati felével ellentétben Kelet-Közép-Európa országaira a társadalmak történeti fejlődésének rendszeres megtörése, illetve a határvonalaknak az ide-oda történő tologatása a jellemző. Nem lehet tehát azon csodálkozni, hogy ezekben az országokban oly erőteljes az ideiglenes helyzet-érzet generálta félelemmel telített kényszerképzet. Ennek következtében, míg Nyugat-Európában elsősorban a „politikai közösség”-fogalom uralja a nemzetről alkotott felfogást, addig Közép-Kelet-Európa nemzetfogalmi erősen etnikai töltetűk. Ezt a helyzetet bonyolítja még az adott nemzetképnek az összekötése egy többnyire jól meghatározott vallási vagy felekezeti hovatartozással is.

Ilyen körülmények között mindenképpen szükségszerű és célszerű lenne a laicitás eszméjének elvi megvitatása, és az ezzel kapcsolatos társadalmi modell megfontolása. Ebben a térségben ugyanis a politikai és ideológiai retorika nem mindig tükröződik a gyakorlatban, s a megalkotott jogszabályok nem biztos, hogy ténylegesen is alkalmazásra kerülnek. Ennek igen-csak jó példája az állam és egyház elválasztásának a rendszeres hangoztatása, miközben a kérdés időszerűsége következetes folyamatossággal tér vissza három alapvető témakörben:

- 1) az egyházak állami támogatása: melyiket? és milyen mértékben? illetve milyen alapon?
- 2) az egyházak elvi egyenlőségét következetesen aláássa a „történelmi”-ség kérdése;
- 3) a vallásoktatás és az egyházi iskolák kérdése szintén számtalan nehézséget okoz.

Mindezek ismeretében mindenképpen érdemes lenne mérlegelni azokat a lehetőségeket, amelyeket Kelet-Közép-Európa országai számára a laicitáson alapuló társadalmi modell nyújthatna. Ez mind a társadalom, mind az állam, mind pedig az egyházi és vallási közösségek számára új és átlátható helyzetet teremtené. Az egyértelműen semleges állam² ugyanis hatékony jogi keretet jelenthetne a pluralizmuson és a másság tiszteletén alapuló demokratikus civil társadalom önszerveződésének és kiépülésének. Ilyen értelemben sokkal inkább megerősödhetne a nemzetnek „politikai közösség”-ként történő felfogása és meghatározása, amely hathatósan elősegíthetné számos, időszerűségét veszteni nem bíró kisebbségi probléma megoldását is. Arról nem is beszélve, hogy a semleges állam megszüntetné a vallások/egyházak

politikafüggőségét. A kölcsönös szolgálatnyújtáson alapuló állam – egyház kapcsolatrendszerben ugyanis a társadalom tulajdonképpen alárendelt szerepet tölt be.

A semleges állam egyáltalán nem zárja ki a vallás szabad gyakorlásának a lehetőségét. Kétségtelen azonban, hogy ez jogi szempontból egyenlősíti a vallásokat és felekezeteket, ami a különböző jogcímű kiváltságok megszüntetését is magával vonja. Vitathatatlanul ez a jogegyenlőség az, ami elfogadhatatlan a kérdést mindig teológiaiilag megközelítő, az igazság kizárólagos birtoklására igényt tartó, illetve többnyire a történelemre, mint jogalapra, hivatkozó vallási rendszerek számára. Ebben a kérdésben tehát sokszor a polgári jog vitája folyik a teológiával, miközben feledésbe merül az az egyszerű alapigazság, hogy „a történelmi jog”, mint olyan, nem létezik.

A semleges állam előnyt jelenthetne abban a tekintetben is, hogy hitoktatás helyett – ami önmagában véve is ellentmondásos, mivel magát a személyes hitet nem lehet az

2 Az államnak a vallási semlegessége nem feltétlenül azonos a közömbösséggel. Ez az értékelés magán viseli a monoteista vallásokra jellemző kizárólagos és monolitikus szemléletmódot, amely a társadalmi pluralitást erkölcsi és vallási relativizmusnak tekinti. Hiszen mindegyik monoteizmus rendelkezik egy sajátos, mindent átfogó és bennfoglaló társadalomszemlélettel, amelyben a másságnak igencsak szűkre szabottak a keretei és a mozgási lehetőségei. Éppen ezért kellene pozitívan szemlélni a semlegességet, és azt elsősorban részrehajlástól mentes, közvetítésre alkalmas attitűdként értékelni. Ebben a megközelítésben az államnak a vallási semlegessége nem más, mint igazságosság, készség a közvetítésre, illetve a diszkrimináció elutasítása.

ismeretek szintjén oktatni – lehetővé tehetné a vallási rendszerek történeti és kulturális megközelítésben történő oktatását, ami hathatós segítséget nyújthatna a másság megismerése iránti érdeklődés felkeltésében, de különösen az annak megértésére, tiszteletére és elfogadni tudására való hajlandóság kiművelésében. Erre a jövőben azért is szükség lenne, mivel nemzetközi viszonylatban felerősödni látszik a vallási alapokon szerveződő politikai ideológiák, illetve a vallási legitimitást is kereső politikai irányzatok. Mindez nem annyira a társadalmak kohéziójának, hanem sokkal inkább azok polarizációjának, és a bennük fellelhető különböző törésvonalak elmélyülésének kedvez.

Kelet-Közép-Európa esetében a laicitás kérdése egyrészt a történelmi múlt, másrészt, pedig a sokrétű összefonódások (etnikai, nemzeti, felekezeti, politikai) miatt problémás; amit sokszor a fogalmi zűrzavar is nehezít. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a vita elsősorban érzelmi és nem elvi alapon, ugyanakkor pedig soha nem az alapvető problémáról folyik. Ez pedig nem más, mint a pénz. A laicitás és az állam semlegessége ugyanis Kelet-Közép-Európában alapvetően pénzkérdés, amely elsősorban az ún. „történelmi egyházakat” érinti. Hiszen biztos állami támogatás hiányában ezek képtelenek lennének fenntartani azt az egyházi intézményrendszert (és itt nem az iskolákra vagy szociális feladatokat felvállaló intézményekre gondolok), amely tömegbázis hiányában is biztosítja számukra a társadalmi

láthatóságot – és politikai szövetségkötés szempontjából rendkívül kívánatosá teszi őket. Amennyiben ugyanis az egyházak csak önmagukra és a híveikre támaszkodhatnának, kénytelenek lennének újragondolni önmagukat, figyelembe venni a kor támasztotta kihívásokat, és a további érdekében esetleg szerkezeti és szemléletbeli változtatásokat eszközölni. Magyarán szólva rá lennének kényszerülve, hogy komolyan vegyék a megújulásuk szükségességét.

Kelet-Közép-Európában csakis a laicitás eszméje teheti lehetővé, hogy az állam, az egyház és a társadalom átgon-
dolja, és új alapokra helyezze a kapcsolatát, mintegy új lehetőségeket teremtve mindhárom entitás számára. Mindezt egy olyan globalizálódó és állandóan változó világban kell megtenni, amelyben az egyének identitásának a meghatározásában egyre nagyobb szerepet kap a vallási hovatartozás. A monolitikus személyi identitástudattal rendelkező egyének számának növekedése közepette elengedhetetlen, hogy a társadalom éberrel vigyázzon a hatalmi egyensúly fennmaradására. Az egymást átfedő hatalmi összefonódású intézményrendszerekben ugyanis előbb-utóbb ellehetetlenül a társadalom élete, és berendezkedése egy jól meghatározott erkölcsi rend alapján működő társadalmi renddé alakul át, ahol az egyén szabadsága semmivé foszlik. A történelem számtalan példája ezt igazolja.

Jakab Attila

13 jó tanács az élethez

1. Nem azért szeretlek, aki te vagy, hanem azért, aki én vagyok melletted.
2. Senki sem érdemli meg könnyeidet, aki pedig megérdemli, az nem fog sírásra készletelni.
3. Csak, mert valaki nem úgy szeret téged, ahogy te szeretnéd, az még nem jelenti, hogy nem szeret téged szíve minden szeretetével.
4. Az igaz barát a kezedet fogja, és a szívedet simítja.
5. Akkor a legelviselhetetlenebb valaki hiánya, mikor melletted ül, és tudod, hogy sosem lehet a tied.
6. Sose felejts el mosolyogni. Még akkor sem, amikor szomorú vagy. Lehet, hogy valaki beleszeret a mosolyodba.
7. Lehet, hogy csak egy ember vagy ezen a világon, de valakinek te jelentheted magát a világot.
8. Ne vesztegesd idődet arra, aki nem tart téged érdemesnek arra, hogy veled legyen.
9. A sors talán azt akarja, hogy sok nem megfelelő emberrel találkozz, mielőtt megismered az igazit, azért, hogy mikor ez megtörténik, igazán hálás legyél érte.
10. Ne sírj, mert vége lett! Mosolyogj, mert megtörtént.
11. Mindig lesznek emberek, akik meg fognak bántani, tehát nem szabad feladnod a hitet. Csak légy óvatos!
12. Légy jobb ember, és tudd, hogy ki vagy, mielőtt valaki újjal találkozol, akitől azt reméled, hogy ismer téged.
13. Ne küzdj túl erősen. A legjobb dolgok váratlanul történnek.

Lelkiismeret-vizsgálás 60 év után¹

Amit magam is átéltem

Azzal kell kezdenem, hogy előadásom témájában személyesen is érintett vagyok. 60 évvel ezelőtt 10 éves gyerekként Budapesten, Budán a Krisztinavárosban éltem át a német megszállást és következményeit. Engem is igazoltattak az utcán... Nem egészen értettem még az eseményeket, de azt tudtam, hogy nagy baj van: a szüleim is félnek, és féltének minket.

A következő hónapok, a háború vége családjunkat is súlyosan érintette. A háborús események során meghalt a 15 éves bátyám, a 16 éves nővérem, nagyanyám húga, nagybátyám felesége és egy unokanővérem. Édesapám, a 13 éves nővérem és az öcsém megsebesültek. 1945. január 2-án egy bombatámadás után engem is úgy ástak ki a pincében ránc omlott téglafal alól. A bombatámadások, az ostrom idején megtanultam, mit jelent félni, rettegésben élni.

Hívó katolikus családban nőttem fel. Mindig emlékezni fogok arra, amikor édesapám nővérem koporsója mellett a Bibliát idézte: „Az Úr adta, az Úr elvette, legyen áldott az Úr neve!” (Jób 1,21).²

A marxista-kommunista rendszer vallásüldözését saját életemben megtapasztaltam, felnövő fiatalként, majd felnőttként és papként. Osztályfőnököm, Olofsson Placid atya elhurcolását 1946-ban, az iskolák államosítását 1948-ban pannonhalmi bencés diákként éltem át. A szemináriumból való kizárást 1959-ben, amikor 85 papnövendéket zártak ki politikai okokból, papi működésem 5 évig tartó felfüggesztését, miközben két év két hónap börtönt éltem át...

Így talán nem kell magyaráznom, hogy a „Miért engedi meg az Isten...” kezdetű mondatokat én is értem, de ezek mégsem ébresztenek bennem kétséget, mert Jézus Krisztusba vetett hitem választ ad az élet nagy kérdéseire.

Nem szándékom most, hogy bárkit is megtérítsek, de meg vagyok győződve arról, hogy az élet kérdéseire élő Isten-hit nélkül senki sem tud kielégítő választ adni, mai életünk gondjaira sem tud senki jobb megoldást kínálni Jézus Krisztusnál. A keresztény hit mindig Isten ajándéka, elfogadása pedig szabad emberi állásfoglalás marad. Amit most előadok, az ennek a hitnek a fényében érthető meg, de remélem, hogy azok is megértik, és logikusnak tartják majd okfejtésemet, akik másként gondolkodnak.

Placid atya – Elvitték

Amiről a történelem szól

Azt valljuk, hogy a történelem az élet tanítómestere. A baj csak az, hogy mi emberek nem akarunk tanulni saját történelmünkéből. Ezt tanúsítja a legtöbb történelem tankönyv is: az emberiség története elsősorban nem a kultúra, a tudomány és a technika fejlődéséről szól, hanem az emberek egymással vívott háborúiról és kegyetlen mézárásairól.

Már a Bibliában is olvashatunk egész népek lemészárlásáról, amikor öregeket, nőket, gyermekeket és csecsemőket válogatás nélkül kardélre hánytak.³

De nem kell a régmúltba visszamennünk, elég ha csak a huszadik század szörnyűségeire gondolunk, amelyet szüleink és részben mi magunk is átélünk. Csak néhányat említek ezek közül: az örmény nép nagy részének kiirtása⁴, az ukrán nép millióinak kiéheztetése és éhhalála⁵, a fasizmus áldozatainak szenvedései, a zsidóság üldözése és millióinak kiirtása⁶, a hívő keresztények ezreinek üldözése és vértanúsága⁷, a bombázások többmillió áldozata, beleértve az atombombák áldozatait, a kommunizmus áldozatait a szovjet gulág táborokban, Magyarországon az Andrassy út 60-ban, Recskben, az internáló és kényszermunkatáborokban, továbbá a csatlós

¹ Előadás Komáromban, 2004. április 28-án.

² Valamennyi szentírási idézet a Szent István Társulat kiadásában, CD lemezen megjelent szövegfordításból való.

³ „Amikor tehát Szichon egész hadinépével kivonult Jahachoz, hogy harcba szálljon velünk... úgy hogy őt is, fiait is, és egész hadinépét legyőztük. Aztán meghódítottuk mind a városait, s minden városon betöltöttük az átkot, férfiakon, nőkön, gyerekeken egyaránt, nem hagytunk életben egyetlen egyet sem. Csak a jószágot meg a városokban összeharácsolt javakat tartottuk meg zsákmányul.” (MTörv 2,32-35). További hasonló helyek: MTörv 3,4-7; Józs 10.

⁴ 1915-1923, kb. 1,5 millió. Forrás: Schütz Ödön - Nagy Kornél, *Az örmények történetéből, História*, 2002, 07 (július).

⁵ Forrás: Stéphane Courtois, *A kommunizmus vétkei*, Nagyvilág 2000. okt. 24.

⁶ 6 millió zsidó, 5 millió cigány, lengyel... Itt nem idézek konkrét irodalmat, mindenki által ismert adatokra utalok.

⁷ Indonézia (1965-1966, 1972, 1999) közel 500 ezer halott; Kelet-Timorban 200-300 ezer. Forrás: Andrea Riccardi, *Keresztények a vértanúság századában*, Új Ember, 2002. április 5.

országokban⁸, vagy a legutóbbi évtizedben elkövetett népirtások az afrikai etnikai harcokban⁹. 1994. április-májusban Ruandában egymillió embert mészároltak le egy hónap alatt¹⁰, és még ma sem tudjuk, hogy hány ember lett a koszovói vérengzések áldozata 1999. januárban¹¹. Szudánban az 1983 óta folyó, és ma is folytatódó öldöklésben eddig 2 millióan haltak meg, Kongóban négy év óta 3,5 millió áldozat¹². Ha volt a történelemnek sötét évszázada, akkor ezek között is a legsötétebb a XX. század volt, eddig. Sok ember felvetette már a kérdést: Ki a felelős mindeztért a sok szörnyű gonoszsáért?

Ki a felelős?

Sokan így teszik fel a kérdést: „Nem tudott volna Isten egy olyan világot teremteni, amelyben nem lenne bűn és szenvedés?” A válasz: De igen, Isten valójában ilyen szép és jó világot teremtett. Mennyei Atyánk egy nagyszerű világot teremtett, amelyben nekünk, embereknek különleges személyi méltóságot adott, amikor nemcsak értelmet és szabad akaratot adott nekünk, hanem meghívott az örök életre. Végtelen szeretetében az örök életre vezető utat is megmutatta, amely a földi életen keresztül elvezet a boldog örök életre. Erről szólnak a Biblia első lapjai (vö. Ter 1-2).

Ezt a szép és jó világot, amelyet Isten megteremtett és ránk bízott, hogy azt építsük és szépítsük, mi rontottunk el, mi tettük és tesszük tönkre mind a mai napig. Emberi végzetünk az lett, hogy a kísértő szavára az ember nem fogadta el Isten tervét, úgy vélte, a saját útján jobban tud majd boldogulni. Ez az a bűn, amely mindnyájunknak öröksége, és amelynek következményeit azóta is meg tapasztaljuk (vö. Ter 3-4).

A Magyar Katolikus Katekizmus rövid összefoglalásában: Az emberiség ellen elkövetett legsúlyosabb bűnök: gazdasági kizsákmányolás, fegyverkezési hajsza, háború, terrorizmus, népirtás, kábítószer-kereskedelem, gyermek- és leánykereskedelem, abortusz és eutanázia.¹³ Ezekhez kapcsolódnak a további, a testi élet ellen elkövetett leggyakoribb bűnök: 1. verekedés, testi sértés; 2. az élet és egészség veszélyeztetése, káros

szenvedélyek; 3. segítségnyújtás elmulasztása; 4. gyilkosság, öngyilkosság, abortusz, eutanázia.¹⁴ Továbbá ezeknek a bűnöknek a forrásai, a lelki élet ellen elkövetett leggyakoribb bűnök: 1. harag és gyűlölködés; 2. mások bűnre tanítása és csábítása; 3. a vallásos nevelés és önnevelés elhanyagolása; 4. a bűnre vezető alkalom keresése; 5. a lelkiismereti szabadság megsértése; 6. botrány okozása.¹⁵

Az emberiség sokezeréves története keserves tanulságokkal szolgál: Ha nem követjük lelkiismeretünk szavát, ha nem fogadjuk meg Mennyei Atyánknak atyai tanítását, amelyet a lelkiismeret szava által szívünkbe vésett, amelyet a tízparancsolat kihirdetésével ránk hagyott, akkor annak olyan következményei vannak, amelyeket ártatlan emberek is kénytelenek elviselni.

Akik mindezek ismeretében a „Miért engedi meg az Isten...?” kérdést felvetik, jogtalanul próbálják Istenre hárítani a felelősséget, hiszen ő nem tett és nem tesz mást, csak tiszteletben tartotta és tartja azt az emberi szabadságot, amit ő adott nekünk.

Soha többé!

Ez a címe mai fórumunknak. Ha valóban azt akarjuk, hogy soha többé ne legyen népirtás, akkor rá kell ébrednünk, hogy ehhez az emberi erő nem elég, mert az evilági, önző emberi érdekekkel szemben csak Istenbe vetett hittel, és hitre alapozott erkölcsös magatartással lehet hatékonyan felvenni a harcot.

Mi hittel valljuk, Isten a mi Mennyei Atyánk bűneink ellenére sem hagyott magunkra minket, mert amikor az ember elfordult az ő útjától és a bűn útját választotta, akkor megígérte, hogy megváltót küld a világba.¹⁶ Az Ószövetségi Szentírás ismerői ismerik ezeket a messiási jövendöléseket.¹⁷

Mi, keresztények, hittel valljuk, hogy a megígért Megváltó eljött: Ő Jézus Krisztus, aki életével, szenvedésével, kereszthalálával és feltámadásával megváltott minket: „szerelemből vállalt engedelmségével meghalt bűneinkért, és feltámadt megigazulásunkra”¹⁸. „A megváltás műve úgy valósul meg bennünk, hogy hiszünk Jézus Krisztusban, és tanítása

8 Forrás: Stéphane Courtois, i. m. *A Szovjetunió - 20 millió halott; Kína - 65 millió halott; Vietnam - 1 millió halott; Észak-Korea - 2 millió halott; Kambodzsá - 2 millió halott; Kelet-Európa - 1 millió halott; Latin-Amerika - 150 000 halott; Afrika - 1,7 millió halott; Afganisztán - 1,5 millió halott. Mindez összesen 100 millió.*

9 Burundi (1972) 100-200 ezer hutu halt meg az etnikai harcokban. Kambodzsá (1975-1979) 1-3 millió halott.

10 Forrás: „Az elhallgatott népirtás” Lovas István 2004. április 5. Magyar Nemzet Online. Továbbá: Kovácsy Tibor, „A ruandai mészárlás”, *Beszélő* 2000. május.

11 Vö. *A koszovói vérengzések. Bosznia (1992-1995) 200 ezer halott.*

12 Az Interneten ezekről bőven találhatók további adatok.

13 Magyar Katolikus Katekizmus, Vác, 1995. Rövidítése: MKK. A számok a kérdések sorszámai. Itt a 337. kérdés.

14 I. m. 333. kérdés

15 I. m. 336. kérdés

16 Ter 3,15 : „Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba.”

17 Vö. a *Hitünk és életünk* című hittankönyvben: *Olvasmányok a próféták jövendöléseiből*, 56-58. old. Megjelölt szentírási helyek: Iz 2,2-5; 7,13-17; 11,1-9; 42,1-7; 52,13 - 53,12. Mik 5,1-5.

18 MKK 70. kérdés

szerint élünk.”¹⁹ Mégsem vagyunk tehát tehetetlenek a rosszal, a bűnnel szemben, mert ha Jézus tanítása szerint élünk és mindenkit szeretünk, akkor visszaszoríthatjuk a bűnt és annak következményeit.

A kinyilatkoztatást nem ismerő emberek kérdésére: „Isten miért engedi meg a bűnt?” a válasz nem elmélet, hanem Isten cselekedete: Jézus Krisztus személyében közénk jött, sorsközösséget vállalt velünk²⁰, hogy minket megváltson, megszabadítson bűneinktől, és megtanítsa arra, hogyan kell élnünk ebben a bűnös világban, követve őt életünk keresztyével, és végül eljussunk a megígért, boldog örök életre. „Jézustól tudjuk, hogy szenvedéseinknek van értelme: mert a vele vállalt szenvedéssel részesei leszünk a megváltás művének.”²¹

Másképpen megfogalmazva mindez azt jelenti, hogy nem Isten, hanem mi emberek vagyunk a felelősek bűneinkért és bűneink következményeiért. Minden ember elsősorban a saját bűneiért felel, de közben egymás bűneinek terhét kell hordoznunk. Az ártatlan embereknek is viselniük kell mások bűneinek terhét. Azaz nem Istent kell felelősségre vonnunk, hanem saját magunkat.

Ha valóban azt akarjuk, hogy „Soha többé!”, akkor el kell fogadnunk, hogy mi felelősek vagyunk önmagunkért és egymásért, akkor mindegyikünknek önmagába kell néznie, mit tettem rosszul, mit kellene másként, jobban tennem, hogyan tudnánk jobba lenni, jobba tenni ezt a világot, amelyben élünk. Ha valóban azt akarjuk, hogy „Soha többé!”, akkor el kell fogadnunk Mennyei Atyánk parancsait, atyai jó tanácsait, amelyet Jézus Krisztus is tanít nekünk, amikor meghirdette, hogy a legfőbb parancs Isten és embertársaink szeretete. Ha valóban azt akarjuk, hogy „Soha többé!”, akkor szükség van az ellenségszeretetre, az emberek és a népek közötti megbékélésre, és ami ennek alapja, a kölcsönös megbocsátásra.

Vannak, akik nem akarják, vagy nem tudják elfogadni a kölcsönös megbocsátást és kiengesztelődést. Hallottam már ilyen érvelést: „Nem bocsáthatok meg a mások nevében, nem bocsáthatok meg azok nevében, akiket megkínóztak és kivégeztek.” Valóban nem bocsáthatunk meg? Tisztáznunk kell, a megbocsátás nem jelentheti a bűnök utólagos jóváhagyását, az okozott károk jóvátétele alóli felmentést, de megkívánja azt, hogy a rosszat, a legnagyobb rosszat is jóval, szeretettel viszonzozzuk. Erre maga az Úr Jézus tanított minket, aki a kereszten így imádkozott: „Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit tesznek.” (Lk 23,34).

A keresztyény megbocsátásra legyen szabad egy konkrét példát mondanom, melyet bárki nekem szegezhetne: „Mit tennél, ha édesanyád kínzóit azt mondanák: Ha megtagadod a hitedet, szabadon engedjük édesanyádat?” – Mit tennék?

Édesanyám, mint hívő keresztyény ember mit tanácsolna nekem? Bizonyára azt mondaná: „Fiam, nehogy megtagad a hitedet, nem arra neveltelek!” És ha ő Jézus példáját követve kínzóit imádkozik, akkor miután kegyetlen módon megölték, nekem akkor az ő nevében is meg kell bocsátanom, különben nem lennék Istenben és az örök életben hívő ember. A hívő embert ilyen magatartásra tanítja már az Ószövetségi Szentírásban, a Makkabeusok 2. könyvében (7. fejezet) leírt eset, a hős asszony és hét fia vértanúságáról.

Ha valóban azt akarjuk, hogy „Soha többé!”, akkor lelki ismeretvizsgálatot kell tartanunk: készek vagyunk-e a megbocsátó szeretetre?

Ki akkor a felelős?

Tanulságos Székely János, Caligula helytartója című drámája.²² Petroniusz, a helytartó, Caligula császár parancsára be akarja vitetni a jeruzsálemi templomba a császár istenszobrát. Barakiás, a zsidó főpap ellenáll a számára teljesíthetetlen parancsnak. Azon vitáznak, kinek kell valójában engedelmességni: a magát istennek tekintő császárnak, vagy Izrael Istenének. A drámai vitát a főpap egy mindnyájunk számára tanulságos mondattal zárja: „Minden diktátor hatalma addig ér, amíg az alattvalók engedelmissége.”

Tudjuk, hogy a náci és a nyilas háborús bűnösöket felelősségre vonták, már akit utolérték. Más diktátorok és népi-írtásban részt vevők felelősségre vonására már ritkábban és nehezebben került és kerül sor. Mi azonban azt valljuk, hogy az ember nemcsak az emberi bíróságok előtt felelős, hanem elsősorban Isten előtt, aki elől végül senki sem tud elbújni. Szoktunk még beszélni a közvélemény és a történelem ítélőszéke előtti felelősségről, de ez a felelősségre vonás sokszor csak torz formában, máskor egyáltalán nem érvényesül. Sokszor szándékosan ferdítik el a tényeket, és ezek alapján akarnak egyeseket, valójában ártatlan embereket felelősségre vonni, másokat pedig, akik valójában bűnözők voltak, felmenteni, vagy felelősségüket csökkenteni, mondván, amit tettek azt a jó cél érdekében tették. Ez az érvelés azonban elfogadhatatlan, mert a cél nem szentesíti az eszközt! Máskor egész népeket, vagy népcsoportokat akarnak felelőssé tenni, annak ellenére, hogy tudjuk, a kollektív felelősségre vonás mindig igazságtalan, és igazságtalanul sújtja az ártatlanokat is. Ilyen előítélet, ha egyes népeket vagy vallási csoportokat akarnánk bűnösöknek kikiáltani.

Mi lesz akkor az igazsággal, ki tud, vagy ki fog igazságot szolgáltatni? Mi hívő keresztyények valljuk, hogy az ítélet napján végül minden ki fog derülni. Erről így ír a Hitünk és életünk című hittankönyv: „Az ítélet napja a szeretet és az

19I. m. 52. kérdés

20Vö. Fil 2,5-8.

21I. m. 73. kérdés

221972-ben jelent meg, a marosvásárhelyi Igaz Szóban, de az ősbemutatóra csak Gyulán került sor 1978-ban. Azóta több színház is előadta. Legutóbb 2004. márc. 21-én hangzott el a Kossuth Rádióban. Nyomtatásban megjelent: Erdélyi magyar drámaírók, 1918-2002. 3. Caligula helytartója, Kalota Könyvkiadó, 2003.

igazságosság győzelmének napja lesz. Nyilvánvalóvá lesz Isten terveinek bölcsessége, irgalmas jósága és gondviselő szeretete, melyet sokszor nem értettünk meg földi életünkben. Akkor lelepleződik a gonoszok gonoszsága is, és beteljesül sorsuk, elnyerik méltó büntetésüket. Az ártatlan, az Istenben hívő embereken és Jézus követőin pedig végleg beteljesedik a nyolc boldogság tanítása, mindnyájan boldogok lesznek, s bőséges jutalmat kapnak vállalt és ártatlanul elviselt szenvedéseikért.”²³

Ehhez kell még egy gondolatot hozzáfűzni. Az ellenség-szeretet jobb megértéséhez elolvassuk egy részletet Pál apostolnak a rómaiakhoz írt leveléből: „Áldjátok üldözőiteket, áldjátok, s ne átkozzatok... Éljetek egyetértésben... Rosszért rosszat senkinek ne fizessetek. Törekedjete arra, ami jó minden ember szemében. Amennyire rajtatok áll, éljete mindegyikkel békességben. Ne szolgáltatassatok magatoknak igazságot, szerettem, hanem hagyjatok teret az Isten haragjának, hiszen írva van: 'Enyém a bosszú, én majd megfizetek'²⁴ – mondja az Úr. Sőt, ha ellenséged éhezik, adj neki enni, ha szomjazik, adj neki inni. Ha ezt teszed, izzó paraszat raksz a fejére. Ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, inkább te győzd le a rosszat jóval” (Róm 12, 14-21). Azt, hogy mit jelenthet „Isten bosszúállása”

azt az „Adj király katonát!” néven ismert gyerekjáték hasonlata alapján értjük meg. A játék célja, hogy a király a másik király táborából minél több szövetségest megszerezzen magának. Ebben az értelemben „Isten bosszúja” azt jelenti, hogy a Sátán legjobbnak vélt szövetségeseit megbocsátó szeretetével átcsábítja a saját táborába.

Ebből fakad az a meggyőződés, hogy aki nem tud megbocsátani az ellene vétkezőknek, az továbbra is ellenségei gyűlöletének a rabságában marad. Amikor börtönben voltam, lélekben akkor is szabad maradtam, mert nem gyűöltem üldözőimet, és ők féltek tőlem és tőlünk, különben nem tartottak volna minket börtönben.

Vizsgáljuk meg lelkiismeretünket

Mielőtt saját lelkiismeretünket vizsgálnánk, a legtöbb ember először mások felelősségét keresi. Nem kevesen vannak, akik minket, keresztényeket, Egyházunkat akarják felelőssé tenni. Valóban, amint II. János Pál pápa nemrégiben meg is tette, bocsánatot kért mindazokért a bűnökért, amelyeket mi vagy elődeink elkövettek. Bizonyára többen ismerik Tomka Ferenc, Az egyház bűnei? című könyvét.²⁵ Ebben a könyvében: Mi igaz, mi nem igaz? kérdést felvetve helyre teszi a dolgokat. A baj csak az, hogy sok ember van, aki vagy nem ismeri a tényeket, vagy annyira „objektív”, hogy nem hagyja magát a tényektől befolyásolni.

Jó példát ad XII. Piusz pápa esete, akinek halála után maga Golda Meir, Izrael állam akkori külügyminisztere, későbbi államelnöke mondott köszönetet mindazért, amit XII. Piusz pápa a zsidók érdekében tett. Nem régen jelent meg magyar fordításban Pierre Blet SJ könyve: XII. Piusz és a második világháború, a Vatikán archívumai alapján.²⁶

Szeretnék azonban az ő nevéhez egy gondolatot hozzáfűzni. XII. Piusz pápa a legmodernebb technikai eszköz felhasználva próbálta az embereket jobb belátásra téríteni,

híres karácsonyi rádióbeszédeivel, amelyeket kispap koromban magam is olvastam. Ugyanúgy nem hallgattak akkor sem az ő szavára, mint ahogy a mai politikusok sem hallgatnak érdemben jelenlegi pápánkra, II. János Pál pápa békefelhívásaira. Pedig XII. Piusz idejében szólt, de hiába. A történelemből tudjuk, hogy Hitler

és Sztálin szövetséget kötöttek, amit mindketten néhány napon belül felrúgtak, és a hatalmukban lévőket egyre kegyetlenebbül üldözték.

Mint győri egyházmegyes megemlítem, hogy Apor Vilmos, győri püspök, nemcsak felemelte szavát az üldözöttekért, hanem mindent megtett értük, élete kockáztatásával.

23 Hitünk és életünk, 11. kiadás, Szent István Társulat, Budapest, 2003, 249. old.

24 Pál apostol az Őszövetségi Szentírásra utal, MTörv 32,35-36: „Enyém a bosszúállás és a jutalmazás... Mert az Úr igazságot szolgáltat népének”.

25 Szent István Társulat, Budapest, 2001.

26 Az eredetileg 1997-ben megjelent művet az Új Ember Kiadó adta ki magyar fordításban 2003-ban.

Ha a nyilasoknak lett volna rá idejük, őt is letartóztatták volna. Többen írtak már az ő tevékenységéről is.²⁷ Rajta kívül is sokan voltak hívő keresztények, akik hőiesen vállalkoztak az üldözöttek megmentésére, életük feláldozásával vagy kockáztatásával.

Nyilvánvaló, hogy a népiértékekért azok elrendelői és végrehajtói a felelősek. Az alattvalók, a kollaboránsok felelőssége és felelősségre vonása már nehezebb és nem egyértelmű. Igaz, sokan próbálják magukat menteni azzal, hogy „parancsra tettem”, de az erre való hivatkozás nem mindig ment fel. Ahogy az újszövetségi Szentírásban, az Apostolok Cselekedeteinek könyvében olvassuk: „Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek!” (ApCsel 5,29). De érdemes meggondolni egy példát: Mit tanácsolnék annak, akit bezártak egy oroszlan ketrecébe? Nem bízathatnám megalkuvásra (nem kell az oroszlan hátsó felét...) Sok esetben nem tanácsolhatnám a nyílt szembeszegülést sem, különösen akkor nem, ha az oktalan és előre láthatóan felesleges lenne, és épp az ellenkező hatást váltaná ki (nem kell az oroszlan bajsát cincálni...) Marad a hallgatás, a passzív rezisztencia, amíg ez egyáltalán lehetséges. Utólag talán könnyű valakit elítélni, de aki másokat magatartásukért el akar ítélni, az csak azt mondhatja, amit hasonló helyzetben ő is tett volna.

És itt merül fel a kortársak felelőssége, és a mai ember, a mi felelősségünk, hiszen ma is vannak népiértékek...

Ki a felelős, vagy kik felelősek ezekért a népiértékekért? A fegyvergyárosok és fegyverkereskedők, azok a politikusok, akik erkölcstelenek, akiknek csak a pénz és a minél nagyobb haszon számít... Felelősek azok is, akik rájuk szavaznak, illetve azok, akik nem mennek el ellenük szavazni... Felelősek azok, akik félretájékoztatják az embereket, a szavazókat, akik önző emberi érdekekre hivatkozva becsapják és elcsábítják őket... Őket könnyű szóban elmarasztalni, de ez nem elég.

Valamit mindenképp tenni kell: szükség van erkölcsös, becsületes, elkötelezett közéleti emberekre, akik fel tudnak lépni saját szakterületükön és a közéletben, és akiket a többieknek támogatni kell. Ha én erre alkalmas vagyok, vállalkozom-e ilyen szerepet, vagy félreállok azzal mentve magam, hogy a politika pizkos dolog...

Tudjuk, hogy a mai világ gengszterei, terroristái és bűnözői általában nagyon is művelt emberek. Továbbá azt is tudjuk, hogy a jó ismerete még senkit sem tesz becsületes, erkölcsös jó emberré. Ezért nem elég rámutatni a rosszra, nem elég elítélni a bűnt, hanem szükség van saját önneve-

lésünkre és a fiatalok erkölcsi nevelésére. Ezért nem elég tanítani a fiatalokat, hanem nevelni is kell, hogy legyenek erkölcsi érveik, hogy megszerzett tudásukat ne a rosszra, hanem a jóra, az igazságosság és a szeretet szolgálatába állítsák. Felelősek a jelen kor és a jövő bűneiért és népiértékeiért azok, akik elhanyagolják, vagy szándékosan lehetetlenné teszik a fiatalok erkölcsi nevelését. Tudomásul kell vennünk, hogy az erkölcsi nevelés nélküli, az erkölcsi gátlások beépítése nélküli oktatással neveljük a jövő potenciális gengsztereit.

Én mennyiben vagyok felelős? Az eddigiek ismeretében nem csak akkor vagyok felelős, ha a bűnösökkel együttműködöm, hanem akkor is, ha nem teszek meg minden tőlem telhetőt az emberi, erkölcsi értékek védelmében, ha nem vagyok tudatosan elkötelezett, erkölcsös ember.

Ha valóban azt akarjuk, hogy „Soha többé!”, akkor együtt kell működnünk minden őszintén jót akaró, jó szándékú emberrel, még akkor is, ha egyes kérdésekről másként gondolkodik, mint mi magunk.

Befejezésül felolvasok egy verset, amelynek írója tömören megfogalmazza hívő keresztény szemléletünket:

Berde Mária: Törvény²⁸

Ki keresztet hordott mindenkiért:
A földön igazságot nem ígért!
A földön a föld törvényét szeresd,
A földön egy a törvény: a kereszt.

Kinek keresztje föl az égig ért:
Az égben igazságot nem ígért!
Az égben ítél égi Szerelem:
Az égi egy-törvény: a kegyelem.

Ki keresztől alá poklokra szállt:
Ott igaz és hú mérleget talált.
Ott, ki miképp vetett, akképp arat –
Igazsággal egy mér: a kárhozat.

Hogy jól imádkozz, jól vigyázz azért!
Igazságod Istentől sohse kérd.
Szólj: „Törvényed szerint legyen velem,
Itt a kereszt, és túl a kegyelem;
Csak igazság szerint velem ne tégy,
Mert tűzbe hullok úgy, mint őszi légy!”

Rédly Elemér²⁹

²⁷Pl. Balássy László, *Apor Vilmos a vértanú püspök*, Ecclesia Kiadó, 1989; Hölvényi György, *Az igaz tanú. Apor Vilmos vértanú püspök élete*, Budai Ciszterci Szent Imre Plébánia, 1998; Ternyák Csaba, *Századunk magyar főpapjai. 2: Apor Vilmos püspök 2. kiad.*, Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft., Szeged, 1996.

²⁸Berde Mária (1889-1949) erdélyi költő. *Verse a Templomablak c. kötetben jelent meg, A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1975, 73. old.*

²⁹Pápai prelátnak, győri székesegyházi kanonok.

Az újszövetségi „koinónia”

Az Újszövetségben a változó közösségleírás arra a változó vallási és szociológiai környezetre utal, amelyben a hitet és az életet állandóan össze kellett egyeztetni. Általánosságban is elmondhatjuk, hogy a bibliai közösségi elképzelések mindig függenek a történelmi szituációtól. A bibliai közösség képe egy állandó megértési folyamatot mutat, amelyhez állandó korrekció is járult. Az isteni kegyelem és a helyes hit (*ortodoxia*) keresi a hozzá társuló helyes gyakorlatot (*ortopraxis*). Izrael és az egyház történetében egy állandó egyensúlyozást fedezhetünk fel az Isten népének hite és élete között. Ez az Írásokban a közösség különböző felfogásához vezetett.

Az evangéliumok és Jézus elképzelése a közösségről

Az ősegyház közösségei nem csupán bibliai közösségek voltak, amelyek az életüket az Írások szerint akarták be rendezni, hanem ezen közösségek tagjai egyben egy Názáreti Jézus nevű személynek a tanítványai is voltak. Ennek következtében szilárdan hitték, hogy Jézus az Írásokban előre jelzett Messiás, az Isten embere, aki egy új Exodus keretében kivezeti őket ebből a bűnös társadalomból, ezzel mintegy velük állítva helyre az eszkatológikus Izraelt. Ezért az újszövetségi közösségi elképzelés Jézus után kifejtette az egyházi közösséget, amely a zsidó vallási közösségnek a Jézus által történt magyarázatára épült. Jézus elképzelése a közösségről igen szokatlan volt más zsidó vallási közösségek számára (farizeusok, esszénusok, zelóták, szadduceusok). Számos esetben inkább az azzal való egyet-nem-értésüket fejezték ki. Jézus megfogalmazott elképzelése pedig gyakorta az ő elképzelésük kritikája volt. Jézus egyrészt a legjobb zsidó hagyományokat akarta tanítani, másrészt tanításának lényegét képezte az eszkatológikus szemléletmód, mely a második templom kórának apokaliptikájával sok rokonságot mutatott.

Annak ellenére, hogy Jézus nem kezdett új közösség szervezésébe, hanem inkább a messianisztikus missziójához keresett tanítványokat, azok, akik elfogadták, hogy az ő tanítása egyben Isten szava is, Isten akarata szerint akartak élni, és mégis közösségbe szerveződtek. A szinoptikusok szerint Jézus igehirdetésének a központi magja Isten országának a meghirdetése volt, amely üdvösséget ígért, s amellyel rajta keresztül lehetett felvenni a kapcsolatot. (Mk 1,14-15). A messiási igehirdetés mozgalommá vált, és embereket mozgatott meg, akik újszerű kapcsolatba kerültek egymással (Lk 9,57-62), hiszen mindegyik hasonlóan tisztelte az Istent (Mt 6,24; vö. 4,9-10). Jézus ezzel valójában a klasszikus judaizmust hirdette. Azt, amit

a „sema”-nak nevezett ima első parancsa is kifejezett. Izajás is ilyen közösség létrehozására hívta fel a népet¹.

Lukács Jézus-képe két vonatkozásban erősíti az ő eszkatológikus tanítását. Jézus úgy véli, hogy a messiási közösség Isten üdvösségét napi tapasztalattá teheti (Lk 4,21; 19,9; 23,43). Az apokaliptika által meghirdetett Úr napja, amelyről az ószövetségi próféták oly sokat beszéltek, most érkezett el, mondja (Lk 10,25-44; vö. 6,36). Másrészt Jézus úgy vélte, hogy bárki bekapcsolódhat a messiási közösségbe. Ez a tagság pedig felülmúlja a választottak közösségéét, és a korábbi etnikai közösség helyébe lép. Jézus kiterjesztette a tagság lehetőségét a kívülállókra és Izrael elveszettjeire is. (Lk 4,16-30; 7,36-8,21; 14,12-24; 23,39-43).

Máté evangéliuma szerint, Jézus arra szólítja fel tanítványait, hogy életüket vessék alá a Tórának (Mt 5,17-48; 7,21-24). A keresztények „ekklésziá”-ja nem más, mint az új Tóra közössége, amely üdvösséges tapasztalatot eredményez, és Isten üdvösségének új korszakát nyitja meg. Jézus a tanítását a Tóráról egyben az új közösség szabályainak is tekintette, amely aszerint rendezi be az életét (Mt 18,15-20). Ha meggondoljuk, Jézus utasításai Máténál végül is a szövetségi törvény mélyebb etikai logikáját követik. A megigazulás és az Isten könyörülete egyben újabb Exodus élményt eredményezett, és újabb választott népet hozott létre (Mt 18,1-14); olyan népet, amelynek tagjai másoknak is megbocsátanak (Mt 18,21-35).

A János evangéliuma utasításai szerint is Jézus azt parancsolja tanítványainak, hogy szeressenek más tanítványokat (Jn 13,34-35; 15,12-17). A szeretetnek megváltó és kreatív jellege van nála, és felelős az Isten-tapasztalatért is. Jézus ezt nem csak szavaiban hirdette, hanem tetteiben és halálában is. G. Theissen² arra hívja fel a figyelmet, hogy az ősegyház keresztényei a maguk életében radikálisan követték Jézus életstílusát. Jézus végül is a társadalom peremén vándorolt, és a társadalom leszakadtjaiból kovácsolt családias közösséget. Ennek az így létrejött közösségnek szerves része volt az eszkatológikus remény is. A radikális Isten-központúság Jézus közösségről szóló tanításának központi gondolatát képezi. Itt megtaláljuk azokat, akiket a társadalom elfelejtett, és örömmel fogadják azokat, akiket a hivatalos vallásosság nem fogad el. Képesek szeretni még nemzetük ellenségeit is, így teremtve meg az Isten békéjét közösségükben. Az Isten „ekklesziá”-ját³ azok teremtik meg, akik Isten-tapasztalatukkal és a kegyelem segítségével kiszabadították magukat korábbi kötelekeiből, és Jézus Krisztus új exodusához csatlakoztak.

1 P. D. Hanson, *The People Called, San Francisco, 1986, 399. old.*

2 G. Theissen, *Az első keresztények vallása, Budapest, 2001.*

3 Köztudottan csak az ApCsel-ben, illetve a levelekben szerepel a szó, az evangéliumokban nem.

Az ApCsel és az új közösség eszméje

Az ApCsel-ben a kánoni evangéliumokban leírt közösség folytatódik. Miközben elmeséli az egyház formálódásának és vitáinak belső történetét, három új elemmel gyarapszik a korábbi kép. Ez az új közösség missziós egyház lesz, amely központi feladatának tekinti, hogy továbbadja Jézus tapasztalatát és a lélekben kapott erőt. Másodszor, ez a közösség apostoli egyház, amelyet a 12 apostol hitelesít. Az eszkatológikus Izrael a 12 törzs helyébe lép. Az egyház Isten népe lesz, és Istenről tesz tanúságot Jézus Krisztuson keresztül. Harmadszor, az egyház Jézus eszkatológikus misszióját kiterjeszti a zsidókra, a szamaritanusokra, a prozelitákra és a pogányokra is.

Alapjában a messiási közösség jellegzetessége nem változik. A tanítványokat Isten tisztelete gyűjti össze és a Jézus Krisztuson keresztül megszerezhető üdvösség reménye.

Pál elképzelése „Krisztus testéről”

Pál legtalálhatóbb kifejezése a keresztény közösség leírására a „Krisztus teste”, amelyet Krisztus halálára és feltámasztására éppen úgy ért, mint az egyház hívó tagjaira. Pál számára Krisztus fizikai halála messianisztikus esemény, amelyben kifejeződik Isten tisztelete és elkötelezettsége az ő üdvösség-terve iránt. Azzal, hogy Isten feltámasztotta Jézust, botrányos halálát valódi messiási eseménnyé tette. A hívó közösség valóban részt vesz ebben az eseményben, és ezzel lép be a megígért, új messiási korba (Róm 6,4). Ez egyben a bűntől való szabadulást is jelenti (Róm 5-8). Ugyanakkor a közösség hite Jézusban kapcsolatot teremt az Isten és a humanitás között is (2Kor 5,11-21; vö. Ef 2,11-22). Ahogyan Krisztus is egyetlen test volt, úgy az egyháznak is egyetlen testté kell válnia. A különböző közösségek is egyetlen testben egysülnek „Krisztusban”. Az emberi megkülönböztetések háttérbe szorulnak, és így teljesedik be a prófétai látomás (Gal 3,14-29). Krisztus történeti teste paradigmává válik az egyházban, Isten üdvözítő teremtménye beteljesedik a történelemben (Róm 3,21-26) különösen azzal, hogy Isten feltámasztotta Jézust (Fil 2,9-11). Az eszkatológikus közösség Isten parancsainak a megtartása és Krisztus követése által már most is megvalósítja az egységet, egyrészt a helyes istentisztelet révén,

másrészt pedig mert megteremti az új társadalmi rendet (Róm 12,1-2). Az egyházban Krisztus folytatja a megváltás művét. Az egyház Isten eszköze lesz a földön. A „Krisztus teste” kifejezés teremti meg a kapcsolatot Krisztus missziója és az egyház missziója között.

Ez nem a Pál által hangoztatott „eucharisztikus test” (1Kor 10,14-22; 11,23-26)?

Pál a „test” szót azért használja, hogy két vonatkozásban is leírja a híveket. Az 1Kor levélben a közösségnek a karizmatikus részét kapcsolja azokhoz, akik nem mutatják ezeket a sajátosságokat. Ezzel hangsúlyozza, hogy mindenkinek a legnagyobb értéke az, hogy Krisztusban lett megkeresztelve (1Kor 12,12-13), és hogy ugyanaz a lélek adja a kegyelmet (1Kor 12,4-11; Róm 12,3). Az egész test eszkatológikus képessége az egyes tagok lelki frissességétől függ, az egyén a maga adományát az egyház javára használja.

A másik feszültség, amely az egyházban létezett, a frissen felfedezett szabadság korlátjaira vonatkozik. Egyesek úgy vélték, hogy az egyházban is meg kell tartani a zsidó étkezési szokásokat, szigorúan figyelembe véve a törvény

utasításait. Pál azonban úgy gondolta, hogy maga is mentes ezektől a kötöttségektől, mivel az új korszak elkezdődött (Róm 7,6-8,2). Mindkét esetben azzal érvel, hogy Krisztus testének, vagyis az egyháznak az egészére kell tekintettel lenni, vagyis minden cselekedetnek egyben az egyház egységének építését is szolgálnia kell. A cselekedetnek tehát a bent lévőknek az épülésére kell szolgálnia, a kintieket pedig evangelizálni kell (1Kor 10,25-33). Ami az egyiknek elfogadható, azt módosíthatja a másik érzékenysége. Pál az egész gondolatmenetet egy krisztológiai krédóval zárja (1Kor 11,1; Róm 15,1-13).

Krisztus testének a leírásakor Pál inkább arra figyelt, hogy ennek az életét, hogyan lehet tovább adni, mint arra, hogy milyenek a közösség belső viszonyai. A karizmatikus közösségben ugyanis a feltá-

madt Krisztus lelke forradalmasította az értékeket és a kapcsolatokat. Az, hogy ez a belső forradalom hogyan nyilvánul meg kifelé, nem egészen világos, mivel a fennálló intézmények Pálnál megmaradnak. Pál talán a korai világvég-várás miatt „erre a kis időre” nem tulajdonított nagy jelentőséget ezeknek (1Kor 7,17-31). A közeli kozmikus változások hite a jelent mintegy feloldotta a jövőben. Pál ilyenkor mindig az egyház missziós küldetéséről beszélt, a saját missziós elkötelezettségéből kiin-

dulva. Úgy látszik, hogy Pál nem akarta megváltoztatni a hellén-római társadalmi intézményeket. Másrészt azonban hitt abban, hogy a közösségben az emberi lelket kell átalakítani és nem a társadalmat. Azt is bele kell számolnunk, hogy az általa alakított közösségek kis házi közösségekként éltek különösebb városi, politikai hatás nélkül.

Ebben a vonatkozásban missziós ekkleziológiáját a legvilágosabban talán az 1Kor 9,19-27-ben fogalmazta meg. Pál számára a szociológiai értelemben vett integráció missziós értéknek számít. Mindez segít megérteni, hogy a deutero-páli közösségek miért igyekeztek alkalmazkodni környezetük társadalmi rendjéhez. Emiatt az egyház és a más intézmények közötti különbségek elmosódtak. Az egyház tagjai inkább akartak jó polgárok, mint értékes hívek lenni (1Tim 3; vö. 1Kor 12); a szolgák a gazdájukhoz és nem a testvérekhez kötődnek, vagy főleg nem az Úrhoz, (1Tim 6,1-2); a nőknek tudniuk kellett megmaradni a maguk helyén (1Tim 2; vö. Gal 3,28); és az egyháznak támogatnia kellett a civil tekintélyt (1Tim 2 ; vö. Róm 13,1-2). Pál eszkatológikus nyelvezte a pasztorális levelekben megszélidül, és belesimul a környezetébe.

A közösség mint „koinónia” a késő páli levelekben

A későbbi levelekben Pál az egyházat olyan közösségnek – koinónia – látta, ahol a tagok kapcsolatát az egyenlőség jellemezte, és ahol lelki és anyagi javaikat megosztották egymással (Fil 1,5-7; 3,10; 4,14-15; vö. ApCsel 2,42-47), mintegy ezzel folytatva a megváltás programját (1Kor 1,9; 9,23; 10,16-20; vö. ApCsel 2,14-36).

Ez a szemlélet azonban hiányzik a deutero-páli irodalomból. Az intézményesülést az is jelzi, hogy ebben az irodalmi rétegben a címzetek nem a közösségek, hanem azok vezetői (vének, diakónusok és diakonisszák). Itt már a közösségi vezetés lép a karizmatikus adományok és az egység helyébe. Pál halála után és a pasztorális munka következtében a pogány keresztényeknél is fejlődni kezdenek a zsidó-keresztényekéhez hasonló struktúrák.

Az viszont igen érdekes, hogy pl. az Efezusi levélből szinte teljesen hiányzik a koinónia. Sőt az „ekkleszia” szót sem lokális karizmatikus közösségre érti a szerző, hanem a hívők láthatatlan transzcendens közösségére vonatkoztatja (2,4-7). A továbbiakban a közösség már nem „Krisztus teste” (1,23), hanem az egyház fontossága egyenlő lesz a Krisztus üdvösség-tervében játszott szerepével (1,22-23; 4,12-16).

A Lélek szerepe, a pneumatikusokon keresztül csak arra korlátozódik, hogy azokat jó „polgárokká tegye” (1Tim 3; Tit 1,6-16). A közösségben tiszteletben kell tartani a társadalmi rendet. Miközben a karizmatikus tekintélyt leértékelik, és Krisztus közeli visszatérésének a tana is háttérbe szorul, a keresztény közösség a társadalom peremére sodródik, és keresi az identitását mint Isten tanúja.

A vándorló közösség a nem-páli levelekben

A Jézus által alapított közösség apokaliptikus karaktere a katolikus levelekben és a Jelenések könyvében nyilvánul meg. Ez egy nagyon összetett jelenség, amely nem utolsó sorban némi szektás jelleget kölcsönöz a zsidó-keresztény közösségeknek. A katolikus levelekben nagyobb hangsúlyt kap az üldöztetés, illetve a teológiai és a morális ellenállás. Ez tulajdonképpen az a környezet, amelyben az apokaliptika, mint a gyötrelmek elviselésére buzdító teológiai magyarázat, megszületik.

A katolikus levelekben, és a Jelenések könyvében az egyház mint zarándok közösség jelenik meg. Az írások szociális vízióját inkább a konfliktus, mint a környező társadalmi közegehez való alkalmazkodás határozza meg.

W. G. Johnsson⁴, aki elemezte a „zarándok” témát a vallási irodalomban, a zarándoklat négy motívumát különbözteti meg: 1) a zarándok elszakad az otthonától; 2) a zarándok egy meghatározott irányba mozog; 3) a zarándok útközben nehézségekkel szembesül; illetve 4) az a zarándok, aki elvégzi a zarándoklatot, és elnyeri a megígért áldást. Ez a négy motívum határozza meg a Zsidókhoz írt levélben az Isten népe általános megfogalmazását. Ennek következtében az egyháznak futurisztikus képe van, hiszen az eljövendő Izraelt jelenti (Zsid 1,2; Jak 12-4; 1Pét 1,13; 4,7-5,10). Szintén a zarándoklat témájának a hatása, hogy az áldást csak a zarándoklat végén kapja meg, és nem közben (Zsid 11,8-16; 12,1-29; Jak 1,12; 1Pét 5,10; 2Pét 3,8-13; Jel 2,7.11; 17,26-28). Ez a szemlélet viszont arra indítja az egyházat, hogy már a jelen körülmények között is törekedjék a növekedésre és a gyarapodásra, (1Pét 1,1-2; 2,11-12; Jel 9-11; 16), miközben a nem gazdasági kapcsolatokat szorgalmazza, vagyis a társadalmi környezet és az egyház közötti emberi kapcsolatokat (Jak 1,9-11; 2,5; 4,13-5,6; 1Pét 1,13-25; vö. Jel 17-18).

A zarándokoknak ellen kell állniuk mindennek, ami a zarándoklatot veszélyezteti, s ki kell magukat vonniuk a világ kényelméből. A zarándokok közössége a társadalom peremén él. Szükségszerűen konfliktusba keveredik a társadalmat irányítókkal. A Zsidókhoz írt levél ilyen jellegű érveit vallásilag kell érteni, tehát a zarándokok még attól a vallási közösségtől is elkülönülnek egy kicsit, amelyben a kultikus közösség komfortját élvezhetik. Jakab ezt az elkülönülést politikailag is érti, ezért a közösség inkább áll a szegények, mint a befolyásosak pártján (2,1-13). A 2Péter levélben található véleményt talán általános közmegegyőződésként is olvashatjuk, és nem annyira szektás véleményként. Ebben az értelemben a világtól való elkülönülés elsősorban azt jelentette, hogy a keresztények elkülönültek azoktól, akik gúnyolták őket a parúzia-várás miatt (3,3-7). Vagyis elkülönültek azoktól a hamis tanítóktól, akik nem az apostoli hagyományok alapján álltak. Talán ebből a szempontból kellene értelmeznünk az 1Ján-t is, amely azt állítja, hogy nem csak el kell különülni a

4 W. G. Johnsson, „The Pilgrimage Motif in the Book of Hebrew”, *Journal of Biblical Literature* 97, 1978, 239-251. old.

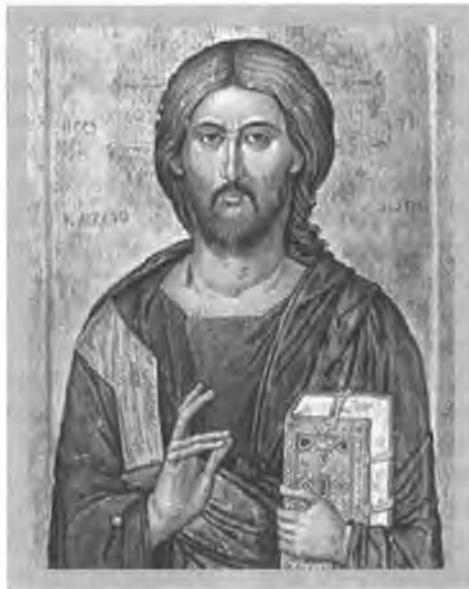
világtól, hanem gyűlölni is kell a „világ”-ot (1Ján 2,12-17; vö. Jel 3,14-22⁵). A közösség befelé szereti egymást, de a külvilágra ez nem érvényes. A Zsidókhoz írt levél azt is hangsúlyozza, hogy ez egy olyan választott közösség (10,23-25), amely engedelmeskedik a vezetőinek (13,17). A zarándoklat motívumot tovább értelmezve azt mondhatjuk, hogy a kellemetlenségeket úgy tekintik, mint az eljövendő uralom érdekében elővételezetteket (1Ján 2,28; vö. Jel 12-15). Az öröm elővételezésével bátorít Jakab is (1,2). Mindez két dolgot foglal magába: 1) az emberi ítélet kikerülhetetlen az Úr eljövetelekor (5,7-20), és az öröm annak az elővételezése, hogy Isten véglegesen legyőzte a gonoszt. Ezért az 1Pét keresztényei úgy értelmezik a keresztséget, hogy ezzel belépnek Isten jövendő üdvösségébe (1,3-5.8-9), de ezzel nem előzik meg az emberi szenvedéseket (1,6-7). Az üdvösség történetében tehát ez dialektikus: már birtokolják az áldás reményét, de ezt a reményt befolyásolják a jelen gyötrelmei is. Mivel ez a gyötrellem a külvilággal áll kapcsolatban egyfajta katonai kifejezésekkel írják le.

A zarándoklat azonban nem cél nélküli. Mind a Zsidókhoz írt levélben, mind pedig a Jelenések könyvében a zarándoklat célja az Isten városa, a mennyei Jeruzsálem, ahol elnyerik az áldást (11-12; vö. Jel 21,1-22,5). A Jakab levélben ez az örök életben találta meg (1,12). 1János számára az örök élet már elkezdődött, a 2Pét szerint pedig az új teremtés kezdődött el. Az 1Pét számára a földi élet vége a szenvedések végét jelenti. A zarándokok tehát egy úton lévő közösséget alkotnak. Számukra a világtól adott minden tanítás csak szenvedést okoz. Ezért a zarándokok minden nehézséget, még a vértanúságot is, a jövendő királyság fényében nézik.

Kitekintés

A közösségnek a bibliai képzetét erősen befolyásolta a kivonulás élménye és a kiengesztelődés gondolata: „ti, akik valaha nem voltatok nép, most Istén népe vagytok, akik azelőtt nem nyertetek irgalmat, most irgalomra találattok” (1Pét 2,10). A híveket tehát az Isten ígéje melletti tanúság gyűjti össze, hogy annak dicsőségét hirdessék, akik a sötétségből a világosságra hívta meg őket.

Az első századokban az egyház önmagát misztikus közösségnek tekintette, akinek hazája a mennyben van; eszkatológikus közösségnek értelmezte önmagát, melyet a hellén erkölctől különböző alternatív erkölcsi viselkedésben fejezett ki. Mivel a keresztények az Istennel alkottak közösséget ezért kellett másként élniük a világban is. A Konstantin-féle ediktum kiadási idejére az egyháznak kifejlődött a hierarchiája, a szerkezete, de társadalmi intézménnyé csak ezután alakult⁶. Jeromos megállapítja, hogy az üldözések korában erényekben gyarapodott a kereszténység, 313 után csak vagyonban. Nem véletlen, hogy ennek a ‘fejlődésnek’ a vissza-

hatásaként az egyház, a szerzetesrendeken keresztül, az alternatív erkölcsi normák bevezetésével kísérletezett. Később pedig a szentek mint karizmatikus személyiségek igyekeztek ébren tartani az Isten népe elképzelést. Az európai uralkodók azonban a szerzetesi intézményeket is bekebelezték a királyi kolostorokba. A szerzetesség középkori története nem más, mint a világi vagy a világias egyházi intézményektől való függetlenedési kísérletek sora.

A mai egyház azonban inkább társadalmi intézmény, amely normalizálni akarja a kapcsolatát a világgal, és nehezen tűri, ha marginalizálódik⁷. Benne az ethosz és a mítosz konfliktusba került egymással. A szabadság és a felelősség egymásnak feszül. A személyes szabadságot a közösség szabályai korlátozzák. A Pál-féle közösségi ideához hozzá tartozik a pogányok megtérítése, vagyis a közösség missziós jellege. Azok, akik korábban kiszakadtak a világból, most igyekeznek visszatérni a világba. A II. Vatikáni Zsinat Egyház a mai világban c. irata⁸ újabb kísérletet tett arra, hogy más formában fogalmazza meg ezt a viszonyt, és a világi intézmény jellegzetességei közül azokat, amelyek a misszió és az eszkatológikus cél elérését nem segítik, átfogalmazza. Az egyház ma is úton lévő közösség, amelyben az eszkatológikus célokra való irányulást és az alternatív erkölcsi értékeket állandóan erősíteni kell.

Benyik György⁹

⁵ A laodiceai gyülekezet legnagyobb problémája, hogy nem nagyon különbözik a környezetétől. Ahogyan Krisztus győzött a világ bűne felett, úgy kell győznie az egyháznak is.

⁶ A milánói rendelet eredményeként a kereszténység csak a religio licita állapotába jutott el. Ennek értelmében a keresztény templomok egyenlővé váltak a pogány templomokkal. Konstantin 318-as és 333-as rendelete a fontosabb, amelyekben a püspököknek törvényhatósági jogokat biztosított, majd később prefektusi joggal ruházta fel őket.

⁷ II. Vatikáni Zsinat Lumen Gentium dokumentuma feleleveníti az úton lévő, vándorló egyház motívumát (vö. VII. fejezet), de sokkal fontosabbnak tartja a hierarchikus rend megerősítését (vö. III. fejezet), igaz a szolgálat szellemében.

⁸ Lumen Gentium, in: A II. Vatikáni Zsinat tanítása, Budapest, 1986, 41-90. old.

⁹ A Szegei Hittudományi Főiskola Biblikus Tudományok Tanszékének a vezetője.

Mel Gibson: A passió¹

A filmet nagy médiakommentár kísérte kezdettől fogva. A rendező azt mondja, hogy egy korhű, az újszövetségi iratokkal összhangban lévő filmet kívánt készíteni. Nem antiszemita filmet akart legyártani. Édesapjáról egy idő után a médiák azt mondták, hogy bizonyos értelemben holocaust tagadó. Ezt Mel Gibson nem kívánta kommentálni. A filmet előzetesen tesztelték, meghívott közönség előtt, és kihagyták belőle a „vére rajtunk és fiainkon tömegkiabálást, arra való tekintettel, hogy ez antiszemitizmust táplálhat, kelthet életre. A

német katolikus és evangélikus püspöki testületek, a német zsidóság vezetőivel együtt elítélték, antiszemitának tartották a filmet; a francia katolikus püspöki kar véleménye megosztott volt ebben a tekintetben. A magyar katolikus püspöki kar, a nagy és kisebb létszámú protestáns egyházak vezetői, akikkel beszéltem, és akinek a médiákban elértem a megnyilatkozásait, a filmet pozitívan értékelték, és senki sem tartotta antiszemitának. Megjelent a *Népszabadságban* Majsai Tamás, Iványi Gábor, Endereffy Zoltán aláírásával és még néhány más aláíróval egy, a filmet teljességgel elítélő nyilatkozat. Iványi Gábor metodista, Majsai Tamás volt református lelkész, Endereffy Zoltán pedig katolikus filozófus. Tehát egy katolikus-protestáns csapatot kívántak a nyilatkozók szerepeltetni. A nyilatkozat meglepően jó teológiai iratnak hat más katolikus és protestáns hivatalos egyházi megnyilatkozásokhoz képest, melyeknek teológiai színvonala vagy nagyon csekély, vagy éppen nulla. A nyilatkozat annak ellenére, hogy egyáltalán nincs rosszul megírva, mindenképpen túlzó és nem értek vele egyet. A magyarországi zsidóság vezetői, akikkel erről beszéltem, általában antiszemita filmként értékelték. Volt kivétel is, de ez korántsem a többség véleménye lehet. Fontos szempont lett a film értékelésekor az iszlám világra gyakorolt esetleges hatása is a mai világhelyzetben, mely a legkomolyabb zsidó-iszlám, illetve Izrael és a muzulmán világ közötti ellentét elmélyítését is szolgálhatja. Magyarországon a két politikai blokkra szakadt hazában általában a baloldal és a jobboldal mentén haladt a film pozitív és negatív megítélése is.

Ahogy a film-szlogen mondja: a helyzet fokozódik. Hazánkban az elmúlt év késő őszen, télén beindult egy durva, a vallást felhasználni kívánó politikai kampányrendszer. Ezt megelőzte az ún. ifj. Hegedűs Loránd, református lelkésszel kapcsolatos ügy, aki egy brossurában durva antiszemita kijelentéseket tett. Sem a baloldal számára nem született megfelelő bírói ítélet, sem sokaknak a politikai jobboldalon. Fel-

mentésekor a *HVG* c. folyóirat a református lelkész feje fölé katolikus glóriát tett. Egyháza az ő kijelentéseit végül egyértelműen elítélte. Ezután egy perben valaki arról kérdezte a bírót, hogy nem zsidó-e? A gyűlölet elleni törvény megalkotása, elfogadása megannyi vitát hozott szerte az országban.

A lubavicsi zsidó közösség Oberlander rabbi vezetésével, évtizedes távlatban csodát tett Magyarországon a zsidó vallási nevelésben. A neológ rabbi-kart szétverte a korábbi államgépezet. Különböző okokból zsidó részről sokan elhagyták az országot az elmúlt fél évszázadban. A kipusztított zsidóság, a vészkorszakból megmaradtak egyre fogytak. A neológ rabbik úgy álltak általában a hitélethez, hogy igazából nincs mit dolgozni, van itt-ott amott ima, temetés és kész. A lubavicsiak pedig kimentek az utcára a hanukai gyertyatartókkal. Évek óta azt vártam, hogy mikor lesz ebből valami nagyobb baj. Egy nyilvános gyertyatartó Pesten, talán még nem jelent problémát, de egy fél tucat már igen. Amerikából jöttek, és azt mondták, hogy ez ott természetes. Jött Berkovits úr is, ő a Parlament elé állította fel, mint hirdette, Közép-Európa legnagyobb hanuka-gyertyatartóját. Talán lehetett volna szebbet is, de a célnak megfelelt, és persze 5 m volt. Két évvel ezelőtt ott voltam az első gyertya meggyújtásánál. Ott volt Kovács László külügyminiszter vezetésével a fél kormány, és román részről Năstase. Berkovits úr beleállt egy targoncára szerelt kukaszerű tartályba, felnyomták 5 m magasra, és teljes lélekkel, szívvel és karizmatikus lelkülettel mondta az imákat és az áldásokat. Engem, aki 30 éve benne élek napi szinten a zsidóságban, a jelenet nem lepett meg. Ha ugyanezt a Meá-Seárimban teszi, ott még talán kevés is lett volna. Itt azonban láttam az állami vezetőkön a belső mosolyt, az elképedést, hogy ti. mit csinál ez az illető? Én teljesen azonosulni tudtam Berkovits úrral, de aki ezt először látta, külsőként, annak számára sajnos ez mindenképpen komikusnak hatott. Volt még két öreg huszár is a gyertyatartónál, ló nélkül, mert az illetékes egyesület nem adott lovat. Ennek is megvan a nagyon mély jelentése: ti. a magyarsággal való kapcsolat. Magyarországon az utcai vallásosságnak ilyen formája korábban ismeretlen volt. Vannak körmenetek egy templom körül, kisebb és nagyobb ívben, de ezek szorosan kapcsolódnak egy adott szakrális térhez. A karácsonyi vásárlásnál felhasznált vallási szimbólumok nem vallási jelek, hanem egy teljesen szekuláris, a valláshoz, annak lényegéhez nem kapcsolódó bizniszt jelentenek. Názáretben egész éven át kaphatók a bazárokon felfűjható mikulások. Ez nem a kereszténység része; ezek para-szekuláris kapcsolódások. Lehet új hagyományokat teremteni, adott esetben kell is. A zsidóságnak és a kereszténységnek, az említett körmenet is éppen ilyen, van egy olyan eleme, hogy mutassuk meg a világnak, hogy itt vagyunk, ez a meggyőződésünk. Van ilyen eleme a hanukai gyertyának az ablakban, vagy a széder-este egy részletének is. Néha látunk az aluljáróban pünkösdi, vagy koreai-keresztényen

¹ Elhangzott Budapesten, 2004. ápr. 24-én a Magyar Cionista Szövetség Oneg Sabbath Klubjában.

evangelizálókat, akik pengetik a gitárt, beszélnek, mellettük pedig az öreg cigány nyüvi a száraz-fát, a hegedűt, vagy románok tangóharmonikáznak. Ehhez képest azonban a hanukai gyertyák az utcán mégis másként hatottak. Ha ez egy zsinagóga előtti térben történik, nem kelthet ellenérzést. A Parlament előtt felállítani pedig számomra abszurdum, mert akkor holnap jön egy kereszt, másnap egy műezzin könnyűszerkezetes tornyot épít, természetesen fél méterrel magasabbat, mint a keresztények és a zsidók, és még egy többemeletes Krisna-szekér is dukál majd. Ez vicc. A vallás persze nem magánügy, nem lehet és nem is szabad beszorítani a templomok falai közé, mert igenis van és lesz társadalmi szerepük és feladatuk. A Jobbik nevű politikai egység karácsonykor, adventben, ahol látott egy hanukai mécseset a városban, oda tett egy 5 méteres keresztet, és ahol nem, oda is. Az indok ezt volt: figyelmeztetni az ünnep valódi vallási tartalmára. Ez az én számomra nyílt utcai antiszemitizmus volt. Kerítették lelkészeket, akik ezeket megáldották, mindenféle hivatalos egyházi vezetés hozzájárulása nélkül. Ezen keresztet jobboldali részről általában helyesnek tartották; vallási folyóiratok is sok pozitívumot írtak róla. Mondták ugyan azt, hogy a kereszt nem karácsonyi szimbólum a kereszténységben, hiszen ez a húsvéti idő nagypénteki mozzanatát idézi. Ez, véleményem szerint, egyfajta ellenmozgás volt az utcai hanukai gyertyatartókra, melyek nélkül, úgy gondolom, nagyon jól meg lehet élni a zsidó identitást a mi féltekénken. Ezután elszabadultak az indulatok. Tilos-rádió kereszténység-gyalázása és internetes kereszt-gyalázó animáció következett. Jelenleg a jobboldalt vádolja abortusz ügyben a baloldal, valamint azt kéri, hogy tényleg mondják meg, hogy elismerik-e az egyház és az állam szétválását. Borzolja az ország nem baloldali részét Ron Werber, a baloldal izraeli tanácsadója, akitől Horn Gyula elhatárolja magát; az a Horn Gyula, aki néhány évvel ezelőtt templomi kampánnyal vádolta a nagy-egyházakat, szerintem korántsem alaptalanul. Az más kérdés, hogy ehhez lehet egy vallási közösségnek joga, de ezt ebben az esetben vállalni is lehet vagy éppen kellene. Holocaust évforduló van. Ott volt az április 15-i protokolon két magyar katolikus bíboros is, az új és a régi: Paskai László és Erdő Péter. Erdő Péter részt vett később az áldozatok neveinek felolvasásában is.

Van tehát egy közéleti mozgásunk, mely rendkívül szerteágazó, összefügg a napi belpolitikával, az uniós parlamenti választásokkal és általában a hatalom kérdésével. Nemzetközi viszonylatban pedig ott van az iraki háború, a nemzetközi terrorizmus, különös tekintettel annak iszlám részére. Ott van Izrael áldatlan helyzete: egymás után lövik ki a Hámász vezéreket, és épül a Fal. Más az álláspont az Egyesült Államok, és megint más az Európai Unió részéről. A Vatikánnak is van álláspontja a napi izraeli politikával kapcsolatban. Izrael állama egy szekularizált és nem vallási állam. A cionizmus teremtette meg, nem vallási alapon, és az ortodoxia, illetve a keményebb zsidó vallási vonal szintén nem fogadja el, hiszen azt a Messiás eljövendő feladatkörének tekinti. Vannak keresztény cionista szervezetek a világban, melyek Izrael államát a végidők jelének tekintik, a Messiás második eljövetelét a közeli időben várják, és igyekeznek megtéríteni, nem középkori ugyan, de hagyományos keresztény-térítő módszerekkel, tehát erőszakosabb magatartási rendszerrel a zsidókat.

Ezen szervezetek politikailag kiállnak a mindenkori izraeli napi politika mellett, és azt hajánál fogva előranciaigált bibliai igékkel támasztják alá, ha kell, ha nem. Ezen csoportok adott esetben komoly anyagi segítséget is adnak Izraelnek, pl. az alija tekintetében vagy egy izraeli kórház működtetésénél. Az utóbbi időben megjelent a kódolt antiszemitizmus terminus technikusa, amely azokra vonatkozik, akik Izrael napi politikáját támadják, vagy nem fogadják el. Létezik természetesen a kódolt antiszemitizmusnak ilyen változata is, de nem minden eltérő vélemény a napi izraeli politikáról antiszemitizmus. Izraelben sem ért mindenki egyet a napi politikával. Ugyanakkor arról is lehet beszélni, hogy aki Izraelen kívül van, annak a véleménye hogyan, miként eshet latba egy kérdés tárgyalásakor. A Vatikánnak is van különvéleménye a Falról, és úgy gondolom hogy ez nem antiszemitizmus, még akkor sem, ha nézetem szerintem, innét a Kárpát-medencéből nézve is szükséges itt-ott egy-egy fal.

A teljesség igénye nélkül tallóztam a bel- és kül-események ilyen-olyan tengerében, miközben a tényleges téma *A passió* c. film. A filmről volt egyfajta nem megírt, kidolgozott véleményem, előfeltevés, vagy előítéletem, *a priorim*. Az járt a fejemben, hogy nem fogom megnézni, de aztán mégis megnéztem. Sokan mondták, hogy véres, szadista jelenetek sorával van tele. A kereszténység 2000 éves története folyamán teológiailag sematikusán talán két részre osztható: keleti és nyugati kereszténységre. A keleti teológia inkább a húsvét-ra, az öröme, a megoldásra, a feltámadásra koncentrált, míg a nyugati, az európai, inkább a nagypéntek-teológiára, mely inkább negatív szemlélet. Ezen a II. Vatikáni Zsinat változtatott Nyugaton, és a húsvét került a központba, természetesen nem kikapcsolva a nagypénteket sem. Én Mel Gibson filmjében elsősorban a nyugati teológia mai civilizációs meghosszabbítását láttam. Kétségem volt, hogy a Biblia egyáltalán megfilmesíthető-e? Mind az Ó-, mind az Újszövetség. A Tóra és más történeti könyvek tele vannak annyi kegyetlenséggel, hogy annak a töredékéért a jó Istent ma simán a hágai bíróság elé lehetne állítani. Ezen az sem változtat, hogy az ún. honfoglalások bizony ilyenek voltak a múltban és a jelenben is. Az Újszövetségben Jézus a kereszténység számára nemcsak ember, hanem Isten is. Kértem én: ábrázolható egy ember által az Isten? Fel lehet tenni a kérdést: más képzőművészeti alkotásokkal nincs bajom? Nincs. A film egy veszedelmes műfaj. Amikor arról beszél, hogy régészetiileg, történetileg minden a helyén van, mégis egy olyan világot mutat be, ami akkor nem egészen úgy volt; annyira színesen, annyira tökéletes

A pénz – A 'természetbeni' közös érték

szegény zsidó volt, egy igaz ember, nem bróker, nem film-sztár, nem dúsgazdag producer. Nem tudtam mit gondolni az antiszemitizmus vádjáról. Az Újszövetség nem antiszemita irat. Zsidók írták zsidókról, értelmezték a sorsukat, a Jézus-történetét. Hatástörténetében azonban antiszemitizmusra használták fel egyes részleteit, ebből lett a teológiai antijudaizmus. Ábrázolható-e egy az egyben az Újszövetség? Mindent lehet, hogy meg lehet jól csinálni. Az a véleményem a dolgokról, hogy más vélekedni róluk, és más ténylegesen megismerni őket. Jogos-e a kereszténység indulását ábrázolni? Vagy nem szabad? Vagy engedélyt kell rá kérni, ki kell kérni a zsidóság mérvadó köreinek véleményét? Nyilván nem erről van szó. Jézus szenvedéstörténetének leírása egy szóbeli igehirdetés lecsapódása az Újszövetség lapjain. Nem mai értelemben vett internetes történelemtankönyv. Meglátásom szerint Jézus elítéltetése hasonló volt egy középkori egyházi eljárás-hoz: az egyházi hatóság valakivel nem értett egyet, érdekei azt kívánták, hogy végezzenek vele, és a piszkos munkát a helyi hatóságokkal intéztették el. Jézussal is ez történt. A helyi zsidó vezetés jogilag jelenleg nem teljesen tisztázható módon elítélte Jézust, és a rómaiak végül ezen zsidó vezetés, és az őt támogató tömeg nyomására politikai gyanúsítottként kivégezték. Jézus szenvedéstörténete, kereszthalála a keresztény teológia immanens, eltörölhetetlen része. A középkori vérvádak világa, a bezárkózó zsidók félelme a pogromoktól, a nyugat-európai passiójátékok félelmet keltő képei, mind előttünk lebeghetnek. Vagyis a jelen, a múlt és a jövő sok kérdést és problémát vetnek föl.

Végül mégis megnéztem a filmet. A benyomásom az volt, ami talán a papáé lehetett, ha jól közvetítették a médiák: ez ilyen lehetett. Véleményem szerint ez egy igaz film, és nem antiszemita. Lehet, hogy nem lehet filmet csinálni a Bibliából, de ez mégis igaz film. Akkor is az, ha én nem ilyen filmet csináltam volna. A Sátánnak, a római katonaság magatartásának a megjelenítése nem távolított el az eredeti szövegektől. Az adott zsidó vallási vezetés ábrázolása nem ébreszt fel szimpátiát, más zsidók magatartása viszont igen. Korábbi előítéletem volt még az is, hogy Jézust általában magasnak, jóképűnek, szőkének, kékszeműnek, kisportoltnak ábrázolták, tehát nem egy tipikus ókori zsidónak, aki kicsi, hajlott, fekete-gyapjas hajú, görbeorrú lehetett talán, vagyis egyfajta múlt század eleji antiszemita karikatúra. A filmben szereplő, Jézust alakító színész azonban e tekintetben sem zavart. A film jött és elment, bár még játsszák, de már nincs premierplánban. Lekerült a médiák első oldaláról. Templomi közösségek vagy egyházi iskolák csoportosan mentek el megnézni,

technikával, hogy az már bántó. Ennél szegényesebb, és hitelesebb lehetett a bibliai világ. Megdöbbenett az is, hogy óriási bevételről van szó, a film nézettségét illetően. Jézus egy

tehát szervezett formában is. Egy húsvéti prédikációban is hallottam pozitív módon szólni a filmről. Nem érzékelték benne antiszemitizmust. Ezzel együtt más megnézni egy filmet annak, akibe bekódolták Auschwitzot, és más annak, akinek nem. Más annak megnézni, aki túlélhette a Soát, és más annak, aki csak hall, tanul róla. Azt hiszem, sem keresztény, sem zsidó részről nincs akkora jelentősége a filmnek, hogy külön kérdést kellene belőle csinálni. Jelen világunknak sajnos nehezebb kérdései vannak, olyanok, mint a vallási fundamentalizmus, a politikai szélsőségek, a terrorizmus, az izraeli-palesztin konfliktus. Nem hiszem, hogy Mel Gibson filmje ez ügyben a zsidóellenesség növeléséhez, az antiszemitizmushoz hozzájárult volna. Beszélhetnénk még arról is, hogy ha kereszténységellenes filmet készítenek, Jézus Krisztust gyalázó, szexuálisan lejárítani kívánó filmet, vagy kiállítás, akkor ennek az általános megítélése, kivételekkel tarkítva, szintén a politikai törésvonalak mentén helyezkedik el.

Az *Új Élet* c. folyóirat, mely a magyarországi zsidó hitközségek lapja, a 2004. április 15-i számának vezércikkében arról számol be, hogy Heisler Andrásnak, a Mázsihisz elnökének meghívására az ún. történelmi egyházak képviselői munkaebéden vettek részt a Síp u. 12-ben. Ezen az ebéden a főmenü, legalábbis a cikk alapján, az egyházak állami finanszírozásának a kérdése volt. Két napra rá Kiss Péter kancelláriaminiszternél beszélgettek ugyanerről a kérdésről, és még egy-két más, benyomásom szerint töltelék ügyről. A Síp u. 12-ben beszéltek még *A passió* c. filmről is, melyről az újság ezt írta: „*A passió* c. film bemutatása alkalmából a történelmi egyházak képviselői a közös gyökerű zsidó-keresztény kultúra azonos értékrendszerének hangsúlyozását kommunikálják a társadalom felé – a mindenkori béke megőrzése céljából. Beszéltek még a holocaust megemlékezéseken való részvételről és annak oktatási vetületéről. Vagyis: az ún. történelmi egyházak, most ideértve a Mázsihiszt is kihagyva viszont a kisebb létszámú, de mégis jelentős protestáns és ortodox keresztény egyházakat, összejöttek egy fontos ügyről, a pénzről ebédelni. Ezt folytatták az ügyeletes állam-bácsinál. Ügyes elnök ez a Heisler. *A passió* c. filmről valószínűleg különvéleményen voltak zsidó és keresztény részről, de a pénz az fontosabb. Az azonos értékrendszert kívánják a társadalom felé közvetíteni, hogy megőrizze a békét. Nos, Mel Gibson filmje egyrészt nem a jelenlegi ún. történelmi egyházak finansziális ebédjéről szól, melyet a kancellárián folytattak, hanem egy kiállásról Jézus Krisztus mellett. Nem tudom, hogy pontosan mi hangzott el a Síp u. 12-ben, de a cikk alapján egy jámbor humanista, tetyek-vetyek, mosogatók szinten adták el *A passió* c. filmről vallott meggyőződésüket némi állami támogatás reményében a keresztény nagy-egyházak vezetői. A hitközségi vezetés pedig az általa valószínűleg antiszemitanak tartott filmet szintén nem kívánta elítélni, hanem azt mondták: beszéljünk inkább a pénzről. Tehát van egy nagy közös, örök keresztény-zsidó értékrendszer, melyet a mindenkori béke megőrzése céljából vállalni kell: a pénz. Tehát a pénz és nem a passió.

Szécsi József²

² Katolikus teológus, a Keresztény-Zsidó Társaság főtájtára

Feltámadás vagy sírrablás?

Elmélkedés a Mt 28,11-15 alapján

A húsvéti ünnepek olyan alkalom számunkra, amikor fokozottabban mértékben beszélünk Jézus haláláról és feltámadásáról, és ilyenkor különböző evangéliumi leírásokat veszünk elő, hogy a feltámadás csodáját sokoldalúan elemezzük. Így vesszük elő Jézus feltámadásának hírét is, amelynek eredete ott kezdődött, hogy néhány asszony és tanítvány az üres sírtól elindult, hogy elvigye a hirt a világnak: *Jézus feltámadott! Jézus él!* És ez a hír olyan evangéliummá változott, amely sok missziós útra és szolgálatra készítette sok áldott ember életét.

A Jézus feltámadásával kapcsolatos evangéliumi hírekben azonban többek között olvashatunk arról is, miként reagált Jézus feltámadására az ellenfél. Máté két ízben is elmondja nekünk, hogy voltak, akik féltek Jézustól, amíg élt, és féltek Jézustól, amikor meghalt. Ezért Jézus feltámadását nem tudták elhinni, hanem azzal jöttek elő, hogy Jézus azért nem volt a sírban, mert bizonyára a tanítványai ellopták a testét (Mt 28,11-15). Így Máté szerint elindult a világba egy másik – elmentés – hír is, amely azt akarta igazolni, hogy Jézus nem támadott fel. És a két hír között vergődik a világ már kétezer év óta. Mert vannak, akik hiszik, hogy Jézus feltámadott, és napoként át is élnek ennek csodáját: vagyis hogy Jézus valóban él. És vannak, akiknek nem jó, ha Jézus élne, félnek tőle, ezért hazudnak önmaguknak és másoknak, hogy Jézus nem támadott fel, és nem él, mert ők nem kívánják. Hogyan vagyunk mi ezzel a kérdéssel? Hisszük-e, hogy Jézus feltámadott? Hisszük-e, hogy él és uralkodik? Vagy Jézus feltámadása valótlannak tűnik? Kétkedünk benne? Nem örülnénk, ha valóban élne és uralkodna – a világ felett, az egyházban és életünkben?

De hogyan is született pontosan a hír Jézus feltámadásának a tagadásáról?

Máté evangélista ebben a történetben – amely egyébként az ő sajátja – nem szerepelteti a rómaiakat. Sokkal inkább a zsidó hatóságokat hozza előtérbe, mert szerinte ők voltak a legnagyobb ellenségei Jézusnak, és ők tehetek a haláláról is. Sajátos teológiai szemlélete háttérben a Templom pusztulása után egyre jobban kiéleződő konfliktus áll, amely a Jézust Messiásnak valló zsidó-keresztényeket szembeállította a hagyományok tiszteltét identitásmegőrzőnek tekintő farizeusi irányzattal. A korábbi eseményekből kiviláglik, hogy már az eltemetetés idején némi vita támadt Pilátus és a főpapok/farizeusok között, akik azt akarták, hogy Pilátus a római katonákkal őriztesse Jézus sírját, mondván, hogy mivel Jézus előre megjövendölte, hogy halála után a harmadik napon feltámad, a biztonság kedvéért három napig őriztetni szerették volna a sírt (Mt 27,62-66). De a főpapok hiába nevezték Jézust szemfényvesztőnek, és hiába hivatkoztak arra, hogy a tanítványok ellophatják őt, s majd azt fogják mondani, hogy feltámadott, Pilátus nem hagyta magát befolyásolni, és nem hajlott a beszédükre. Sőt durván oda is vágta nekik: „Van őrségetek, menjete, őriztessétek ti, ahogyan tudjátok” (Mt 27,65). Máté evangélista erre azt mondja, hogy „ők elmentek, lepecsételték a követ, és őrséggel őriztet-

ték a sírt” (Mt 27,66). Az apokrif Péter evangéliuma – amelyben egyébként Pilátus maga őrizteti a sírt – hozzáteszi azt a hagyományt, mely szerint a biztonság kedvéért Jézus sírját „hét pecséttel” pecsételték le (vagyis a szent és „tökéletes” számmal). Továbbá az említett evangélium azt is írja, hogy a sírnál a „vének” is ott voltak, hogy ők is őrizték a sírt és a római őrköt, hogy a „halál-biztonság” tökéletes legyen.

A főpapok és a farizeusok – Máté evangéliuma szerint – a saját templomi őrséggel őriztették Jézus sírját. Intézkedésükkel be akarták „biztosítani” magukat Jézus és a feltámadás ellen. Pedig törekvésüknek nem kedvezett a helyzet. Ugyanis mivel az ókorban többször is előfordult, hogy valaki meggyalázta a másik ember vagy családja sírját, ezért a császári rendelet értelmében, a sír- és hullagyalázók büntetése a halál volt. Így tanúi lehetünk annak, hogy milyen figyelmeztető sírfeliratokat használtak a görögök, de a zsidók is, a sírköveiken, hogy megőrizték a tolvajoktól és a sírgyalázóktól a sírjukat. Ilyen például az egyik ilyen sírfelirat Athénból: „*Hagyd állni e követ, te gazember! Máskülönben, te nyomorult, tépjék szét a kutyák a hulládat a földön.*” Vagy egy másik sírfelirat Rómából bizonyos átok gyanánt azt mondja szó szerint, hogy „*a sírgyalázó örökre bűnhődjön*”.

Mivel megtörtént, hogy a sírokat már az ókorban is gyakran kirabolták vagy meggyalázták, ezért főleg a jómódú emberek védekeztek ez ellen, pl. azzal is, hogy végrendeletet hagytak hátra, amit még életükben adtak át az állami archívumnak – bizonyos összeg befizetésével –, hogy haláluk után az állami hivatalok védjék a sírt, és büntetéssel sújtsák azt, aki a sírt eltulajdonítaná, kirabolná vagy meggyalázná. Mindezt olykor rá is írták a sírra, illetve a sírmonumentum külső, jól látható részére. Néha pedig a *büntetés összege* is rajta volt a síron, amit az állami fiskusznak kellett volna befizetni. Az ilyen fenyegető szövegnek az is volt a feladata, hogy elriassza a zavarókat, és hogy a halottak – még életükben, de már a halálukra készülve – ilyen módon is biztosítsák maguknak a zavartalan „bentlakozást”, illetve a halál utáni nyugalmat. Főleg a római síradatokból tudjuk, hogy olykor azt is tartalmazta a sírszöveg, hogy nem szabad a sírnál egyetlen dolgot végezni. Ez a „sírbiztosítás” azonban összefügghet nemcsak azzal a törekvéssel, hogy a család neve és emlékezete minél tovább maradjon meg az élők között sértetlenül és becsben, hanem azzal a vallási képzetekkel is, amelyek jellemzők voltak szinte az egész antik társadalomra, hogy akinek a csontjai nincsenek eltemetve vagy nem pihennek rendes sírban, annak a lelke nem nyer nyugalmat, a túlvilágon „nem juthat révbe”, hanem mintha valamiféle meztelenségben szenvedne (vö. 2Kor 5,3), védtelen lesz és kiszolgáltatott, ahogy erről a Hádészba vezető, bolyongással teli vándorlások is vallanak. Ettől pedig sok ókori ember félt.

Így érthető tehát a császári ediktum a sírvédelemre vonatkozólag, amelyet Názáretben kőbe vésve találtak meg, és

amely valószínűleg Jézus idejéből való. Tehát ez vagy Augustus vagy Tiberius császár rendelete, és pontosan így hangzik: „Császári rendelet: Én (Imperium romanum császára) elrendelem, hogy a síroknak és sírhelyeknek, amelyek az elődök, gyermekeik vagy rokonaik tiszteletére emeltettek, minden időre érintetlenül kell maradniuk. Ha valaki mégis meglát egy embert, hogy az az eltemetettekhez nyúlt, vagy bármilyen módon kidob(at)ta őket, vagy alattomban más helyre szállította el, (esetleg) jogtalanul a halottak helyét vagy emlékkövét megmásította, az ilyen ember ellen elrendelem: állíttassék a bíróság elé; mert hasonló módon – ahogy az emberek az isteneknek szolgálnak – annál inkább a halottak is tiszteletet érdemelnek. Ezért senkivel sem fordulhat elő, hogy helyéről elmozdítottassék; máskülönben akarom, hogy az ilyen ember mint sírgyalázó halállal büntetessék.”

Valószínű, hogy Jézus temetésekor ez a szöveg mint császári ediktum már közzismert volt. Ezért ez a római jog védtel/védhette Jézus sírját is. Tehát jogi szempontból Jézus testének elrablása nem lehetett olyan könnyű dolog, amit bárki, pl. a megijesztett Jézus-tanítványok is megtehettek volna. És mégis, ez a hír azóta is terjeng az emberek között.

Milyen is ez a világ!? Mondja a magáét – olykor anélkül, hogy tudná az igazságot és kutatná azt. Mi azonban tudjuk, hogy a hitetlen emberek egyszer fájdalmasan megszegyenülnek. Bebizonyosodik, hogy Jézus valóban feltámadott, megjelent tanítványainak, és hogy igaz volt a bizonyosságtételük. Az Újszövetség azt mondja, hogy majd, ha egy napon megjelenik angyalaival a felhőkön, megszegyenülve fogják látni, és hódolni fognak előtte azok is, akik keresztre feszítették (Jel 1,7), meg azok is, akik nem hittek életében, tanításában és feltámadásában sem. Mennyivel boldogabb az olyan ember élete, aki tudja, hogy Jézus feltámadott. A mi legnagyobb boldogságunk abban van, hogy Jézus él, velünk van, és hogy egy napon újra megjelenik, amikor találkozunk vele a világvégi feltámadáskor.

A feltámadás tehát nem csalás, hanem valóság és hitünk boldog reménysége.

Dr. Peres Imre¹

¹ A pozsonyi református gyülekezet lelkésze és a Selye János Egyetem Református Teológiai Fakultásán az újszövetségi tanszék vezetője.

Látogatóban a Szunto Baro Manusnál

Benyomások, gondolatok egy római zarándokútról

Nem első alkalommal érkeznek magyarországi cigányok a Szent Városba. Nagy jelentőségű alkalom volt 1997. május 4-én, amikor II. János Pál pápa első ízben avatott boldoggá roma embert, Zeferino Gimenez Mallát, a Pelének nevezett spanyol mártírt, akit 1936-ban, a polgárháborúban lőttek tömegsírba hitéért, önfeláldozásáért. Akkor barna arcú emberek tömegei gyűltek össze Bernini oszlopai között mindenünnen.

Most viszont, 2003 Szent Erzsébet ünnepén pápasága legnépesebb cigány csoportját, 180 főt fogad a Kihallgatási Csarnokban. Egyetlen nemzet delegációját. Megelőzte ezt az Apostoli Szentszéktől sugallt nyári Cigánypasztorációs Világkonferencia Piliscsabán 25 ország képviselőivel. Mert ennek a népnek anyasorsága nincs, Indiát már régen elhagyták. Ám a Kárpát-medence, mint oly sok nációnak – bár a tragédiát itt sem sikerült elkerülni – nekik is védelmül szolgál 6-700 éve. Általában megvultunk egymással. Sok helyütt ők ma is migránsok, útonjárók és vándorlók. Nálunk nem. Akik több mint félezer évüket osztják meg velünk, nemde már honfitársaink?

A gyülekezés izgalmas. Az Országház előtt 18-án hétfőn reggel, szemerkélő esőben. Négy nagy autóbusz vár reánk. Miniszterasszony, kormányzati tisztviselők, roma vezetők. Írott és elektronikus sajtó. Püspöki úti áldás.

„Politika.” Igen, az is. Már nem nagyon szeretjük ezt a szót. Tönkremegy. Kár érte. Egykor a polisz ügyeivel való közös törődést jelentette a hozzáértő nép okos gyülekezetében. Mágikusan gondolkodó népek ebből még emlékeket őriznek. Mint a Romani Kriszt, a Cigánytörvényt. „Engedelmo mangav, kado bajo pelasz, szo gindin tume?” „Engedelmet kérek, valami baj történt, mit gondoltok?” – kezdte a vajda a törvénykezést este a tűz mellett, amikor a kumpania megpihent. A dolgokat megbeszélték, véleményét ki-ki elmondta, végül a tekintély döntött. Ma ezt a gyakorlatot konszenzus-kereső közvetlen demokráciának neveznék. Ezekben a fejekben még nem válik ketté törvényhozó és végrehajtó hatalom, egyház és állam.

Ők még zsigereikben emlékeznek arra, hogy őseik az érinthetlenség kegyetlen ázsiai kirekesztése után indultak útnak, a sötét arcú anyaiisten sem védte-átkozta őket többé,

¹ Az írás az „Ökumené” 54. számában is megjelent.

Köszönettel tartozunk Vető Istvánnak, hogy a közléshez hozzájárult.

hanem találkoztak egy másik, de szelíd asszonnyal. Azután a kínzások és a kiáltások borzalmait után fejedelmektől és királyoktól való oltalomleveleket kértek, kaptak, szereztek és csináltak, merthogy ők üldözött keresztény zarándokok. Azután a jámbor zarándokokról kiderült, nem feltétlenül csak jámborok, és fejlett társadalmakban erények és vagyonok védelmében szegezték őket fákhöz, dobták gyermekeiket tűzbe.

Ám akadtak ezeknél irgalmasabb tájak is.

Róma felé

Nyolc fiatal pap utazik velünk, közülük négy cigány származású. A mi buszunkban a kispap lovári nyelven köszönti az övét. És leakasztja gitárját.

Budapesttől Rómáig autóbusszal 15 óra az út. Ha a cigányokkal megyünk, ez 20 óra. Amikor megállunk valahol, a negyedóra technikai szünet esetükben egy óra. Kávét, cigarettát, több is. Nem sietünk. Hiszen a pápához megyünk. Az örökkévalóság dimenziói mások, mint a gyorsuló idő.

Azután sajtótudósítások érkeznek haza. Megjelennek hírek. „A Pápa nem is fogadja őket, csak néhány vezetőt.” Nem vagyunk ezekkel az újságírókkal egy hullámhosszon. Mert az érintettek életük csúcsához közelednek. Erről álmodoztak eleik. Jött volna most család, rokonság, az egész telep. Hiszen a Szunto Baro Manushoz, a Szent Nagy Emberhez megyünk látogatónak. Akik hittant tanultak, tudják, hogy ő Jézus Krisztus földi helytartója.

Hallok – itt-ott – kritikus mondatokat is. Hogy ő milyen gazdag. Mekkora hatalma van. Gyerekkoromban ez úgy hangzott, hogy ha az apostolok mezítláb jártak, ő is miért nem jár mezítláb. Az ilyen mondatok lejtéséből igyekszem kihámozni, ki melyik gyülekezetben informálódott.

Majd a másnapi fogadás elsőpri ezeket a hangokat. Visszafelé nem hallok már kritikát. Már a Szent Nagy Ember áldását hozzuk magunkon.

Napvilágra fognak kerülni másfajta elemzések is. Mennyibe kerül ez az út? Nem titok. Az összesen 200 ember utazása, szállása, étkezése: 7 millió forint. Reális. Persze, lehetett volna ezt a pénzt másra is költeni. Ez is régi érvelés. „Mária vett egy font valódi nárdusból készült drága olajat, megkenste vele Jézus lábát és megtörölte a hajával... Az egyik tanítvány méltatlankodott... Miért nem adták el az olajat 300 dénárért, s miért nem osztották szét a szegények között?” A folytatás kissé pikírt: „Nem azért beszélt így, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mert tolvaj volt... ő kezelte a pénzt.” (Jn 12,4-6) Elgondolkodtató.

Szeretem a 89. zsoltárt. „Boldog az a nép, amelyik ünnepelni tud.” De vajon az, akit a nép ünneplése taszít, lehet, hogy nem boldog? Észre veszem magam, hogy egész úton citálgatok. Hol az Írást, hol költőket.

Rómában

Első közös nagy élményünk a Szent Péter Bazilika. Michelangelo fantasztikus terve nyomán úgy épült, hogy akik messziről érkeznek, gyalog, kereszttel a vállukon, azok egyben lássák, kupolástul. Akik viszont hinton, azok a templom alatt csak egy palotával találkozhatnak. Ennyi színt, szépséget egyszerre képtelenség felfogni. Egy-egy mozzanatra figyelünk. A Piétára. Egy – sajnos magyar származású – örült kalapáccsal rontott neki. Azóta távolibb, védett helyre került.

Péter jobb lábát évszázadok alatt simára koptatták a hívek. XXIII. János pápa teste épségben fekszik egy mellékoltár alatt. Ő hozott be egy új szót kétezer éves intézményébe: *aggiornamento*. Azaz: „napraállás”. Tanuljuk ezt olyan népektől, akik évezredek óta állnak a napon. Ezért nevezzük őket színesbőrűeknek. Istennek a népe sokszínű.

Tekintélyes bajszos úr kérdezi: „Van itt Szent Antal-szobor?” Mert otthon azt szereti. „A szentek közvetítők Isten és közöttünk.” „Itt másfajta szobrok vannak. De keressen egy csendes zugot.” Talált. Úgy látom, nyugalmat is. Imádkozik.

Az otthon maradt családjáért. Távollétében mi van kis vállalkozásával? Rokonai munkanélküliek. „Adj nekik Uram munkát. Ha munkát nem tudsz, akkor több segílyt. Sok a gyerek. Az öregek meg betegek.” Aztán – ha már Szent Antalt nem találta – illendően, magát Szent Pétert kéri: „Egészséget kérnék. Mert csak az hoz szerencsét...”

Szent Péter a katedrális mélyén mosolyog. Nagy megértéssel van az ilyen szavak iránt. Egyszerű gondolkodású férfiak mindig megértették egymást. Összeszorul a szívem, mikor az asszonyka, aki mellém lép, mondja: „Mi olyan tudatlanok vagyunk.” „Jöjjön kedves. Amit tudok, magyarázok.”

Este a vacsoránál – eléggé messze Rómától – már vidám a hangulat. Csak a paradicsomos makaróni nem nyeri meg többek tetszését. „Mi cigányok a húst szeretjük, hússal.” Azért kapunk csirkét is.

Audiencia a pápánál

Másnap reggel 6-kor kelés. Megyünk a pápához. Most meglepő a csendes gyülekezés. A férfiakon sötét öltöny, fehér ing, szép nyakendő. Az asszonyok földig érő díszes ruhában, fejkendővel. Többen népviseletben. Feltűnik a cseresznyefából faragott nagy feszület. Őszentsége meg fogja áldani. Aztán bejárja országunkat, majd Csatkán² kerül végleges helyére.

Kissé bonyolultan jutunk be az Örök Városba. Építkezések, elterülő utak, reggeli dugók. Valóban késésben vagyunk. Magam is igyekszem oldani az ideges hangulatot. „Látjátok, várnak minket. Ki van írva: *Roma*. Aki elsőnek látja meg a kupolát, meghívom valamire.”

Megérkezünk. Irány: az audencia. Mindenféle csoportok a világ négy tájáról. Emitt szakácsok, amott egyenruhás, díszes katonazenekar. Svájci testőrök vigyázzák vonulásunkat. „Benn fotózni, videózni tilos.” Majd fotózni is, videózni is fognak.

Feltűnést keltünk kivételezett helyzetünk miatt. A legjobb helyet kapjuk. Kik lehetünk? Lassan terjed a hír át a termen: „Hungarian gypsy companie.” Ezt a tízezernyi zárandok nem könnyen érti. Nem felelünk meg a cigány-imáznak. Ez a cigány és a magyar egy nép lehet – gondolhatják sokan.

Benn hosszú várakozás. Főpásztori beszámolók sokféle nyelven. Nemzeti énekek, szavalókórusok, transzparensok. Mi is sorra kerülünk. A Püspök³ úr magyar nyelvű kériügmája Valakiről, aki Istennel való egyenlőségét nem tekintette zsákmánynak, hanem értünk szolga lett (Pál a Filippibéliekhez 2,6-7). És felcsendül ércesen a cigány énekes, Kozák András szólója, a két himnusz: „Gélem, gélem lungone dromenca” (*Mentem, mentem hosszú úton*) és „Nem loptunk mi csak egy szeget Jézus vérző tenyeréből.” Némán izzanak a tekintetek. Ez is megtörténhetett.

Betolják székén a pápát. Hatalmas üdvözlőgás. A Szent Nagy Ember. Maga az Isten van itt? Első pillanatban olyan az arca, mint amilyennek a képernyőkön szoktuk látni. Mint

aki a halállal viaskodik. A kihallgatás során fokról fokra fiatalodik meg. A még egyszer felhangzó „Gélem, gélem”-nél már feszülten figyel. Végül a nagy kiválság, odatérdelhetünk elé a felső lépcsőre, karnyújtásnyira, külön áldásra. El is éri Őt sok cigány keze.

A Biztonsági Szolgálat nem szereti a helyzetet. A rendhagyások nem szívük szerint valók. Már máskor történt baj. A két gyermeket a Püspök teszi az ölébe.

Hungarian gypsy companie. Istennek barna bőrű népe egy viharvert országból.

Rövid városnézés

Két óras szabadidő mintegy kánikulai me-

legben november közepén. Van aki lemegy a Colosseumhoz, hiszen itt vetették az oroszlanok elé az őskeresztényeket. A többség inkább vásárol. Figyelem, nyelvi nehézség az nincs. Mert az olasz is kereskedik, a cigány is.

² A Kárpát-medence legjelentősebb cigány búcsújáróhelye, Komárom megyében.

³ Dr. Keresztes Szilárd hajdúdorogi görög katolikus megyés püspök, a Magyar Püspökkari Konferencia cigányügyi referense.

El is kél mindenféle rengeteg kegytárgy. És ajándékok az otthoniaknak. Egy rakéta is. Hiszen a tengerhez megyünk, azt onnan kell fellőni.

Nincs kedvem ebédelni. Veszek egy kuglófot és egy üdítőt. Leülök szemben a térrel. Megjelennek a galambok, növekvő mennyiségben. Lassan, majd énfedten dobálom a kuglóf-darabkákat. A vatikáni galambok hihetetlenül érdekérvényesítőek. Már a kezemből tépik ki a süteményt. Szent Ferenc-i hangulatomból az árus kiabálása riaszt fel. Azonnal menjek a térre. Igaza van, a galambok piszkítanak. Zavaromban az OCÖ alelnöke jön segítségemre. Meghív egy pizzára, sörre.

Adott időben gyülekezünk ismét. De a megbeszélthelyen, az Obeliszknél senki sincs. Csak időbb és odább: 20-30 méterekre. „Mi szabadságszerető nép vagyunk.”

Úton hazafelé

Hazafelé lassan, biztosan oldódik a hangulat. De valamiként mindvégig ünnepélyes marad. Hogy mennyire bírják az éneklést! Oda is, vissza is szinte végig dalolják az utat. A nagykanizsai leányka torkában kincs van. István pedig végig kíséri gitárján. Komoly és tréfás dalok. Folklór. Azután felváltva: klasszikus művek és slágerek. „Az egész zeneirodalom a fejedben van?” „Hellyel-közzel” – válaszolja István. Bahrám Gó perzsa király már 430 táján kért Sangul indiai királytól zenészeket udvarába. A luri muzsikások sokáig ellátták birodalmát zengő dallamokkal.

Másfél évtizede csodálom, hihetetlen nyomorukban is nem éhséglázadásokat szerveznek, helyette énekelnek és táncolnak. Egész történelmükön keresztül? És álmodnak.

Fiatal, egyébként két diplomás barátom mondja: „Dezső bátyám, én erre a pápai áldásra építem a jövőmet. Már indulás előtt is köszönt nekem az egész falu.” Lélek és karrier.

Hasonló projekt gádzsó fejében soha meg nem születne. Mi – „elköteleztettek” – állandóan böngésszük a különböző kormányok rövid-, közép- és hosszútávú programjait, pályázatait. „A romák esélyegyenlőségét csak következetes tanulásuk biztosítja. A munkaerőpiacon való reintegrálásukat csak is a korszerű szaktudásuk garantálhatja.”

Újra itthon

Visszaérkezünk a Kossuth térre. Bensőségesen búcsúzunk egymástól. Fogunk még találkozni. Nem tudom pontosan, hogyan is lesz ezután. De azt tudom, hogy a fiatal fiúnak tágranyílt, nagy fekete szemét a Piéta előtt soha nem fogom elfelejteni.

„Éhe a kenyérnek, éhe a Szónak. Éhe a Szépnek hajtiteket” – mondja Ady.

„Zsa Devlesa! Menj Istennel!” mondják egymásnak a zarándokok.

Budapest – Róma, 2003. november 18-21.

Gergely Dezső⁴

4 Rashaj („pap”), önálló lelkipásztori kíségtő.

Másodszor is megszületni

A megtérés lélektana és a keresztény hagyomány róla alkotott elképzelései¹

Vajon miként szólhatunk úgy a megtérésről, hogy a mai emberek megértsék, és ne keletkezzék az a benyomásuk, hogy valamely, a régi szentek legendáiból ismerős, ősi szóval valójuk? A magam részéről világi módon szeretnék beszélni erről. Nem ájtatosan, hanem tárgyilagosan, a lélektanból, valamint a pszichoterápia tapasztalataiból kiindulva. A megtérés ősi emberi tapasztalatot fejez ki: az, amit mindenki keres, a másfajta élet, a boldogság átélése, a spirituális élet, az Istennél és Istennel való lét, gyakran egy fordulattal veszi kezdetét. E fordulatot sokan írják le úgy, mint az instrumentális élettől a spirituális élet felé megtett fordulatot. Egykor azon érzés nyomasztotta őket, úgy élik életüket, hogy közben nem találtak önmagukra. A spirituális életben az az érzésük, hogy szabadok, hogy kapcsolatban vannak önmagukkal (és még valamivel, ami ennél is több!).

De mit is jelenthet manapság ez a sok használatban inflálódott szó: „spirituális”? A spirituális, szellemi, vagy pneumatikus élet annyit mindenképpen jelent, hogy a másokéval fel nem cserélhető saját életünkre „a gyökeresen nem-azonosban” (Ulrich Beck) találunk rá. Mindez azt jelenti, hogy felismerjük önnön élettörténetünk szellemét, mely élettörténet persze csak töredékesen, fragmentumként férhető hozzá számunkra. Saját élettörténetünk szellemiségét mint az objektív tétel és az eltárgyiasítás ellen folytatott ellenállás történetét szeretném ábrázolni.

Először is: másokéval fel nem cserélhető, másokra át nem ruházható módon saját életünket szükségképp a Másikra vonatkoztatva kell értelmezni. Másodszor: a spirituális élet a kommunikáció során bontakozik ki. Ezen élet érzékelhető és szemlélhető, tehát közölhető is. Harmadszor: olyan élet ez, mely a kapcsolat közegében zajlik, amely viszont a feleletre való irányultságot hordozza magában. Végül: ezen élet történeti élet, mely a mozgás és változás közegében zajlik (vö. Andrea Pichlmeier, *Wes Geistes Kind*, 2000). Ilyenformán lehetne leírást adni az olyasféle spiritualitásról, mely Isten életet teremtő pneumatáját vallja.

Szomjúhozni

Arra, amit az „életünkben bekövetkező fordulaton” vagy „megtérésen” szokás érteni, számos képletes kifejezést találtak már. A valláspszichológus William James mindazokat, akik átestek már egy ilyesféle folyamaton, Newman bíboros kifejezésével, „még egyszer születetteknek” hívja. Alexandriai Kelemen (Kr. után 200 körül) „ébredésről” beszél, éppen úgy, ahogy a meto-

1 Forrás: *Christ in der Gegenwart, katolikus hetilap (Freiburg in Breisgau)*, 56. évfolyam 23. szám, 2004. június 6, 198-190. old.

disták és a baptisták is. Ágoston (megh. 430) viszont „megvilágosodásnak” nevezi ezt, a buddhista hagyományhoz hasonlatosan. A vallástörténet „beavatásról”, illetve „felavatásról” beszél. A zsidó és a keresztény hagyomány „a bűnök megbocsátásáról” beszél, a valláspszichológia pedig „vallásos tapasztalatról”. A mai nyelvhasználat minden bizonnyal leginkább „az értelemre, az élet értelmére irányuló kereséssel” írja körül mindazt, amire itt gondolunk.

Javasolom, hogy a megtérést fogjuk fel a megsérült élet gyógyításaként. A „szomj az életre” – így hangzik egy szén-savas ásványvíz reklámszlogenje – mindenütt érződik, és e szomj oltását minden lehetséges termékbe beleképezik. Azonban a „szomj az életre”, amennyiben helyesen értjük, a gyógyításról szóló bibliai történetekhez visz ismét közelebb bennünket. Gyógyulást az élet fásultságával szemben keresek, ahol vak, süket, és érzéketlen vagyok; amelyben nem látok célt, nem hallok hírt, és érzéketlen vagyok a többi ember iránt. Gyógyulásra van szükségem az élet tébolyaitól, ahol démonok tartanak fogva és a bénaság különféle állapotai kötöznek: félelem, kényszerek, különféle depressziók, párkapcsolati nehézségek. Mindenfajta gyógyítás a betegség, a sérülések, végső soron a halál ellen irányul. Nincs jelentősége, hogy gyermekkori károsodásokról, vagy pedig csupán félig tudatos, ám annál erőteljesebben ható traumákról, avagy a létezésből, a nem-otthon-létből és a nem-azonos-létből fakadó nyugtalanságról van-e szó. Amennyiben így fogjuk fel azokat, úgy az életút során bekövetkező fordulatok és megtérések nem egyszerűen csak egyéni, vagy látványos események.

Nos hát mit tud az emberiség hagyománykincse az életút során bekövetkező fordulatokról és megtérésekről? Miféle hasonlatokat, milyen történeteket ismer e hagyomány? A példák sokaságából egy olyat választok ki, mely iszlám területről származik: azt a történetet, mely „a megmagyarázhatatlan életű emberről” szól. Valahol egy városban egy kishivatalnoknak azt mondja az Úr angyala, hogy el kell mennie onnét; ezen és ezen a napon legyen a folyóparton. A férfi, aki nyilvánvalóan egyedül él, felszámolja háztartását, értesíti hivatalát, miközben mindenki bolondnak nézi. A megadott napon a folyóhoz megy. Ott találja az angyalt, aki megparancsolja neki, hogy vegye le ruháit, és ugorjon a vízbe. A férfi addig úszik a folyóban, míg egy idő múlva egy halász csónakjába nem húzza. A halász magával viszi a férfit, aki néhány hónapig segít neki munkájában. Majd ismét meglátja az angyalt, aki újra azt mondja neki, álljon tovább azonnal. Az ember találkozik egy paraszttal, és néhány évig nála dolgozik. Az angyal utasítására azonban ismét fel kell kerekednie, hogy Moszulban szőrmekereskedő legyen. Eredményesen dolgozik, három év alatt sok pénzt takarít meg, éppen arra készül, hogy házat vegyen magának, mikor megjelenik az angyal, fogja a pénzt, a férfit pedig Szamarkandba, egy szatócshoz küldi: neki kell dolgoznia. A férfi így tesz, és hamarosan a megvilágosodás jelei mutatkoznak rajta: betegeket gyógyít meg, hasznára van a boltba betérő embereknek. Az isteni titkok mind mélyebb ismeretére tesz szert. Midőn arról kérdik, miként jutott megvilágosodása birtokába, azt állítja, hogy nem tudja. Egyszerűen csak élte a maga sorsfordulatokban bővelkedő életét!

Vegyük csak tüzetesebben szemügyre e sorsfordulatokról alkotott elképzeléseket!

Távozni, továbbállni

A más, az új életet megelőzően következik ama folyamat, amelyet a távozás, az elválás-eltávolodás (Sich-Unterscheiden) jellem. Az ezzel járó gyász egyfajta Nagypéntek-tapasztalatot jelent, amellyel abba Poimenosz szerint, aki a korai sivatagi ősatyák egyike volt, a szellemi élet kezdetét veszi. Amennyiben az ember nem egyszerűen az egyént, hanem a családot, a társadalmi réteget, a falut, a várost, az egyházat állítja a középpontba, úgy a megtérés távozásnak, megtagadásnak, tiltakozásnak mutatkozik. Olyan odafordulásnak, mely új viszonyítási területre, a gondolkodás, a célok, a kapcsolatok és a feladatok újrendezésére irányul. A vallási közösségek, plébániák vagy kolostorok társadalmi rendszert alkotnak, melytől például egy fiatal ember konfliktusok közepette válik meg: „rendkívül robbanékony fiatalkori kitörés az identitásra és hitre vonatkozó dermedt elképzelésekből”, például a gyermekkoréból, miként a valláspszichológus James Fowler írja. Ábrahám elmenetelétől (Ter 12,1. skk.), Izrael népének kivonulásától, a hedzsrából (az arab kivándorlás szóból), az összes többi vallás remetéitől kezdve számos szent tapasztalatáig ugyanazon mintával találkozunk. C. G. Jung az efféle felkerekedést az egyénné váláshoz (Individuation) vezető hosszú útnak nevezi.

A megtérés, amennyiben egy vallás vagy egy felekezet váltásaként értik, valamely alrendszerből való távozást jelent, legyen az vallás vagy pedig vallástalan miliő, és egy másikba való belépést, ami számos közeli kapcsolat elvesztését vonja maga után; sőt egy egész világét, a maga rendező és biztonságot nyújtó vonatkozásaival. Az a veszély fenyeget, hogy az életvilág a káoszba hullik szét. Amennyiben az újba való átlépés nem sikerül elég jól, úgy irányvesztés (dezorientálódás), depresszió és kétségbeesés lehet a következmény. A valláspszichológus Lewis R. Rambo ennek lefolyását a következőképpen írja le: a stabil, konvencionális életet válság töri meg, amely lehet valamely betegség, válás, vagy egy szeretett ember halála. Az élet új diagnózisára lesz szükség, mert az eddigi összeomlóban van. Kezdetét veszi a keresés valami új után, ami képes arra, hogy tartást adjon. Találkozások következnek, olyan személyekkel és csoportokkal, melyek kielégítik az értelem, a valahova tartozás és valamely elfogadható életvezetési technika iránti szükségletet. Végül, bizonyos idő múltán, az önmagunk elkötelezésére vonatkozó próbatétel következik, amikor eddigi életünk újraértelmezésére komolyan elszánjuk magunkat. Ezzel azonban újabb útra indulunk.

A felébredés

A spirituális élet számos nehézsége abból fakad, hogy megrekedünk a távozás stádiumában. Félelemből vagy kényelemszeretetből, életünk megoldatlan kérdései következtében, vagy pedig mert fennakadtunk valamely ellentmondáson, avagy szokásainkhoz való ragaszkodásunk vagy jogaink követelése okán, feladjuk a keresést. Azonban az „úton lenni” életfelfogása nem ismeri az egy helyben toporgást.

A megtérés körülírásának egy másik módja a felébredés. A felébredést úgy ismerjük, mint az álomból való könnyű, vagy nehézkes ébredés tapasztalatát vagy mint az ájulásból, narkózisból, kábulatból, esetleg bódulatból vagy mérgezésből való ébredést. Nem hagyom említés nélkül az ájulás számos

„jellegzetesen férfias” formáját sem, melyek a mértéktelen munka („workaholic”) vagy az alkohol mértéktelen élvezete következtében lépnek fel.

A Benedek-rendieknél a szerzetesi fogadalomtétel megtartásának része volt, hogy a barát a padlón feküdt, fekete lepellet borítva, mint egy halott. Majd lehúzták a leplet, és a diakónus elénekelte a szózatot: „Surgite, qui dormitis” (Kelj fel halottaiból!). Olyan szimbólum ez, mely valamennyi válásban megvan: fölkelni az alvásból, mert *most* van itt az idő, az óra, a Másik (Róm 13,11-14), a tudatos élet a világosságban, a tisztességben és a közösségben.

Olyan lelki folyamatról van itt szó, mely hirtelen vagy fokozatosan, csaknem természeti szükségszerűséggel megy végbe: olyképpen, miként (rendszerint) a gyermeki létből emelkedünk ki, és leszünk tudatosabbak; miként az anyai ellenpár révén, vagy – később – a szerelemben magunkra találunk, és jobban megértjük, kik vagyunk; ahogyan észrevesszük, miféle ígéretek rejtőzködtek a látóhatár mögött. Miként egyszer csak jobban megértünk valamely feladatot vagy filozófiai kérdést, egy verset vagy egy képet. Miként „megnyílik a szemünk” valamire, vagy ahogyan a depressziót követően felemelkedik a fátyol.

Valamelyest más képet mutat azon sokaknak a vágyakozása és fáradtsága, akik egy pszichoterápiát vagy pszichológiai tanácsadást csinálnak végig. Itt arról van szó, hogy áttörjünk és szabadabbá legyünk, hogy jobban megértsük önmagunkat, hogy biztossá, éretté, nagykorúvá váljunk. Az életút ugyanazon többé-kevésbé tudatos fordulópontjával van itt dolgunk, melyet számtalan ember tapasztal meg, egyszer vagy többször életében, midőn minden visszahúzó és gátló dolog ellen védekezik. Ezen érzékelésre, észlelésre és megismerésre való felébredés esetében olyan eredendő vágyakozásról van szó, melyet olykor bátorítani kell, és fel kell szabadítani.

Mi történik azonban akkor, ha az élet e fordulata nem jár sikerrel, és csalódásnak, valamint ürességnek adja át a helyét? Az újrakezdésre irányuló indíttatás, amennyiben valamelyest jól megy sorunk, az életünkben jelentkező egyensúlyhiányból, egyfajta elégedetlenségből és nyugtalanságból ered majd. Az életfolyamat félbeszakadása elvileg rejtve marad, külső szemlélő számára nem észlelhető. Éppen így az újrakezdés ösztönzését sem ismeri senki. Annyit viszont nyugodtan mondhatunk, hogy a leghatásosabb ösztönzés az érintkezésből ered, egy találkozásból, egy felszólításból (telefonhívásból), egy érintésből.

Az érintést elfogadni és megérinteni

Egészen eredendő, mély létszükségletünk, hogy megérintsenek bennünket. A csecsemőknek szükségük van rá ahhoz, hogy egyáltalán fejlődhessenek. A szerelmesek újra rátalálnak. Odafigyelő gondoskodás gyanánt eljut még a haldoklókhöz is. Másfelől viszont látjuk a bátortalanok sokaságát, azokat, akiknek fejlődését valami akadályozta, a „hideg embereket” és a megközelíthetetleneket, akik, talán maguk sem sejtve, a jótékony, gyógyító, életvidámságot hozó érintésre vágnak. És tudunk róluk is, akiket legmélyebb lényükben sértettek meg, akik valamilyen trauma elszenvetői voltak, például korai szexuális bántalmazás vagy erőszak következtében. Ők sohasem tapasztalták meg a jótékony érintést, holott az minden-

nemű megérés célja és beteljesedése, miként Ágoston mondja: „Megérintettél, és én fellángoltam általa”.

Az érintés kezdetben a bőr közvetítésével történik. Így tanuljuk meg azon intenzívebb életet, amelyet a kölcsönösség jellemez – vagy pedig élethossziglan hiányát fogjuk érezni. Később más dimenziókat ér el majd az érintés, mindenekelőtt a szó és a nyelv segítségével. Ám az érintés sokféle úton-módon megtörténhetik: megérinthet minket szótlánul a természet vagy pedig a költészet vagy valamely műalkotás, a muzsika, történhet a képzelet vagy egy misztikus találkozás révén. Az érzelmek ama vibrálására gondolunk itt, amely nélkülözhetetlen a jó emberi élethez. Melegség, szívéllyesség, tűz, belső hév – így ábrázolták, mindenkor és mindenhol az Isten által való megérintettség tapasztalatát. Ez az, ami belső békét hoz az embernek; ez az, amit majdhogynem ösztönösen keresünk. Értelem és akarat csupán erre épülhetnek, pótolva vagy kiegészítve azt. E ponton, ahol a legérzékenyebbek vagyunk, vagyunk a leginkább sérülékenyek is.

A megtérés olykor egy lökessel is kezdődhet: egy megszügyenüléssel, elemi erejű haraggal vagy egy sérüléssel, egy tusakodással, mint amilyen például Jákob élménye volt a Jabbók folyónál (vö. Ter 32). Amikor Illés meg akart halni, oldalba lökte őt az Úr angyala. Erre megértette, hogy ennie, innia kell, és tovább kellett folytatnia hosszú útját, amelynek végén egy isteni jelenés állt (IKir 19). Ezek mind olyan jelképei, körülírásai ama nagyszerű tapasztalásnak, a beavatásnak, amelynek során az Újat, a mélységes változást éljük át. „A mindenkor hatalmasabb / porig legyőztje lenni” (Rilke), vagyis a cél ekként adható meg: a legyőztetés, végső soron a halál által „legyőzhetetlenné” válni. Az efféle beavatás egy megszabadító és gyógyító érintés gyanánt is leírható.

Mindenféle olyan mesterségbeli tudás, mely az orvosi hivatással kapcsolatos, tudvalevőleg az emberek közötti együttérzésen, sőt gyakran az érintés valamilyen formáján alapul. Nem alaptalanul beszélünk „kezelésről”. Ama legbensőbb érintésről, amelyben Isten jelenvalóvá lesz számomra, már nem igen tudunk beszélni; csupán arról, hogy abban akaratom életre kel. Akaratom szabadabbá tesz engem az élni-tudásra. A lélektan nyelvén megfogalmazva ez annyit tesz, hogy a felszabadító érintés célja, hogy megszabadítson az élettől, hogy élhessem saját identitásomat, az önmagamnál-való-létemet. Azt, hogy identitásom végső soron miben is áll, nem tudom. Identitásomat odadobják nekem, és sejtelmem lehet róla, midőn kellemes és próbára tevő találkozások alkalmával bekopogtat hozzám, amikor elér egy hívás, és én hallgatók reá. A meghallásban érezni önnön életünk mozgását, és ez a meghallás érthetőbbé teszi azt. A meghallás oldja a félelem, a sóvárgás és a hatalomittasság görcseit; a gondolkodás görcseit, a hibás életterveket és az önmagunkról alkotott elképzeléseket.

A keresés alapján véve az eksztázisra irányul, amelynek azonban sokféle arca van. Gondolok itt a mindig újjal és meglepővel való találkozásra. E ki-nem-mondhatóra a következő bibliai metafora vonatkozik: „Ne rejtss el előlem orcádat” (Zsolt 27,7 és más helyek). Az orca színe előtti szótlán jelenlét a másképp-való-élet, a célnál való boldog-lét, ahova az élet átváltozásain keresztül visz az út.

(Himfy József fordítása)

Lorenz Wachinger

Kizárják-e egymást: közjó és önérték?

A gazdasági etika ott kezdődik, hogy számot adunk magunknak ama határokról, amelyeken belül hosszú távon megvalósul a gazdaság eredményessége. Konkrétan a gazdasági etika akkor válik, amikor elismerjük: a felelősséghez, az ember önmaga iránti felelősségéhez hozzátartozik, hogy nem csak úgy általánosságban és elvont módon tiszteljük kölcsönösen egymást, hanem azon konkrét érdekeket illetően is tiszteletben tartjuk egymást, amelyek vonatkozásában mindenki saját magáért viseli a felelősséget, és – már csak ezért is – másokért is felelős. Embertársunk méltóságának tiszteletben tartása egyúttal azt is jelenti, hogy komolyan vesszük őt, amikor életének reális érdekeiről van szó.

Napjainkban gyakorta másképp teszik fel a kérdést; általánosabban és egyszerűsített kritikai éllel. Ekkor a kérdés így hangzik: vajon a gazdasági növekedés és az anyagi értelemben vett eredményesség nem azt hozza-e magával, hogy az ember mindinkább függővé válik a gazdasági hatásoktól? Nem jár-e a verseny és konkurencia romboló hatású következményekkel a társadalmi együttélésre nézve? Vajon az emberek a verseny kiszolgáltatottjai?

Aki így teszi fel a kérdést, az rendszerint arra is hajamos, hogy olyanok életvezetése gondviselőjének ajánlkozzék, kik szemlátomást kevésbé pontosan tudják, mi a hasznos számukra. Hiszen a gazdasági jólétből eredő veszélyeztetettségnek, amelyre a kritikai megjegyzés irányult, másik oldalát a megnövekedett, az életvezetésben, a mozgásszabadságban, az életstílusok sokszínűvé válásában megnyilvánuló egyéni szabadságok alkotják, melyek nagyobb távolságtartást tesznek lehetővé a közös kultúra előírásaiban megnyilvánuló gyámkodással szemben.

Am hogyan is állunk „közjó és önérték” egymáshoz való viszonyával? Az alapvetet, amely szerint a „közjó előbbre való az önértéknél”, manapság csak óvatos végiggondolás után volna szabad alkalmaznunk, mégpedig annak végiggondolásával, miként is alkalmazták már előttünk ezt az alapel-

vet. A „közjó”, az ősrégi európai alaptétel a XX. században elvesztette morális értelemben vett ártatlanságát. A nemzeti-szocializmus visszaélt vele, a kommunizmus pedig arra használta fel, hogy egész diktatúrát alapozzon rá. És ma is hallatják hangjukat olyanok, kiknek gondolkodása az ökológiai értelemben vett közjó érdekében egyfajta ökológiai diktatúra irányában mozog. Ezért aztán közjó és önérték viszonyát úgy kell meghatározunk, hogy ezáltal meg ne rövidüljön, és meg ne szűnjék a szabadság.

A fundamentáletikai probléma helyes megfogalmazása tehát nem úgy szól: közjó vagy önérték olyan alternatívák gyanánt, melyek kölcsönös akadályai egymásnak. Sokkal inkább célirányosan kell átfogalmaznunk azt, ahol az „önérték által is lehetővé tett közjó” szabálya az irányadó. A gazdasági cselekvés és politikai felelősség etikája e ponton nem valamiféle alternatívával találja szemben magát, hanem ama feladattal, hogy megfelelően tudjon kezelni egy komplex összefüggést.

A piacgazdasági berendezkedés etikai ismérvei

A piacgazdaság versenyre, az ajánlattevők konkurenciájára, valamint a nyereségre orientálódó berendezkedése több, mint a szervezés valamiféle eszköze. Olyan értékítéleten alapul, mely a szakszerű etikai ítéletalkotás sarkalatos pontját kell, hogy képezze.

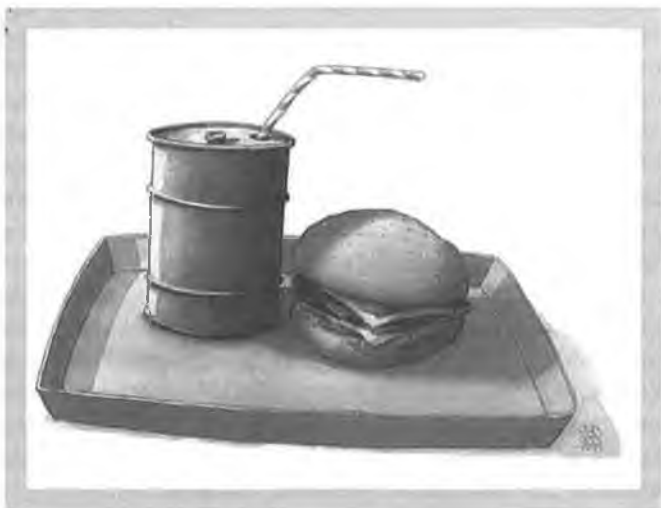
Mindezzel egy meghatározott értékítélet jár együtt: a gazdaságilag cselekvő emberek érdekeiket, melyek kielégítéséről a szűkös javakkal való bánás során végül is szó van, maguk ismerik a legjobban; képesek arra, hogy az önmaguk iránti felelősségnek megfelelően cselekedjenek, s ezért aztán sem gyámra, sem pedig képviselőre nincsen szükségük.

1. A piacgazdaság mint „decentralizált döntési folyamat”

Ezt a vonatkozást külön ki szeretném emelni, mivel a gazdaság és az etika közötti, történelmileg megterhelt párbeszéd szempontjából példaszerű jelentősége van. Az egyéni szabadság antropológia-etikai megítélésének közgazdasági formájáról van itt szó. A gazdaságelmélet nyelvén megfogalmazva: a „fogyasztói szuverenitás” kérdésével van dolgunk.

Az, hogy a kereslet és a kínálat kölcsönhatásában a javak kiválasztását illető döntést a fogyasztók szuverenitására bízuk azt jelenti, hogy az e döntés fölötti szuverenitást mint a gazdaság elsődleges szervezőelemét tiszteletben tartjuk. A *caritas* elkötelezettje annak az alaptételnek, mely így hangzik: segítünk, hogy segíthess magadon. Mindez viszont valami egészen más, mint a gyámkodás, és egészen más, mint a gondoskodó beállítódás vagy a gondnokság alá helyezés. E ponton megint csak az egyéni szabadságról van szó.

Nem csupán fikció viszont az egyéni szabadság? Számolhatunk-e vele egyáltalán, tekintetbe szabad-e vennünk?

Versengés – Az egyformaságért

Az, hogy mi is forog itt kockán mind erkölcsi, mind társadalometikai szempontból nyomban világossá válik, ha az ellenkező számvetést is elkészítjük: aki például azt a felfogást képviseli, hogy az emberek messzemenően nem ismerik igazi szükségleteiket, hogy hagyják magukat reklámoktól és igénytelen szükségletektől vezettetni, az jobbnak tartaná, ha a szabad piac helyett kijelölnék és kiutalnák számukra mindazt, amire valójában szükségük van. Minden piacgazdaság ilyen, a felettes tudás igényével lép fel az igazi vagy a helyes vagy az engedélyezett szükségleteket illetően. Létezik azután egyfajta „osztó igazságosság”, mely magán hordja egy kiutaló gazdaság jellegzetességeit. A szabadpiacot látszólag magasabb rendű okokból hatályon kívül helyezik. Az erkölcsi intézmények bizonyos gondoskodó mentalitásra hajlamosak, és ennek megfelelően kedvezőtlenül ítélik meg a „fogyasztói szuverenitást”. Az önmagunk megsegítéséhez nyújtott segítség viszont azon képesség átadását is jelenti, hogy önálló és önmagunk iránt felelős fogyasztók legyünk.

Aki úgy véli, hogy ezen túlmenően még egy jól elrendezett társadalom programjának is birtokában van, melyben összességében döntenek arról, miként éljenek az emberek a közjó megszabott eszméje szerint, az következőképp olyan értékítéletet követ, melyben az egyéni szabadság csupán alárendelt helyet foglal el. Hiszen ez utóbbi híján van a társadalom általános tervének arra vonatkozólag, hogy milyennek is kell lennie e társadalomnak.

Amennyiben ezen értékítéletet valamely társadalom politikai struktúrájára alkalmazzuk, nem nehéz látnunk, hová vezet mindez, és hová is kell vezetnie. Mert hiszen akkor úgy a fogyasztóra, mint a választópolgárra a következő kell, hogy vonatkozzék: azok úgysem ismerik igazi szükségleteiket úgy, ahogy kellene, ezért aztán az sem tanácsos, hogy a politika sorsát szabad választásoktól tegyék függővé. Akkor már jobbnak tűnik, ha az uralkodók, azaz a párt, magasabb rendű belátásából kiindulva kiosztják az emberek számára, mit is kell helyeselniük. Világosan látjuk, mit jelent mindez: egységpártot. Ezért aztán tartózkodjunk az erkölcs egyértelműség utáni sóvárgásától. Aki szereti a szabadságot, és meg akarja őrizni, annak késznek kell lennie arra is, hogy megfizesse az árát. A szabadságnak csekélyebb mérvű egyetértés az ára.

A piacgazdaság etikája nem valamiféle pökhendi retorika, vagy magasztos gazdasági idealizmus, hanem olyan gazdasági forma, mely közgazdaságtani értelemben eleget tesz az egyén döntési szabadságának. Ezért aztán ennél semmi többet nem kell és nem is szabad elvárunk tőle. A piacgazdaság etikája nem az „értelemdadás” intézménye, hanem messzemenően pragmatikus ethosza van. A bibliai intelem az ember ama kísértésétől, hogy szívét – ami persze azt jelenti: élete értelmét anyagi javakhoz és szükségletekhez kösse, itt teljességgel helyénvaló.

Minél több a szabadság, annál több a lehetőség és a kísértés, hogy visszaéljünk vele! A fogyasztói szuverenitáshoz éppenséggel az is hozzátartozik, hogy a gazdaság nem veszi le az ember válláról saját felelősségét, amelyet önmaga létéért és a léte számára fontos dolgokért visel. Akkor tehát a felelősség csupán fikció? Vagy pedig az efféle megfontolások a megfelelő helyre teszik az etikai problémát: az etika az, amit senki sem vehet le a vállunkról mintegy felülről, még valamiféle általános rend vagy szervezet sem.

2. A verseny

Az önmagunk iránti felelősség és a döntési szabadság nem természet adta dolgok. Kimondottan biztosítani kell őket, és védeni kell feltételeiket. Ezért a piacgazdaság második etikai alapeleme a verseny. A szabad verseny a szabadság létfontosságú feltétele. A verseny nyitva tartja a döntési alternatívákat és a hatalomösszpontosítás ellenében hat.

Úgy tűnik, mintha verseny és konkurencia összeegyeztethetetlenek volnának a harmonikus és emberséges közösség ideáljaival. Ám, aki kizárja a versenyt, ezzel még véletlenül sem a közösségnek tesz szolgálatot, hanem a hatalomösszpontosításnak. Ezért a piacgazdaság társadalometikai szempontból döntő ismérvei azon szabályokban és elrendezésekben találhatók, amelyek szavatolják a gazdasági versenyt, és ellenőrzik annak betartását.

A piacnak a közjó érdekében betöltött rendeltetése végett alapvető érdek, hogy az állam, úgy is, mint törvényhozó, és úgy is, mint végrehajtó hatalom, a gazdasági hatalomképződés korlátozásáról gondoskodjék. Csak mikor a piacgazdaság és a jogállam szövetséget alkot, akkor ölt a gazdaság a közjónak megfelelő formát.

3. Szubszidiaritás és a közjó pluralizmusa

Nincsen jogállam demokrácia nélkül! Ezért nem lehet mindent az államtól várni. A politikai tér tágasabb ennél, és nem szabad hagyni, hogy csak a politikusoké legyen. E ponton ezért nagy jelentősége van a szubszidiaritásról folyó diszkusszióknak. A rendezési mintakép gyanánt felfogott szubszidiaritást lehetséges egy rendi, mozdulatlan társadalom statikus, hierarchikus fogalmaként érteni. Helyesebb azonban, ha olyan fogalomnak tartjuk, mely a közjó és az egyéni felelősség kiegyensúlyozását szolgálja. A demokratikusan megalkotott társadalmakban, melyek Európában a normát jelentik, célszerűbb ezért úgy értenünk a szubszidiaritás elvét, mint a demokratikus politika alapelemét, és ezért a közjó pluralizmusa fogalmat alkalmazni.

A szubszidiaritás fogalmával – nem utolsósorban európai távlatban – a nemzeti államok önálló felelősségének elismerésére gondolunk. Éppen ilyen fontos azonban mindaz, amit a szubszidiaritás az államokon belül jelent: a gazdasági cselekvők egyesületei és szervezeteik, a vállalkozások és szakszervezetek, a képzésért és a kultúráért illetékes intézmények, valamint az egyházak és a vallási közösségek önálló felelőssége. Mindezek önálló és nagyon is jól próbára tehető politikai és erkölcsi felelősséget viselnek a közjóért. Az érdekek képviselete nem történhet oly módon, hogy a kérdést, mit jelent az a közjó számára, a törvényhozóra, vagy a politikusra hagyják.

Az állami szerepvállalás követelése nem vezethet oda, és nem is szabad, hogy oda vezessen, hogy a tartós ökonómiai konfliktus értelmében vett versenyt és konkurenciát kiiktatják a konszenzus és a harmónia javára. A konfliktus helyébe lépő konszenzus már csak az állam, a politikai közösség szempontjából sem volna csöppet sem ajánlatos.

4. A szociális piacgazdaság

A szociális piacgazdaság a mindenki együttes érdekére kiterjesztett gazdaságot jelenti. Az önérdek és a mások figye-

Egy emberségesebb világért

selkednek, minthogy érdekeiknek megfelelően használják ki a kínálatot. Igaz, csakis azért tudnak így viselkedni, mivel a szociális állam kínálatait nem éppen a piac ismérvei szerint kínálják fel, hanem azok jog szerinti igényeken alapulnak.

A szociális piacgazdaság azt jelenti, hogy a piac mellett/peremén fennáll a teljesítmény és a képesség kiegyenlítésének kötelessége. Vajon a piacgazdaság e szociális összetevője az emberiség, a felebaráti szeretet körébe tartozik? Valójában a szociális piacgazdaság kiépülése olyasvalami, ami a jogállam és a jogi közösség keretén belül megy végbe. Nem épp afféle alamizsna ez, melyet a szűkölködőknek osztanak széjjel. Sokkal inkább arról van szó, hogy az elmúlt negyven esztendőben a szociális piacgazdaság a jogcímek kiterjedt körét fejlesztette ki, melyek az állami törvényalkotás folytán igényeket is megalapoznak; igaz, hogy gyakran oly igényeket is, melyekhez kötelességek nem társulnak. Ez komoly probléma. Aki ma a szociális állam nyújtotta jogokkal, jogi igényekkel él, csakis azért teheti ezt, mert a szóban forgó állam polgára. Egy, a politikai kultúrákra jellemző probléma akkor jön létre, ha ezen igényeket jogosulatlan módon használják ki. Közös és önérték összefüggése e tekintetben is szerepet játszik, miután a szociális állam haszonélvezői is fel kell, hogy tegyék maguknak a kérdést, vajon még ekkor is a politikai közösség tagjaiként cselekszenek-e, mert hiszen egyúttal azok is, választók, polgártársak gyanánt. Ha a rendkívül erős ellenállásra gondolunk, amelyet napjainkban minden olyan kísérlettel szembeszegeznek, mely a szociális állam rendszerének reformjára irányul, megállapíthatjuk, hogy az egyesületekre és szervezetekre e tekintetben is jelentős kihívás vár, mely abban áll, hogy eltávolítsák az akadályokat, amelyek egy, a szociális állam eredeti céljainak jobban megfelelő szervezeti forma útjában vannak.

A szociális államnak a szociális piacgazdaság mintájára való felépítésében oly teljesítményt kell látnunk, melyben a jogállam sajátosan európai hagyományai kapcsolódtak össze egymással. Benne olyan történelmi és kulturális előfeltételek és körülmények működnek közre, melyek feltétlenül Európa keresztény identitásához tartoznak.

Trutz Rendtorff

1 Evangélikus teológiaprofesszor a müncheni egyetemen.

Jörg Zink: A teremtetéstörténet visszája

Kezdetben teremtette Isten
az eget és a földet.
Sokmillió év múlva azonban
az ember végre elég okos lett.
Azt mondta:
Ugyan, ki beszél még itt az Istenről?
Én magam veszem kezembe a jövőmet!
Megtette,
és elkezdődött
a Föld utolsó hét napja.
Az első nap reggelén
elhatározta az ember,
hogy szabad lesz és jó,
szép és boldog.
Már nem Isten képmása,
hanem ember.
És mert valamiben hinnie kellett,
hitt
a szabadságban és a szerencsében,
a börténben és a haladásban,
a tervszerűségben és a saját biztonságában.
Aztán
biztonsága érdekében
megtöltötte
lába alatt a Földet
rakétákkal és atombombákkal.
A végső idők második napján
elpusztultak
a halak
az ipari szennyvizektől,
és a madarak
a vegyipar mérgező porától,
amit a hernyóknak szántak.

A mezei nyulak is
az utakon hagyott ólomfelhőkben,
az ölebek
a kolbász szép piros színétől.
A heringek
a tenger színén úszó olajtól
és az óceánok mélyén levő szemétrakásoktól,
mert a szemét radioaktív volt.
A *harmadik* napon
kiszáradtak a füvek a mezőkön,
a lombok a fákon,
a mohák a sziklákon
és a virágok a kertekben.
Mert az ember
maga irányította az időjárást,
és pontos tervek szerint osztotta el az esőket.
Csupán egy kis hibát követett el az,
aki kiszámította az eső elosztását.
Amikor végre megtalálták a hibát,
már a szép Rajna
kiszáradt medrében feküdtek a hajók.
A *negyedik* napon
a négy milliárd emberből
három milliárd elpusztult.
Egyesek olyan betegségekben,
amelyeket az ember maga tenyésztett ki.
Mert nyitva felejtették a tartályokat,
amelyek a következő háborúra
készen állottak.
És az orvosok sem segítettek.
Mert ezeket túl sokat használták már
az arckrémekben és a disznóvészekben.
Mások az éhségtől haltak meg,
mert a gabonarakarok kulcsait
eldugták előlük.
És káromolták az Istent,
mert nem tette boldoggá őket.
Persze, minderről Isten tehet!
Az *ötödik* napon
az utolsó emberek
megnyomták a piros gombot,
mert támadástól tartottak.
Tűz borította el a Föld-golyót.
Égtek a hegyek,
elgőzölögtek a tengerek
és a városok betoncsontvárai

füstölögve, feketén meredtek az égre.
És az égből látták az angyalok,
hogyan válik a kék bolygó vörössé,
majd piszkosbarnává,
végül hamuszürkévé.

És énekük
elhallgatott tíz percre...

A *hatodik* napon
kialudt a fény. Por és hamu borította
a Napot, a Holdat és a csillagokat.

És az utolsó svábbogár,
amely egy atombunkerben
mindezt túlélte,
elpusztult
a kibíratatlan melegtől.

A *hetedik* napon
nyugalom lett.

Végre!

A Föld puszta és üres volt,
és kiégett réseiből és hasadékaiból
sötétség áradt.

És az ember lelke
holt kísértetként kóborolt
a Káosz felett.

Mélyen lent
a kárhozatban
elmesélte az ember
az izgalmas történetet:
az emberről,
aki saját kezébe vette a sorsát.

És a gúnykacaj felhatolt
egészen az angyalok karáig.

Hölgyeim és Uraim!

Mindezt nem azért mondtam el,
hogy az ember
ne aknázza ki lehetőségeit.

Csak azért,
mert hinnünk kell abban,
hogy ez a világ
és vele együtt az emberiség
sorsa és jövője
egy *Másvalaki* kezében van!

Az Egyházforum 2004/1. számában jelentettük meg a „Szabad egyház szabad államban. Az állam és az egyházak kapcsolatának irányelvei” c. tervezetet, amelyhez Olvasóink hozzászólását kértük. Mostani számunkban hét véleményt közlünk. Ezek közül hármat egyházi személyek jegyeznek: egy katolikus szerzetes, egy református lelkész és az evangélikus egyház országos felügyelője, négyet pedig világiak: két alkotmányjogász, egy mérnök és egy szociológus.

(A szerk.)

Tanuljunk az egyház és az államhatalom összefonódásának torzulásaiból

Megjegyzések a Szabad egyház szabad államban c. egyházpolitikai tervezethez

Bár a Nagy Konstantin-i fordulat az üldözés után áldást jelentett az egyháznak, az egyház és az államhatalom összefonódása hosszú századokra az evangéliummal ellentétes útra sikkasztotta az egyházi életet. A papság vezető rétege az államhatalom része lett címzésben, rangban, hatalomban, díszes öltözékben, földi javakban. A papság másik része „alsó” papság lett, és végezte a „szolgálatokat”. A hierarchikus tagozódás folytatódott, amikor elkezdődött a bíborosi testület felállítása. Több pápa családtagokat, barátokat – nem papokat – nevezett ki.

Az egyház életének teljes osztálytársadalommá válása akkor következett be, amikor a klérus felmondta a világi hívekkel az addigi testvéri összetartozást, akik alattvalók, „gondozottak” lettek. Ez a szentmisében jól megnyilvánult. Magát a templomot is két részre osztották: a szentély a klérusé, a hajó a hívéké lett. Az oltár a szentélyben volt, a pap háttal állt a népnek, és latinul imádkozta a szentmisét. A hívek magukra maradva rózsafüzért morzsoltak, és magán imáikat végezték. A klerikalizmus működött. A világiak lebecsülését a XX. században X. Piusz pápa így fejezte ki: Az egyház természete folytán egyenlőtlen társadalom. A személyek két kategóriáját foglalja magában: a pásztorokat és a nyáját. Egyedül a hierarchia mozgat és irányít... Ami a tömeget illeti, neki az a kötelessége, hogy szenvedjen, vezettessék, és alázattal kövesse azok parancsát, akik irányítják. (*Acta Sanctae Sedis* 1906, 8-9. old.)

Az egyház és az állam összefonódásában erőszakkal terjesztették a hitet az inkvizíció révén és a máglyákon. Az összefonódásban a keresztények vallásháborút vívtak egymással, pedig Jézus azt mondta, „egyek legyetek!” Az összefonódásban a pápa „király” lett, megkoronázták, és uralkodott. Az egyházmegyékben is egyszemélyes, tekintélyelvű lett az egyházvezetés. A Tridenti Zsinat (1545–1563) a „tökéletes társaság” politikai-jogi megfogalmazásában hierarchikus intézménynak jelentette ki az egyházat. Ezt az egyoldalú, elégtelen egyháztant nevezte Yves Congar (1904–1995) hierarchiológiának. Az egyháznak ugyanolyan értelemben kellett „tökéletes társaságnak” lennie, mint az államnak. Az államszervezet és a világi jogtudomány elemei egyre inkább beépültek a hívők közösségének életébe, akár a felszínen, bizonyos címek és hivatalok formájában, akár lényegibb területen, mint például az egyházvezetés növekvő centralizációjában.¹

A XIX. sz. pápái mereven ragaszkodtak az összefonódás hagyományához, és mindenestül elítélték és egyházellenesnek minősítették a jelentkező emberi szabadságesszményeket.

Az óriásplakát dicsekvése: Ezer éven át veled és érted

„Magyarországon egészen 1945-ig erősen élt a feudalizmus az egyházban” – állapítja meg a ciszter Kereszty Rókus. Majd folytatja: „A magyar püspökök és apátok nemcsak Krisztus szolgálói voltak, hanem a nemzet legerősebb földesurai és a parlament felsőházának befolyásos tagjai is. Bár a magyar egyház vagyonával igen sok jót tett, mégis rászolgált Szent Bernát kritikájára: „uralkodó egyház volt. Hozzászólt a pompához, és a politikai hatalom birtoklásához és élvezéséhez” (Szent Bernát, Egyházreform, *Távlatok* 1991/3).

„Az óriási területeket magába foglaló plébániákon dolgozó papok energiáját teljesen lekötötte az anyakönyvezés” – írja Rónay László az 1890-es budapesti éveket jellemezve, „híveikkel alig-alig tartottak kapcsolatot, s szívesebben kva-

Az egyház és az állam összefonódásában erőszakkal terjesztették a hitet az inkvizíció révén és a máglyákon. Az összefonódásban a keresztények vallásháborút vívtak egy-

¹ Vö. Órsy László S. J., *Új Horizont felé, Vigilia*, 1994/8, 567-568. old.

terkázta a városatyákkal, akiktől a kinevezések és a stallumok betöltése függött, semmint rendszeres lelkipásztori tevékenységnek szentelték volna megmaradt idejüket. A hierarchia inkább taktikázott, semmint a keresztény elveket képviselte. A felsőház püspök tagjai újra meg újra lándzsát törtek az egyházi nagybirtok érintetlensége mellett. Az egész világot behálózó Actio Catholica nálunk meglehetősen lassan szerveződött, a püspöki kar számos tagja kifejezetten ellenszenvvel figyelte a világiakból álló intézmény kiépítését.” (Magyar katolicizmus: 1890-1939, *Vigilia* 1984/8, 603-604. és 606. old.)

„Mély és végzetes a tömegek elidegenedése az egyháztól” – vallja be Bangha Béla jezsuita, „ahol ennek képviselői a nép nyomorát, szenvedését és támasztalanságát részvétellel bár, de tétlenül nézték, ahol a kereszténység a feudális vagy a kapitalista világrend haszonélvezőinek leplezője, védője és érdekszövetségeseként állt a tömegek szeme előtt.” (*Világhódító kereszténység*, 160-161. old.)

Így jellemzi a kort Nyisztor Zoltán, a jeles katolikus egyházi publicista: a magyar katolikus egyház is szellemében, intézményeiben és egyéneiben fonnyadó szőlővessző, gyümölcsstelen fa lett. A világi papok elsősorban hivatalnokok lettek, ún. úriemberek, társadalmi életet élő, kellemes honpolgárok, akik a szorosan vett egyházi funkciók elvégzésén túl semmiféle buzgóságot nem mutattak... Ennek megfelelő volt a hívek élete... Az iskola elvégzésével megszakadt a katolikusok kapcsolata az egyházzal... A hercegprímás az ország első főméltósága volt... A püspökök hivataluknál fogva a főrendi ház tagjai voltak..., és több ezer holdas nagybirtok javadalmasai... A templomi kultusz elfakult, leegyszerűsödött a végletekig.” (*Ötven esztendő – Századunk katolikus megújulása*, OMC, Bécs, 1962)

Az egyház még tapad a múlthoz, ezt ismeri, ezt akarja folytatni: „a konzervált modell, ami egy nagyságos és méltóságos korból származik” (Harrach Péter, *Új Magyarország* 1993. május 18).

A hatalom és a gazdagság egyházában a lelkipásztori munka mellékvágányra futott. „Be kell vallani, hogy a papi szolgálat történetileg ténylegesen idegen elemekkel terhelődött meg, amelyekből meg kell szabadulnia (feudális formák, klerikális és paternalisztikus ballasztok), és felmutatni, megvalósítani ismét a papi szolgálat krisztusi eszményét, őskeresztény identitását” – tör fel az elvilágiasodástól való elhatárolódás vágya és igénye.²

A pápai szociális enciklikákat a magyar püspökök egy ideig figyelemre sem méltatták. Az agrárvidékeket segíteni akaró KALOT mozgalmat, és a jezsuita Kerkai Jenő földosztással kapcsolatos programját gyanúsak és egyházellenesnek minősítették. Ma is ferde szemmel néznek arra, aki azt mondja, hogy a szociális tanítást ne csak hirdesse az egyház, hanem gyakorolja is. Szociális otthonaiban például adjon tisztességes fizetést a dolgozóknak, és minden tekintetben ember-szintű ellátást, gondozást a bentlakóknak.

„Melyik egyház legyen példaképünk?”, kérdezi Lukács László főszekréstő a „régis szép idők” egyházmodelljeiről. „A barokk kor feudális pompáját hozza-e vissza, színpadias címekkel és kosztümökkel, a szolgálatra küldött szent hatal-

mat eltorzító tekintélyelvű diktátumokkal? Vagy a modern kor olajozottan működő intézményrendszerét vegyük át határidősen szervezett rendezvényekkel, funkcionáriusokkal és szertartáselemekkel, utasításhozókkal és utasítás-végrehajtókkal? Vagy éppen sikerül egyszer nekünk is elérnünk a jóléti társadalmak anyagi színvonalát, s eltanuljuk a jóléti egyházak lanygos és hatástalan vallási életét?” (*Új Ember* 1991. április 28).

A II. Vatikáni Zsinat radikális önreformja gyökerében véget vetett az összefonódás evangéliumellenes hosszú és súlyos eltorzulásainak, hogy szolgálhassa a mai kor népét, hogy megválaszolhassa a mai kor problémáit és kérdéseit, hogy a mai kor nyelvén beszélhessen a mai emberrel, és ha tényleg igazi egyház, akkor Krisztus világossága ragyogjon át a szavain és a tettein.

A megújulás önreformjának alaptétele a következő: „Feladatának rész illetékességénél fogva az egyház semmiképpen sem elegendik a politikai hatalommal” (*Egyház a mai világban*, 76). Következésképpen:

A „Szabad egyház szabad államban” követendő irányelv

1. Az egyház és az állam önálló, független intézmények, saját területükön teljes autonómiával rendelkeznek.

2. Annyira sajátos valóságok, hogy egymástól el vannak választva.

3. Az egyház azonban nincs elválasztva a társadalomtól, sem a közélettől, vagyis az emberektől. Krisztus világáig küldte az egyházát, hogy hirdesse az evangéliumot minden embernek.

4. Mivel pedig mind az egyház és mind az állam ugyanazokat az embereket szolgálják – más címen és más módon – szükséges, hogy egészséges és felelős együttműködésben éljenek az emberek javára.

A vallásszabadság elismerése az egyház és az állam egészséges kapcsolatának egyik sarokköve. A múltban az egyház ott, ahol a többséget képviselte, elnyomta a kisebbség vallásait. Ahol pedig kisebbségben élt, küzdött kisebbsége ellen. A II. Vatikáni Zsinat radikális megújulásának logikus következménye a vallásszabadságról szóló nyilatkozat. Eszerint a vallásszabadság minden ember és minden emberi közösség egyik alapvető joga, ami mindenkit arra kötelez, hogy keresse az igazságot, és a lelkiismerete alapján döntsön.

Alapjogok:

- Vallásos nevelés.
- A hitnek szóban és írásban való közlése, tanítása.
- A vallásos meggyőződés megvallása.
- A vallásos gyülekezés szabadsága.
- Az egyház társadalmi tanításának (szociális enciklikák) terjesztése.
- Vallásos célú összejövetelek, előadások, rendezvények tartása.
- Vallásos egyesületek, nyilvános intézmények szervezése.
- Kultusz, istentisztelet, magán és nyilvános ünneplés.
- Nevelés, egészségügyi, karitatív, szociális közhasznú társadalmi feladatok végzése.

2 Koncz Lajos, *Papi identitás és Zsinat után*, Teológia 1982/4, 217. old.

- „Legyen meg a joga, hogy erkölcsi szempontból ítéletet mondhasson a politikai rendre vonatkozó dolgokról, amennyiben megkövetelik az emberi személy alapvető jogai vagy a lelkek üdvössége” (*Egyház a mai világban*, 76).

Függelék

Tényleg véget vetettünk az összefonódásnak? Szelleme még tovább él!

Mintha még mindig törekednének a restaurációra (Lukács László, *Az egyház mozgástere*, 1997).

A lelkipásztorkodás még mindig régi módú, ez így tovább nem mehet (Kalocsa-Kecskemét Szinódus, 2000).

Papjaink nagy része nem partnere világi munkatársainak, és nincs felkészülve arra, hogy az ifjúsággal foglalkozzon (uo.).

Több helyen hangsúlyt kap a bürokrácia és az anyagiak (uo.).

Talán furcsa, hogy egy pap szájából hangozzék el, de túlságosan klerikális az egyházunk (Blanckenstein György a szentendrei plébánia zsinati könyvében, 1999).

Hogyan működik a kollegialitás, a papi szenátusok és a püspöki szinódusok?

A püspöki hivatal méltóság? Jézus mondja: aki nagyobb közületek, az a szolgátok lesz (Erdő Péter – Szent Szabina-i székfoglalóján). A püspökök palotákban laknak, az „alsó-papság” öregjei, betegjei, nyugdíjasai a Papi Otthonban, a tisztálkodás területén (fürdő, toilett) jóval a tisztesség mértéke alatt tengődnek.

Félremagarázzák a népszámlálás 60% katolikusát. A 6 millióból 1 millió jár misére – prédikálta Kerényi Lajos egyik vasárnap reggel a Kossuth rádióban. A többiek csak anyakönyvi katolikusnak számítanak.

Van miben változnunk! Egyházképünk a gyakorlatban sokkal inkább papközpontú, mint Krisztusra tekintő (Korzenszky Richárd, Ne veszítse ízét a só, *Új Ember* 2004. március 14).

Az egyház lelkeségi és intézményes megújulása ne maradjon üres szó, hanem irányítsa életünket, s az egyház elsősorban gyakorolja, amit másoknak prédikál!

Új papságra van szükség. Vélhetőleg egy egészen új értelmezésű papság fog a válság nyomán megszületni, amely Isten népének szolgálatában találja meg egyedüli feladatát, létjogosultságát (Kalocsa-Kecskeméti Szinódus, 2000).

Mihályi Gilbert O.Praem.

Egy református hozzászólás

A Tervezetben tárgyalt kérdés igen időszerű és fontos, amivel foglalkoznunk kell. Ezért próbálok meg én is néhány sorban e témáról áttekintést adni.

A teremtés és megváltás misztériuma

1. Az egyetemes kereszténységnek alapvető meggyőződése és hitvallása, hogy az Atya, Fiú és Szentlélek, a Három-Egy Isten, Teremtő és Megváltó Isten. Ez a két tevékenység egymástól el nem választható, ahogy azt a gnosztikus szekták tették az ógyház idejében, és sokszor később is. Ezen kozmológiai és antropológiai dualizmus ellen állandóan küzdeni kellett az egyháznak. Ez a küzdelem nem volt teljes mértékben eredményes, s a gnózis dualizmusának hatásai ma is kitapinthatóak.¹

2. Ide tartozik az a gondolkodás, mely szerint az egyház itt van ebben az „árnyékvilágban”, ami anyagból áll, egyértelműen gonosz, és az abban való küzdelem egyetlen célja a Mennysországba való eljutás. Az egyháznak itt legfeljebb annyi szerepe van, hogy a szeretet cselekedeteivel próbáljon a bajokon segíteni.

3. A Szentírás arról beszél, hogy ez a teremtettség – beleértve az anyagi, a Niceai Hitvallás által láthatónak nevezett

világot – a jó Isten teremtő munkájának eredménye. Ezt a jó teremtetést az ember Isten ellen való lázadásában elrontotta, és így kapcsolata nemcsak Istennel, hanem az egész teremtettséggel megromlott.

4. Isten az ember iránti végtelen szeretetében nem hagyta őt elpusztulni, hanem Ő maga lett Szabadítójává. Az Örök Ige, a Fiú, aki egy az Atyával és a Szentlélekkel, eljött az általa teremtetett világba, belépett a történelembe, hogy szabadítást, megváltás szerezzen. Mivel Isten az ember lázadása ellenére szereti és megbecsüli a képére és hasonlatosságára teremtetett embert, ezt a munkát nem az ember Istent dicsérő robottá változtatásával végzi, hanem magában az emberben teremt lehetőséget annak megvalósítására azzal, hogy a Fiú valóságos emberré, az emberek testvérévé lesz. Magát adja nekik, hogy Benne éljenek, és Ő éljen bennük. Ezért mondhatjuk, hogy földről való távozása után is tovább él az egyházban, mely az Ő földi-történeti létformája.

5. A szabadítás művébe az ember úgy kapcsolódik bele, hogy önként szabad döntéséből igent mond Isten hívásának, csakúgy mint a Fiú igent mondott a szabadítás műve elvállalására a Szentháromság belső világában (*Zsolt* 40,8; *Jn* 20,21). Az embernek is szabad döntésben van erre lehetősége. A Szentlélek, a szabadság Lelke, azért jött, hogy a bűn rab-ságában lévő, jó döntésre képtelen embert felszabadítsa erre a szabad döntésre.

6. Az Isten igéjére figyelő nép mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben a többi nép között él (*Kiv* 19,5-6;

¹ Ezek közül valók az albigensek (katharoi) Franciaországban és a bogumilok a Balkánon. Ez utóbbiak az Ottomán Birodalom terjeszkedése során felszabadulva hosszú üldözöttségüktől felvették az iszlám vallást.

1Pét 2,5.9; Fil 2,15-16). Ez élete dinamikájának a lényege. Felelősségét a többiek felé a világosság és a só funkciójának a betöltésével végzi. Hirdeti, mi az igaz és a jó, hogy az igaz világosság eljött már a világba (Jn 1,9). Gyógyító hatásokat sugároz a társadalomba. Van tehát mindig Isten népe és a többi nép, akik ugyancsak Istenéi.

7. Az Inkarnáció, Istennek a történelemben való belépése a maga tejjességében politikai tett volt, mert minden egyéb eseménynél nagyobb hatással volt az egyének, a társadalmak, „a város”, és az emberiség egész életére. Az emberré lett Istenfiát a római jogrendszer kialakulásának országában a hatóságok politikai bűnökért ítélték halálra. A Római Birodalomban kibontakozó keresztényüldözések is szorosan kapcsolódtak a „város” és az ország dolgaihoz, és azokat uralkodók és állami tisztviselők határozták el, és hajtották végre.

8. A Krisztus nép már a Jeruzsálemen kívüli első nagy missziós központban, Antiochiában, „nemzetközivé” vált. Itt kapták először a „*Christianus*” nevet. Tagjai között zsidók, arabok, görögök, berberék és feketék is voltak. Az egyház így létével hirdette Istennek minden népet átölelő, békét hozó és gyógyító szabadítását. Ez a nép mind kötelességgént, mind missziós feladatként komolyan vette az állampolgárságot. Tisztelték a hatóságokat, és polgári védelmet is elfogadtak tőlük. A konfliktusok akkor bontakoztak ki, amikor az állam isteni tekintélyt igényelve demonizálódott (Jel 13).

Az egyház és állam viszonya

9. Az egyház és az állam, a kereszténység és a politika egymáshoz való viszonyában a Kr. u. IV. század hozott óriási fordulatot, ami rendkívül fontos a mai szituáció megítélés szempontjából is.

a.) A Birodalom szétesőben volt. Nagy Konstantin császár a milánói Türelmi rendeletével (313) véget vetett az üldözéseknek. Az egyház egyenlő jogokat és mozgási szabadságot kapott a hagyományos római vallással és a Birodalomban jelenlévő sokféle hittel együtt. Nem volt kivételes helyzete.² Kialakult bizonyos értelemben egy „szabad állam és szabad egyház” képlet. Vallásos pluralizmus volt a Birodalomban.³ Nyilvánvaló, hogy a szabadság mércéje eltérő volt a maitól azokban az időkben. Az egyház akkor még nincs monopolhelyzetben. Támogatást kap, de döntéseit maga hozhatja. Az új helyzet új lehetőségeket, kihívásokat és ugyanakkor új kisértéseket is hozott az egyháznak: üldözöttekből elismertekké

váltak. A császár nem akart állami erőszakkal támogatott keresztény államot létrehozni. Vallásilag semleges országot akart, melyben a kereszténység és a többi vallás békében élnek együtt.

b.) Ezután gyors fejlődés következett be, mely azt eredményezte, hogy „az a vallás, amelynek központi gondolata volt a másokért való szenvedés, ...kezde elfogadni az állami erőszakszervezetek támogatását” – írja egy világi történész.⁴ Ugyanakkor arra is rámutat, hogy az egyház püspöki szervezete már ekkor segítséget jelentett a Birodalom egységének megőrzésében. Nicea-ban, az Egyetemes Zsinaton (325) elfogadott Hitvallás Isten Krisztusban adott szabadítása titkának trinitárius megfogalmazásával az egyház fejlődése szempontjából maradandót alkotott. Viszont 381-ben I. v. Nagy Theodosius császár a Szentháromság-tant császári dogmává tette. Ez lett a keresztény állam ideológiai alapja. Innen már csak egy lépés az, hogy az állampolgárokat kényszerítsék e tanítás elfogadására. Eleinte a kereszténységet el nem fogadókat a perifériára (tanyákra = *pagani*) szorították ki.⁵ 438-ban II. Theodosius az eretnekekre kifejezetten halálbüntetést szabott ki. Ez maradt az axióma az inkvizíciók át Genfig és Nagyhasányig a következő évezredben.⁶ Az egész Nagy Konstantin-i-theodoziusi korszak erre az ideológiára épült.

c.) A Kelet-római Birodalomban az egyház és az állam viszonyát az ottomán hódításig a császár hatalma, a cézáro-papizmus határozta meg. Ez tulajdonképpen a kereszténység előtti, isteni uralkodó rendszer (ontokratikus királyság) „keresztényiesített” változata.⁷ Ortodox teológusok ezt az uralkodók és az egyház között, egymást kölcsönösen támogató harmónia (szimfónia) megvalósulásának látják.⁸

d.) Nyugaton másképpen alakult az állam és az egyház viszonya.⁹ A Birodalom összeomlása után Róma püspöke az ősi római arisztokrácia támogatásával kiépítette hatalmát, ami a Nyugat-római Birodalomnak a Karolingok idején történt újrászervezése után is ellensúlynak bizonyult.¹⁰

e.) A nyugati egyház – mindenekelőtt Róma püspöke – nem volt hajlandó az államnak engedelmességni. Bár néha kénytelen volt engedni. Nemcsak *Canossa* és a keresztes hadjáratok voltak. Volt *Avignon* is. A világi hatalommal szembeni állásfoglalásukat a pápák is gyakran evilági-hatalmi eszközökkel igyekeztek megvalósítani. Az állam és az egyház összefonódása következtében a helyzet súlyos ellentmondásokkal volt tele. Az erőszak alkalmazása az egyház társadalmi-politikai jelentőségében annak eltorzulását hozta magával.

2 R. H. Bainton, *Christendom. A Short History of Christianity and Its Impact on Western Civilization*, New York, 1966, 93. p.

3 *Ibid.*, 94. old.

4 H. A. Drake, *Constantine and the Bishops. The Politics of Intolerance*, Baltimore & London, 2002, 23. p.

5 A nem keresztények pogánynak nevezése a IV. sz. előtt ezért anakronizmus.

6 Michael Servetust (Miguel Serveto) Genfben; Magyarországon, Nagyhasányban pedig egy unitárius lelkészt végeztek ki.

7 A. Th. van Leeuwen, *Christianity in World History*, London, 1965, 165-173. p.

8 R. H. Bainton kimutatja, hogy a legerősebb cézáro-papizmus Moszkvában volt (i. m., 119. old.). Valóban volt példa szép harmóniára, de az ellenkezőjére is. Pl. Aranyászú Szt. János eltávolítása Konstantinápolyból. Damaszkuszi Szt. János arab fennhatóság alatt írta csodálatos tanulmányát a perichoresisről.

9 Vö. Szt. Ágoston és a pápák, pl. I. Leó (440-461). J. N. D. Kelly, *The Oxford Dictionary of Popes*, New York-Oxford, 1986, 44. p.

10 A. Th. van Leeuwen, i. m., 273. és 282. p.

A társadalomból való teljes kimenekülésen kívül nem volt más kiút.¹¹ Ezen kívül a személyes döntés a szerzetesrendekbe való belépésre korlátozódott. Éppen ezért mondjuk, hogy az állam-egyház összefonódás az egyháznak társadalmi-politikai felelőssége határait is gyengítette és torzította. Teljesen azonban nem tüntette el.

f.) A reformáció az állam és az egyház összefonódása szempontjából nem hozott változást. Mind Genfben, mind a német fejedelemségekben teljes a kettő közti egység.¹² Ugyanakkor a személyes hiten és megtérésen nyugvó lutheri hangsúly tulajdonképpen megrendítette az államegyház alapjait. Az utóbbi felbomlása azonban a XVII. században bekövetkezett felvilágosodásban kibontakozó kartézianusi fordulat következménye, amibe Luther tanítása is belejárt. A gondolkodás főiránya Európában a teocentricitásból antropocentrisszá változott. Ekkor válik el a jövő Isten ígéreteitől; azt az embertől és a történelem belső dinamikájától várják. A felvilágosodás egész gondolkodását és magatartását immanens erőkre építő, jövő felé fordulás jellemzi. A gondolkodás eltávolodik az egyháztól, de magával viszi a bibliai keresztyénség dinamikájának egyes vonásait. Ennek a szekularizált eschatológiának egyik megjelenése a marxista jövővárás. Kapitalista formájának jellegzetes kifejezője *Francis Fukuyama*, aki a szovjetek összeomlásával a történelem végét, tökéletesedését várta. A kilencvenes évek krízis szituációi nyomán már önkorrekciót hajtott végre.¹³ Az egyház örvendő paruzia várásából a technológiai/szellemi fejlődésbe vetett határtalan optimizmus lesz, ami csak a világ nagy krízisei idején gyengül el. Ez látszik ma a posztmodern jelenségekben.

g.) Ezt a folyamatot szekularizációnak nevezzük. Ennek során az életnek különféle területei kerülnek ki az egyház ellenőrzése alól. Ehhez a felvilágosodáson kívül az evangélium dinamikája is erőteljesen hozzájárult. Eszerint ugyanis mindenkié az evangélium, de elfogadása szabadságban történhet. A szekularizáció tehát az erőszakra épülő egyházépítés gyakorlatának is szükségszerű következménye. Nyugat-Európából a Nagy Konstantin-i keresztyénségnek a többi világrészbe való áttelepítésével – elsősor-

ban, de nem kizárólag a fehér ember világában – a szekularizáció világjelenséggé lett.¹⁴ Az európai ember kultúrájának az egész világra való elterjedésében, a gyarmatosításban is, benne van tehát a zsidó-keresztyén kultúra sok lényeges eleme, valamint gazdasági és politikai hatalma mind a mai napig.¹⁵

h.) A pártállami diktatúra alatt az egyházak életét egy bizonyos ellentétes irányú konstantinizmus jellemezte. Itt az állam minden eddiginél durvábban beleszólt az egyház életébe, és igyekezett azt a maga célja érdekében felhasználni. Ennek a pozitív jelentősége abban volt, hogy minden elnyomási, sőt a végleges likvidálás érdekében hozott intézkedései ellenére is Isten ígéje erő maradt. A Róm 1,16 mind az egyéni, mind a közösségi élet számára nyilvánvalóan megmutatkozott. Az evangélium ereje ellenállást hozott létre. Többen voltak és vannak templomainkban, mint Nyugaton. Tanultuk a leckét, hogy az elnyomás vagy az egyházat eszközként használni akaró „állami segítség” ellenére is élhet, mert alapja Isten hűsége, s nem az állam haragja vagy kegye.

10. Mégis – néha úgy tűnik – nem tanultunk eleget a múltból. Ma az egész emberiség történelmének leg súlyosabb krízisét éli. Hazánkban a bajok számbavételénél, mintha elfeledkeznénk erről.¹⁶ Ugyanakkor igazi, mély önvizsgálat és bűnbánat nélkül, valamiféle olcsó triumfálmussal, mások anyagi támogatására építve akarjuk gyakran az egyház misszióját végezni.¹⁷ Ennek figyelmeztető jeleivel találkozhatunk napjainkban is. Vannak erők, melyek valamiféle neobizantinizmus alkalmazásával szeretnék formálni az egyház és a társadalom életét. Bűnbánat helyett másokra mutogatás, a Krisztussal való együtt szenvedés helyett a hatalmasok kegyeinek keresése folyik. Sőt, itt-ott, napjainkban kibontakozó magyarországi keresztyénüldözésről beszélnek egyesek.

11. Az egyház és az állam szétválasztása mindenekelőtt az egyház érdeke, de érdeke a társadalomnak is, mert ezzel az egyház felszabadul, hogy Isten erejében bízva, félelem nélkül töltse be küldetését az egész társadalom felé.

Pásztor János¹⁸

11 Pl. a valdenseknek a hegyekbe való menekülése.

12 Ebből a szempontból nagy jelentőségű, előremutató a magyar helyzet. A XVI.-XVII. században a református egyház a Habsburg királyságban üldözött, a török területeken hitvallás szempontjából szabad, Erdélyben quasi államegyház. Ott született a szabad vallásgyakorlat első deklarálása a világon: Torda, 1568.

13 Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, 1992, és *The Great Disruption. Human Nature and the Reconstruction of Social Order*, New York, 1999.

14 A szekularizáció kérdésének hatalmas irodalma van: Friedrich Gogarten, Dietrich Bonhoeffer, Jürgen Moltmann. Uthalhatunk Lesslie Newbigin munkásságára is: *Honest Religion for Secular Man*, London, 1969; illetve *The Gospel in a Pluralist Society*, London, 1989. Magyarul: Bütösi János, *Missziológia mint teológiai tudomány*, Debrecen, 1999, 214kk; Pásztor János, *Misszió... i.m.* 92-132. pp.

15 Pásztor János, „Társadalmi integráció és teológia”, *Világosság* 2000/8-9; Glózer – Hamp – Horányi (szerk.), *A vallások és az európai integráció*, Budapest, 2000, 130-139. pp.

16 Irak esetében is szinte kizárólag az ott lévő magyarokkal foglalkozunk.

17 A németek határozottan szembenéztek múltjukkal. A háború után hamarosan megszületett a *Stuttgarter Schuldbekentnis*, amit később alapos, a gyülekezetekig lemenő, mély önvizsgálat és bűnvallás követett.

18 Református lelkész, egyetemi tanár.

Egy evangélikus vélemény

Az állam és az egyházak kapcsolatának irányelveit összegző tanulmány – Buda, Gábor, Wildmann – első olvasás után némi hiányérzetet kelt. Túl általános a megfogalmazás, inkább problémafelvető, mint problémamegoldó a tárgyalás. Olyan gyanút is ébreszt, hogy a szórmentén megvalósított fogalmazás egyidejűleg kíván simulni az állami és az egyházi elképzelésekhez, ami természetesen eleve nem róható fel negatívumként. Pontosabban fogalmazva – hiszen a tanulmány állami megrendelésre készült – úgy kívánja megoldani feladatát, meghatározni az állam egyházakkal kapcsolatos politikáját, hogy azért ez az egyházak számára is elfogadható legyen.

Ismételt elolvasás után javul a vélemény, csökken a hiányérzet, bár megmarad az a kritika, hogy jelen dolgozat elfogadása semmilyen többletet nem nyújt a kialakult helyzethez képest, azaz mégiscsak defenzív jellegű. Természetesen érték-ként kell elfogadni az alapelvek megfogalmazását, a kérdések, a gondok összegzését is, de a termékeny vita ennél többet igényel.

Erre teszünk kísérletet a tanulmány szerkezetének megfelelően.

Az alapelvek tekintetében, figyelembe véve nemzeti tradícióinkat, egyik lehetséges variáció a Deák Ferencre hivatkozás, de talán helyes lenne a téma nemzetközi fejlődésére is utalni, hiszen ez nem magyar, hanem egyetemes emberi ügy, ugyanakkor minden ország meg kellett vívja a maga harcát.

Nehezen kezelhető az alapelvek között az a mondat, hogy „Biztosítja egyúttal azt, hogy a társadalom azon széles tömegei, amelyek nem szervezett egyházi keretek között kívánják vallási meggyőződésüket megélni, ezt szabadon megtehessék.” Bizonyára van ilyen jelenség, az egyházon kívüli, az egyháztól független vallásosság. De honnan gondolják a szerzők, hogy ennek széles tömegei vannak? És hogyan biztosít e téren bármit az állam? Lényegesebb lenne azt kiemelni, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság a vallástalanság szabadságát is jelenti.

A következő mondatnak nincs érdemi köze az előzőhöz, a fogalmazás mégis ezt sejteti. „Az állam így tudja garantálni... stb.” E mondat kapcsán érdemes a terminológiát is vitatni. A tanulmány elfogadja és itt megfogalmazza azt a kialakuló gyakorlatot, mely a közfunkciókban és a hitéletben határozza meg az egyházak tevékenységét. Ami a közfeladatok ellátásában való részvételt illeti, ez rendben van. Kezelhető, mégsem szerencsés a hitéleti tevékenységben összegezni az egyház sajátos munkáját. A hiten alapul minden, mégis szűkítésnek érezhető ez a megfogalmazás. Talán elég a lelki gondozás egyre kiemeltebb jelentőségére utalni. Magam helyesebbnek tartanám egyszerűen az egyházak működéséről, tevékenységéről szólni. Az egyházakban az igazgatási, adminisztratív jellegű munkát is a hit kell, hogy meghatározza, mégis nehezen illeszthető ez be a hitélet fogalma alá.

Az egyházak társadalmi szerepvállalását tárgyaló fejezet bevezető elvi része helytálló, hangsúlyosan a szektorsemleges finanszírozás. Ugyanakkor általában nem szerencsések az általánosított pozitív mondatok: „Örvendetes, hogy a rendszerváltozás után számos ügyet megnyugtatóan sikerült szabályozni, így például az ingatlankérdést, a pénzbeni kártalanítást...” A következő mondat már jelzi, hogy nem sikerült

tökéletesen az ingatlanrendezés, helyesebb lenne az általánosítás helyett konkrétan ezt elemezni. Korrekt, kompromisszumos megoldás született, amely még javítható.

A továbbiakban három meghatározó kérdést vet fel a tanulmány: 1.) Az egyházak közötti jogi különbségtétel kérdése. Valójában az első és a második pont – 2.) Az egyházak nyilvántartásba vétele – szorosan összefügg, nem válik el egymástól.

Egyfelől érthető, hogy az alapelvek jegyében nem kíván az állam különbséget tenni az egyházak között jogi értelemben, másfelől viszont az elmúlt másfél évtized és számos külföldi tapasztalat is arra utal, hogy az a kérdés nem kerülhető meg. A történelem, az egyházak volumene, a közfeladatokban való részvétel ma is különbséget jelent, és ez *de facto* érvényesül is. Magam, teoretikusan egyetértve a jogegyenlőséggel, úgy vélem, ezt eleve nem sérti az értelmes különbségtétel. Vonatkozik ez a nyilvántartásra is. A szerzők a nyilvántartásba vételnél egy általános bekezdéssel vélik elintézni ezt a kérdést, utalva arra, hogy az állam az esetleges visszaélésekkel szemben fellép.

Nemcsak erről van szó. Úgy vélem a politikai csatamezőktől függetlenül – amennyire ez lehetséges – létrehozott, történet-szekből, jogászokból, filozófusokból, teológusokból álló testület kísérletet tehetne arra, hogy a jogegyenlőség elvének sérelme nélkül – pozitív mutatók alapján – csoportosítsa az egyházakat. Nyilván hosszabb időt igényelne ez a munka, de meg kellene kezdeni. Lehet, hogy kudarccal végződne, maradna a jelenlegi szabályozás, de amikor már több százra rúg a bejegyzett egyházak száma, talán mégis helyes megkísérelni az előbbre lépést. Ez vonatkozik a nyilvántartásba vétel szabályaira is. Vélem létezik köztes megoldás a mechanikus bejegyzési kötelezettség és az egyház teológiájának részletes megítélése között.

Végül – 3.) Az egyházak és vallási közösségek anyagi támogatása, ill. anyagi kedvezményeik – elvárható lett volna, hogy a leginkább aktuális neuralgikus kérdésben, az anyagi támogatások és kedvezmények terén a tanulmány túllépjen az egyébként igen helyesen megfogalmazott elveken, illetve az egy százalékos rendszer fejlesztésének a szükségességén. Legalább annyi megfogalmazható lett volna, hogy olyan rendszer bevezetése szükséges, amely két-három kormányzati ciklusban érvényben marad, és előre nem látható, rendkívüli esetben is csak minden érdekelt egyetértésével módosítható. Vázolhatók lennének alternatívák, illetve egymás mellett működő rendszerek. Így az egy százalék teljes összegének, netán 1,5 vagy 2 százaléknak a garantálása és a jelenlegi járadék rendszer biztosítása hosszú távon. Most én is az egyszerűség kedvéért ezt a kifejezést használok, az úgynevezett hitéleti támogatás volumenének, az egyházak, felekezetek közötti arányának a megállapításakor figyelembe lehetne venni a közfeladatokban való részvételt, azaz az oktatási, az egészségügyi, a szociális szférát. Külön megállapodásban lenne rendezhető a műemlékvédelem, a kulturális örökség.

Végül adós maradt a tanulmány azzal, érthető óvatosságból – bár az utolsó bekezdés erre utal, jelezve a szerzők tájékozottságát –, hogy jellemezze egyfelől a kormány, a politika, másfelől az egyházak magatartását a tanulmány kérdésköré-

vel kapcsolatban. A mindenkori kormányok elvben a megoldásra törekcsenek, de lebegtetik ezt, mégiscsak, politikai hozadékot várva az egyházak függőségétől.

Az anyagi függőségben némileg el van rejtve, de igen érzékeny, nem megkerülhető kérdés az egyházak szerepe a hatalmi szférában. Valójában a történelem túllépett ezen a helyzeten, de az egyházakban máig is vannak olyan vezetők, csoportok, akik kacérkodnak ezzel a szereppel. Nem egyszerű ügy ez sem. Mert amennyire igaz, hogy nem kívánatos az egyházak semminemű politikai hatalma, annyira fontos lehet, hogy az egyházi üzenet hangsúlyt kapjon a közéletben. Konkrét társadalmi, erkölcsi, stb. kérdések kapcsán nyilvánuljanak, nyilvánulhassanak meg egyházi személyiségek. Időről-időre előkerül a felsőház, a két-kamarás országgyűlés ügye. Az ebben való egyházi részvétel sem tekinthető evidenciának; ha időszzerűvé válna, részletes kimunkálást igényel (mely egyházak, milyen képvisellel, hatáskörrel stb.).

1 Orvos, egyetemi tanár és a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelője.

Az egyházak 1949 és 1989 között túlonúl is megszokták az állami függőséget. De éppen a négy évtized emlékei kellene, hogy el nem viselhetővé tegyék az egyházak számára a helyzetet. Éppenséggel az anyagi függőség jobban kordában tartotta az egyházakat, mint a politikai fenyegetettség, amely egy-egy hitvalló bizonyágtételt, konfliktust követett.

Ma becslés szerint az egyházak anyagi eszközeinek mintegy nyolcvan százaléka származik állami forrásból. Szerencsére ez legfeljebb a hierarchia magatartását befolyásolja, az egyházakhoz kötődő társadalmi csoportok politikai megoszlása egészségesen heterogén.

Mégis törekedni kellene az eddiginél határozottabban az elveknek megfelelő korszerű gyakorlatra. Ahhoz még több nemzedéknyi idő szükséges, hogy a teljes függetlenség megvalósuljon, a közfeladatok finanszírozását is belső egyházi erőforrások nyújtsák. Ma ez még nem időszzerű.

Frenkl Róbert¹

Megjegyzések a munkadokumentumhoz

Buda Péter, Gábor György és Wildmann János jegyzi a dokumentumot, melyről tudjuk, hogy hivatalos jellege nincs, mégis a kormányzat megbízásából készült, azzal az igénnyel, hogy az állam és az egyház kapcsolatának irányelveit megfogalmazza. Nem egyszerű tanulmányról, hanem „félhivatalos” dokumentumról van tehát szó.

Emelkedett szavak

A szöveg vissza-visszatérő jellemzője az emelkedettség. A pátozt példázza a többsoros zárómondat, mely az „egyének alkotó, szabad gondolkodásától”, a „világnézeti különbsőségek pártpolitikai befolyásolástól mentes konstruktív párbeszédén” keresztül „az Európai Unió által támasztott nemes, de minden bizoronyal kemény küzdelemben” helytálló „erős nemzetállam” célkitűzéséig jut el. Vajon mit érhetnek a Szerzők például az „erős nemzetállam” fogalmán ma, amikor széles körben éppen a nemzetállam fogalmának tarthatatlanságát fogalmazzák meg, és Alkotmányunk a Magyar Köztársaságot nem nemzetállamként határozza meg – szemben például Romániával?

Miközben olyan veretes szavakat olvasunk, mint „betetőzött vívmány”, „társadalmi béke és fejlődés”, a szövegben alapvető fogalmi zavar uralkodik. Így a vallásszabadság és az állam és egyház elválasztásának elve a jogállamiság elévülhetetlen értékei közé tartozik (eszerint Anglia nem jogállam). „Felekezeti jogegyenlőségéről” (a jogképeség független a felekezeti hovatartozástól) szól a szöveg, ott ahol a felekezetek jogegyenlőségét (a vallási közösségek azonos jogokat élveznek) érti alatta. Míg a felekezeti jogegyenlőség a polgári átalakulás sarokköve, a felekezetek azonos jogi státusza a hatályos hazai szabályozás egyik sajátossága.

Zavarba ejtő maga a cím is: Cavour gróf „Szabad egyház szabad államban” jelszavát Deák Ferenc valóban magáévá tette, azonban kérdés, hogy mi a mai üzenete a XIX. századi liberalizmus harci jelszavának. Azóta megtörtént az állam és az egyház elválasztása, így az akkori jelszó második fele ma már nem értelmezhető: az állam elkötelezheti magát a vallási közösségek szabadságának tiszteletben tartása mellett, azonban okafogyottá vált az a követelés, hogy az egyházak ne avatkozzanak bele az állam ügyeibe, hiszen erre ma már semmiféle lehetőségük nincs. Az egyházak hatalmi eszközök nélkül vesznek részt a pluralista társadalom életében – amit a szöveg más helyen nagyra is értékelt.

A politika réme

A szövegben többször visszatér a rettegett veszély: „a vallási érzelmekkel politikai célok érdekében visszaélnék”, az egyházakat instrumentalizálják, a „hatalmi elit (...) politikai szavazatszerzés reményében anyagilag próbálja befolyásolni az egyházakat”. Mintha a Szerzők nem éreznék, hogy a depolitizálás programja ismét politikai (külső) elvárásokat fogalmaz meg az egyházak felé. (Kedves gimnáziumi tanárom szerint minden ruha egyenruha: a farmer azok egyenruhája, akik azt hiszik, nem egyenruhát viselnek.) Aki azzal az igénnyel lép fel, hogy az egyházak ne bocsátkozzanak bele a politikába, az – paradox módon – éppen politikai elvárást fogalmaz meg. Öröndetes, ha a Kormány elkötelezi magát amellett, hogy tiszteli mindenki hitét, nem fordítja szembe egymással a hívőket és a nem hívőket, a különböző vallásúakat – gyalázatos lenne, ha így tette. Azonban akkor következetes, ha az elválasztást ebben a tekintetben is komolyan veszi: minden vallási közösség maga döntheti el, hogy elkötelezi-e magát a valamilyen politikai erő mellett, vagy éppen ellenkezőleg: távol tartja magát minden politikai részvételtől. Az

állam számára egy vallási közösség „politikája” nem lehet megkülönböztetés alapja. Vélhetjük úgy, hogy bölcsebb, ha az egyházak nem bocsátkoznak napi pártpolitikai küzdelmekbe, prófétaik küldetésük azonban nem csak saját, identitásuk mélyéről fakadó parancs, hanem a társadalom alapértékeinek (emberi jogok, szolidaritás) védelmében is elengedhetetlen. A helyes arányok, a szerepek kialakulása időt és békét (az állam részéről: „békén hagyást”) igényel; a kívülről – néha erőszakosan – megfogalmazott elvárások inkább ellenérzéseket szülnek.

Ígéretek

Érdekes eleme a szövegnek az, hogy ismételten elkötelezi magát az Alkotmány, illetve az egyházakkal kötött megállapodások és szerződések tiszteletben tartása mellett. Ennek hangsúlyozása akkor is fontos lehet, ha jogállamban magától értetődő követelményről van szó, túlzott bizonygatása azonban már gyanakvást is ébreszthet. Különösen így van ez akkor, amikor a programszerű dokumentum nem egy hivatalba lépő kormányzat hitvallása, hiszen olvasói óhatatlanul egybevetik a megfogalmazott elveket a tettekkel. Az elmúlt két év pedig számos – önmagában talán nem túlzottan jelentős, de tendenciájában riasztó – példáját adta annak, hogy a Kormány nem az itt megfogalmazott elvek szerint cselekszik, legyen szó az egyházi (pl. oktatási) intézmények kizárásáról akadálymentesítési pályázatból, vagy a szociális intézmények alanyi jogú szektorsemleges támogatásának felszámolásáról. Hogyan egyeztethető ez össze azzal, hogy a Kormány „félreérthetetlenül kiáll az egyházak közfeladatát átvállaló tevékenységét finanszírozó szektorsemleges támogatás mellett”? Hogyan egyeztethető össze az „egyházak autonómiája tiszteletben tartásának alkotmányos elve” melletti elkötelezettség és az, ahogy az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló, 2003 decemberében elfogadott törvény állami szervek körébe utalja a döntést arról, hogy az egyházi intézmények milyen körben folytatnak a hitélettel közvetlenül összefüggő tevékenységet, azaz milyen körben működhetnek valóban saját hitelveik szerint?

Konkrétumok

Érzékelhető, hogy a finanszírozás területén a Szerzők valamit szeretnének tenni, azonban nem derül ki, hogy igen erőteljes cselekvési szándékuk mire irányul. Egyfelől az egyházak kiszolgáltatottságát, függőségét szeretnék csökkenteni, a támogatások normatív alapon helyezésével, másfelől felmérhetetlen volumenű, soha nem látott elkötelezettséget nyilvánítanak ki azzal, hogy a szöveg szerint a Kormány „saját feladatának” is tartja az egyházi műemlékek fenntartását. A műemlékek karbantartása jelenleg a tulajdonos kötelessége. Kíváncsok, hogy ezekben a költségekben az állam vállaljon minél nagyobb részt, a műemlékek helyreállítására adott támogatás azonban éppen címzett támogatás, azaz, ha valami magában hordozhatja az „osztogatás” elemét, akkor az éppen e cím. Az összes további jogcím, amelyen egyházak a központi költségvetésből támogatásban részesülnek, évek óta és ma is normatív alapon kerül elosztásra. A Mátyás-templom felújításával kapcsolatos, egymást követő ígérek példázzák, hogy e nem-normatív cím mennyi feszültséget hordoz. Ami a

hitélet néha vitatott támogatását jelenti, a Szerzők azt sejtetik, hogy a jelenlegi („1%-os”) rendszer átalakításra szorulna. Érdekes lenne megtudni, hogy ezt, a valóban mindenki szabadságát megfelelően tiszteletben tartó, megállapodásokkal körülbástyázott rendszert miként kívánnák megváltoztatni.

A dokumentum felveti a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezése vonatkozásában „az adminisztratív és pénzügyi felgyorsítás lehetőségét”. Ez, az egyházak részéről a legkevésbé sem szorgalmazott lehetőség valóban fölmerült a kormányváltás kömyékén, azonban a költségvetés jelenlegi helyzete gyorsítást minden bizonnyal csak hitelből tenne lehetővé. Az ingatlanárak változása növelheti a költségvetés terheit, azonban ez aligha elégséges ok a törvényben és az egyházakkal kötött megállapodásokban rögzített 2011-es határidő megváltoztatására.

Talányos megfogalmazást olvashatunk az egyházi státusszal való esetleges visszaélésekkel szembeni fellépésről: ezt a Kormány „támogatja” – a hatályos (alkalmatlannak bizonyult) törvényi keretek között. Fontos üzenetről van szó, hiszen a dokumentum felismeri a visszaélések veszélyét, azonban nyilvánvalóan nem ismeri a hatályos jog által biztosított keretek között a Kormány számára biztosított lehetőségeket. Milyen támogatásról van szó? Anyagiról? Erkölcslről? Esetleg kormánytámogatásban részesülne az ügyészség?

A Kormány azonban „nem támogatja” az egyházak nyilvántartásba vételének „további, önkényes” korlátozását, illetve „hitelveik hatósági bírálatát” (talán az angol „scrutiny” kifejezést magyarították ilyen formában a Szerzők). Az utóbbi vonatkozásban ismét egy, az Alkotmányból egyértelműen következő elv kinyilvánításáról van szó, az előbbi elem azonban azt sejteti, hogy a Szerzők a jelenlegi nyilvántartásba vételi kritériumokat önkényesnek tartják. Ha így van, akkor ebbe úgy tűnik, a Szerzők beletörődtek.

Mit jelenthet az, hogy a Kormány támogat „minden (!) olyan törekvést, mely az egyházak múltban, jelenben és jövőben betöltött szerepét hivatott vizsgálni tudományos és kulturális megközelítésben”? A történelmi tapasztalatok inkább bizalmatlanságra inthetnek az olyan vizsgálatokkal szemben, melyek egyházak szerepét a Kormány támogatásával kívánják kutatni. A következő mondatban már az egyházi műemlékek és közgyűjtemények támogatásáról olvasunk.

Míg a szöveg több szempontból (így történelmi privilégiumok mentén) elutasítja az egyházak közötti különbségtételt, végkövetkeztetése mégis az, hogy „tényleges társadalmi szerepük objektív, egzakt módon történő mérlegelése alapján” az anyagi és a jogi kedvezmények biztosítása terén indokolt az egyházak között különbséget tenni. Ezzel a szerzők ismételten elkötelezik magukat az Alkotmány mellett, hiszen ezen kritériumokat az Alkotmánybíróság már 1993-ban rögzítette. Kíváncságot ébreszthet, hogy a Kormány milyen területeken törekszik arra, hogy az egyházakat megillető kedvezmények vonatkozásában ilyen kritériumokat határozzon meg.

Összességében az olvasó szép szavakkal csomagolt, de kevéssé megfogható – néha éppenséggel talányos vagy egyenesen ködös tételekkel találkozhat. Igaz, a fogalmi tisztázásnak aligha egy kormányzati munkadokumentum a fóruma. Ha egy kormány tevékenységéről van szó, inkább figyelmezzünk a tettekre.

Schanda Balázs¹

¹ Alkotmányjogász, egyetemi tanár. Az Orbán-kormány alatt az Egyházi Kapcsolatok Titkárságának főosztályvezetője.

Észrevételek a tervezethez

1. Az irányelvek jellegéről és rendeltetéséről

A mindenkori magyar Kormány egyházpolitikáját és annak végrehajtását a nemzetközi egyezmények, az uniós normák, az Alkotmány, a törvények, az alkotmánybírói határozatok és az egyházakkal kötött megállapodások vonat-

kozó előírásai kötik. Egyházpolitikai irányelveket kidolgozni és nyilvánosságra hozni a Kormány nem köteles. Elvárható viszont, hogy a miniszterelnök az Alkotmány 33.§ (3) bekezdésében foglaltaknak megfelelő megválasztásakor az Országgyűlésnek elfogadásra előterjesztendő kormányprogramban az új Kormány egyházpolitikai törekvéseit is vázolja. Mindez nem zárja ki, sőt nem is teszi feleslegessé, hogy a Kormány – lehetőleg a kormányzati ciklus elején – irányelvekben részletesebben is kinyilvánítsa egyházpolitikai törekvéseit. Ha a Kormány ilyen dokumentum kimunkálását indokoltnak tarja, döntenie kell ennek jogi természetéről. A Tervezet címéből is kiténik, hogy annak kidolgozói nem jogszabályra gondolnak. Mindemellett a szándékolt irányelvek elfogadásának és jellegének több, szerintem különösen a következő négy változata képzelhető el: 1) a Magyar Közlönyben nem kihirdetett és egyéb módon sem nyilvánosságra hozott, csak a Kormányt és a neki közvetlenül alárendelt személyeket és szerveket kötelező *belső kormányhatározat*; 2) a Magyar Közlönyben kihirdetett, ezáltal a Kormányt és az általa irányított és felügyelt szerveket is kötelező *normatív kormányhatározat*; 3) az Országgyűlésnek előterjesztett és elfogadása esetén a Kormány Parlament iránti felelősségét terhelő *országgyűlési határozat*; 4) a Kormány sem belső, sem kihirdetett kormányhatározatba nem foglalt, de nyilvánosságra hozott *politikai szándéknyilatkozata*.

Ha a Kormány a Tervezetben körvonalazott irányelvek elfogadását indokoltnak tartja, szerintem a 2. pontban jelzett változat igénybe vétele lenne célszerű. E megoldás mellett főleg a következő érvek hozhatók fel. Az irányelvek ezáltal a Kormány és az általa irányított szervek számára kötelező jelleggel, az egyházak és a társadalmi nyilvánosság által ellenőrizhetően és értékelhetően állapítaná meg a végrehajtó hatalom egyházpolitikai koncepcióját és törekvéseit. Természetesen az ilyen tartalmú kormányhatározat is bármikor kiegészíthető, módosítható, hatályon kívül helyezhető, illetve különösen kormányváltáskor újjal helyettesíthető.

2. A Tervezet tartalmáról és fogalmazásáról

A Tervezet – kidolgozóinak szakszerű és igényes erőfeszítése révén – a Kormánynek olyan egyházpolitikai koncepcióját és időszerű törekvéseit kívánja kifejezni, amelyek nagyrészt igazodnak az Alkotmánynak, az alkotmányerejű törvényként 1990 februárjában elfogadott és azóta csak egyszer kiegészített 1990. évi IV. törvénynek a vallásszabadságra, a vallási

közösségekre, a bíróság által nyilvántartásba vett és így jogi személyiséggel felruházott egyházakra, egyházi szervezetekre és szervekre, valamint az egyházak és a magyar állam viszonyára vonatkozó rendelkezéseihez, a Alkotmánybírói ilyen tárgyú, mindenkire kötelező határozataihoz, a Szentszékekkel 1997-ben kötött és az 1999. évi LXX. törvénnyel kihirdetett szerződéshez, illetve más egyházakkal kötött megállapodásokhoz.

A Tervezet kifejezi a magyar állam világnézeti és azon belül vallási semlegességét, a vallások és az egyházak *alkotmányi értékműködését*, az egyházak és az állam szervezeti összefonódásának tilalmát, valamint a Kormánynak azt a törekvét, hogy intézményesen támogatja az egyházak alkotmányi rendeltetésének betöltését, azon belül a hívők hitéletének szolgálatát, valamint az egyházak szabályszerűen vállalt közérdekű – oktatási, nevelési, egészségvédelmi, szociális, kulturális stb. – feladatainak teljesítését és az ezekhez kapcsolódó közjogi jogositványok gyakorlását.

A Tervezet elsődlegesen a Kormány egyházpolitikai koncepcióját és törekvéseit igyekszik megfogalmazni. Emellett szerintem nem kifogásolhatóan, sőt helyeselhetően utal a magyar alkotmányos modellben az *egyházakkal szemben* fennálló néhány alapvető elvárásra is. Ilyenek például a következők: az egyház nem gyakorolhat közhatalmat, nem tölthet be a politikai pártok alkotmányi szerepkörébe tartozó funkciókat (nem szervezheti pl. a parlamenti és az önkormányzati választásokat), véleményt nyilváníthat viszont bármely társadalmi problémáról és az állami szervek működéséről is. Egyetlen egyház sem törekedhet azonban vallási és egyházi tárgykörökben sem kizárólagosságra, sem más vallásokat és egyházakat bántó vagy korlátozó túlsúlyra. Az ilyen törekvéseknek a történelemben gyakran előfordult és sajnos esetenként korszakunkban is tapasztalható tragikus, méltán elítélendő és mellőzendő megnyilvánulásaiént említhetők az államegyháziság és az egyházállamiság, valamint a cuius regio, eius religio területiális rendszerének túlzásai, a keresztes háborúk szörnyűségei visszaélései, az ún. eretnekek kegyetlen büntetései, a hangzatos excommunicatio és execratio, egyes pápák és ellenpápák meghökkenítő küzdelmei, néhány pápa, különösen VI. Sándor botrányos életvitele, az ártalmas skizmák, a simónia, búcsúk hirdetése, búcsúcédulák árusítása, az ún. bevett egyházak privilégiumai és prerogatívái, az elismert és a megtűrt felekezetekkel szembeni diszkriminatív megkülönböztetések, a véres vallásháborúk, a hugenotta tömegek Szent Bertalan-éji alattomos meggyilkolása, a dinasztikus, a területszerző, a gyarmatosító, valamint bizonyos megelőző és megtorló agressziók gyilkos fegyvereinek megszentelése, a vallási fundamentalizmus kíméletlen terrorakciói stb. Az egyházak és az állam elválasztottságának alkotmányos jogállami modelljében természetesen mind az egyházaknak, mind az állami szerveknek tiszteletben kell tartaniuk a vallások és az egyházak alkotmányi rendeltetését, egymás önállóságát és a korrekt partnerség követelményét.

3. A Tervezetre vonatkozó néhány korrekciós javaslat

3.1. A Tervezetben következetesen (hatszor) szerepel az „állam és egyház elválasztása” kifejezés. Ez egyrészt azért kifogásolható, mert nem felel meg az Alkotmány 60.§ (3) bekezdésében alkalmazott szövegezésnek, amely szerint „a Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik” (kiemelés tőlem: Á. A.), és nem veszi figyelembe az alkotmányozó hatalomnak azt a határozott álláspontját, hogy lezártnak és visszaállíthatatlannak minősíti azokat a hosszan tartó magyar történelmi előzményeket, amelyeket az állam működésének erőteljes egyházi befolyásoltsága és bizonyos egyházaknak az államszervezetbe való markáns beépültsége jellemzett. Az egyházak államtól elválasztottságának jelenlegi követelménye és ténye tehát ellentétes történelmi előzményekre épül és azokkal szemben tudatosan teleologikus.

3.2. A gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság Magyarországon nem csupán állampolgári jog, hanem állampolgárságtól függetlenül az ország területén tartózkodó minden természetes személyt megillető *emberi alapjog*. Ezért a Tervezet második fejezetének 2. és 3. pontjaiban található „állampolgároknak”, illetve „állampolgárok” szavak helyett „polgároknak”, illetve „polgárok” kifejezést kell használni.

3.3. A Tervezetben oda nem illő módon kétszer is szerepel az elavult, rosszlemkű „szektorsemleges” szó. Javasolom ennek mellőzését.

3.4. Javasolom, hogy a „nemzetállam” kifejezés az irányelvekből kiiktatásra kerüljön.

4. A Tervezet nyilvános vitájáról

Valószínűsíthetjük, hogy a Tervezetnek az *Egyházforum* általi publikálása és vitára bocsátása széles körű véleménycseréhez

1 *Professor emeritus, az MTA doktora, ny. alkotmánybíró.*

vezet, amelyben egyrészt megjelennek figyelmet érdemlő kifogások és megvalósításra érdemes ajánlások, másrészt előfordulnak megalapozatlan feltételezések és inkorrekt minősítések is. Remélem a nyilvános vita hozzájárul az érdeklődő közvélemény korszerű egységesüléséhez és progresszív állásfoglalások egyértelmű megfogalmazásához.

5. Utalás a vallásszabadság tartalmára, az egyházak jogállására, valamint az egyházak és az állam viszonyára vonatkozó alkotmányi és törvényi szabályozás továbbfejlesztésére

Ehelyütt csak utalok arra a több publikált írásomban kifejtett meggyőződésemmre, amely szerint a jelenlegi szerény tartalmú magyar Alkotmányt új, az elmúlt másfél évtizedben Magyarországon és más országokban, valamint az Európai Unióban végbement lényeges közjogi fejlődést hasznosító alkotmánnyal kell felváltani. Ebben részletesebben kell meghatározni a vallásszabadság összetevőit, az egyházak általános rendeltetését és jogállását, az egyházak és az állam közötti viszony lényeges jellemzőit. Az új egyházak alapítására vonatkozó *törvényi* szabályozásban pedig többek között elő kellene írni az egyházi státusra törekvő új vallási közösség hitelveinek előterjesztési kötelességét is. A nyilvántartásba vétel jogát és feladatát pedig a Legfelsőbb Bíróságra vagy az Alkotmánybíróságra kellene ruházni. Ebben a törvényben kellene meghatározni az egyházak feletti alkotmányossági és törvényességi felügyelet rendeltetését, gyakorlásának kereteit és a felosztás feltételeit is.

Ádám Antal¹

Magánvéleményem a munkaanyagról

Az irányelvek megalkotása önmagában is elismerést érdemlő teljesítmény. Aki rendelkezik az ilyen jellegű kormányzati dokumentumok születését, sorsát, hatását illető valamelyes tapasztalattal, az tudja, hogy a szélesebb körű véleményezésre kibocsátott szövegváltozat rendszerint szunnyadó külön- és ellenvéleményeket vált ki, jelentős változásoknak van kitéve. Az előrelátó szerzőket emiatt sok frusztráló, öncenzúrára készítő megfontolás nyomaszthatja, a különféle várakozások többsége

mégis megfelelni akaró szöveg pedig készítőinek eredeti szándékaitól eltérő üzenetek hordozójává is válhat.

A tervezet véleményezése ilyen összefüggésben akár felesleges vagy korai is lehetne. Mégis megérdemli a figyelmet,

mert alkalmas arra, hogy olvasója tisztába jöjjön saját véleményével, végiggondoljon néhány olyan kérdést, amelyre egyébként csak ösztönös válaszai lennének. Ilyeténképpen felkészültebb, higgadtabb, érdemibb viták bontakozhatnak ki – ha a körülmények, politikai szándékok és lehetőségek a megvitatást valóban lehetővé teszik. Az alábbi észrevételek ebből a nézőpontból kiindulva csak kivételesen térnek ki a megalapozottnak vélt megállapításokra és következtetésekre, nem nyugtázzák azokat a fontos, méltányos gesztusokat és jelzéseket, amelyekkel a dokumentum értésre adja: a kormány osztani kíván azoknak a feladatoknak a vállalásában, amelyekben az egyházakkal közösen visel felelősséget.

1. Talán véletlen, de érdekes tény, hogy az alapelveket leszögező bevezetés első mondata olyan szabadságjogokat emel ki, amelyeket a *Confiteor* más indítatásból sorol fel (gondolat, szólás, cselekedet, mulasztás egyaránt lehet jog és véték). Ez az „áthallás” (örvendetes és bátorító) jel: egymástól

nagyon különböző szerepekre vállalkozó intézmények fedezhetik fel, hogy a lét szerkezetének felismerésében hasznukra válhat fogalmaik és nézeteik kölcsönös megismerése és egyeztetése.

2. A tervezet az állam és az egyház(ak) szétválasztása iránt elkötelezett személyeket koruk legkiválóbbjainak, vezéregyenységeinek minősíti. Talán be lehetne érni annyival, hogy a szétválasztás eszméje mellett kiválóságok sora kötelezte el magát, megengedve, hogy más kiválóságok és vezéregyenységek más eszmék mellett köteleződtek el.

3. A tervezet számos helyén okoz bizonytalanságérzetet egy sajátos (és sajnos, kormányzati dokumentumokban a kelleténél sokkal gyakrabban felbukkanó) pontatlanság. Nem derül ki a szövegből, hogy a közreadó milyen viszonyt tételez fel kormány, állam és hatalmi elit között, milyen értelmezéssel használja a kormány, politika, állam, hatalom szavakat. Példaként álljon itt két utalás:

- helyeselni lehet, ha egy kormány az állami paternalizmus felszámolására törekszik, de kérdéses, hogy az milyen viszonyban van a kormányzati paternalizmussal azokon a szinteken, ahol az utóbbi sokkal hétköznapibb módon érvényesül, mint az előbbi;
- öröndetes, ha egy kormány „fel kívánja számolni azt a helyzetet is, amely lehetőséget teremt a mindenkori hatalmi elitnek arra, hogy politikai szavazatszerzés reményében anyagilag próbálja befolyásolni az egyházakat.” Nem világos azonban, hogy egy kormány miképp készül tárgyalni az őt hivatalba emelő hatalmi elittel, és mi történjen kormányváltáskor egy olyan államban, ahol a minisztériumi főosztályvezetői munkakört is politikai jellegűnek tekinti a hatalmi elit?

4. A dokumentum szerint „rosszra vezet, ha a lelkiismeret és az egyházak szabadságát korlátozzák, a vallási érzelmekkel politikai célok érdekében visszaélnék, különböző vallásúakat, hívőket és nem hívőket egymással szembefordítanak.” Ez világos és hatásos megállapítás, de azt sugallja, hogy az összefonódás akkor nem szép dolog, ha visszaélés és egymás ellen fordítás történik, egyébként talán megengedhető. Egy kevésbé „rövidre zárt” megfogalmazás mellett szól az, hogy a két intézmény szétválasztásának indoklását valószínűleg nem célszerű a működésük kimenetelének megítélésére alapozni.

5. A tervezet (és a kormány meggyőződése) szerint a „Szabad egyház szabad államban” elv biztosítja az egyén és az egyház szabadságát és mindenfajta közvetlen ideológiai és politikai hatástól független szabad fejlődését. A több nyarat, rendszert és rendszerváltást megélt olvasó joggal tarthat attól, hogy ez az elv nagyjából annyira érvényesíthető, mint a szabad verseny (amúgy szintén vonzó és magasztos) elve. Esettanulmányokban és elméletekben ideális határesetek leírásának alapjául szolgálhat, de biztosítani semmit nem tud. Természetesen le lehet szögezni és aszimptotikus értelemben irányadónak lehet tekinteni ezt az elvet, de érvényesülésének feltételezése eltávolít a tények tudomásul vételére vonatkozó, nem kevésbé fontos elv elfogadásától.

6. A kormány önmagára nézve kötelező elvként valóban lényeges téziseket szögez le. Az államra vonatkozó megfogalmazások azonban értelemszerűen alkotmányos elvek – vállalásuk ezért sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint az

alkotmányos kormányzás vállalását. Legfeljebb az okozhat gondot, hogy van-e értelme „*az állam nem azonosul tanítással*” kifejezésnek, és eldönthető-e elvi szinten, hogy mi minősül belső egyházi ügynek.

7. Érdekes és fontos megkülönböztetésre tér át a dokumentum, amikor a társadalom és az egyház kapcsolatában a szétválaszthatatlanságot ismeri és fogadja el. Talán helyesebb lenne itt egyházakról beszélni, mert utóbbiak összessége van szétválaszthatatlan kölcsönhatásban a társadalom egészével. A kapcsolatok politikai és hatalmi érdekektől való mentessége pedig olyasféle hipotézis, mint a fentebb említett „független, szabad fejlődés” képze.

8. A dokumentum szerint „a kormány mindent megtesz annak érdekében, hogy az egyházakat érintő eddig felmerült vagy a jövőben felmerülő aktuális feladatokat kivonja a pártpolitikai viták kereszttüzéből, és ezekre az egyházakkal együtt keresse a hatékony és megnyugtató választ”. Valószínűleg ez a megfogalmazás fejezi ki legpontosabban azt, amire egyfelől nagy szükség van, másfelől elvárható, harmadsorban el is érhető. A „megnyugtató” jelző gyengíti az üzenet erejét, mert gyakran rossz kompromisszumok forrása, érvek helyett nyugtalanság, közérzet kérdésevé teszi a helyes cselekvést, transzfórmál egy problémát a rendezés keservének vállalása helyett.

9. A véleményezés Esquillan-elve szerint, aki dokumentumot bírál, akkor jár el korrekt módon, ha azonnal szövegmódosító javaslatot is ad. Az egyházak jogi helyzetével foglalkozó szakasz utolsó bekezdése esetében ennek viszonylag könnyen eleget lehet tenni az alábbi javaslattal:

A tárgyilagos döntések folyamatos megalapozása végett a kormány támogat minden olyan törekvést, mely az egyházak múltban, jelenben és jövőben betöltött vagy betöltendő szerepét hivatott vizsgálni tudományos és kulturális megközelítésben. A kormány ugyanakkor változatlanul kész terhek vállalásával is közreműködni a létrejött értékek, köztük különösen a nemzet kulturális és történelmi örökségét képező egyházi műemlékek és közgyűjtemények fenntartásában.

10. Az egyházi oktatás, képzés kérdésköre nem merül fel a dokumentumban. Lehet, hogy ennek jó oka van, viszont valószínű, hogy hiánya későbbi viták és feszültségek kiindulópontjává válik.

11. Ha egy kormány a vallásszabadság biztosítását, az állam és az egyház szétválasztását kiemelt jelentőségűnek tartja, ezzel olyan technikai kötelezettséget vállal, amelyet az alkotmányból, nem pedig valamely politikai értékrend választáson kapott támogatottságából kellene eredeztetni. Deák Ferenc szavai valóban iránymutatóak, mégis jobb lenne, ha szabad alkotmányozás eredményeként elfogadott szövegre lehetne hivatkozni.

A dokumentum maga is kísérletet tesz ilyen megalapozásra, amikor megállapítja, hogy a kormány újfent megerősíti elkötelezettségét állam és egyház elválasztásának és az egyházak autonómiája tiszteletben tartásának alkotmányos elve mellett. A szövegben azonban egyetlen egyszer sem fordul elő az alkotmány szó, az „alkotmányos” jelző is csak néhány (fontos) tézisben bukkan fel. Ez meglephet egy-két olvasót, de valószínűleg indokolt, mert amit ma alkotmányként tart számon a közgondolkodás, az igen sajátos konstrukció.

Szinte biztosra vehető viszont, hogy a tervezetben tárgyalt kérdések jelentős része nem tisztázható kielégítően a kormány politika-alkotási (*policy*-alkotási) mozgásterében. Kérdés, hogy a viták és törekvések ellenére másfél évtizede halogatott alkotmányozás keresztülvitele előtt lehetséges-e

parciális alkotmány-fejezeteket kitárgyalni az egyház-állam kapcsolatrendszer konszolidálása érdekében. Azok, akik erre a kérdésre nemmel válaszolnának, valószínűleg örömmel vennék tudomásul, ha kiderülne, hogy tévedtek.

Scharle Péter¹

1 A szerző építőmérnök.

Színe és visszája

Az Egyházforum idei első számában végre megjelent és teljes terjedelmében olvasható az az egyházpolitikai tanulmány, amelynek létezéséről eladig a szélesebb nyilvánosság és ezen belül még a különböző vallásfelekezetek hívei is csak hallomásból értesültek (ha egyáltalán). A helyzet bizarrságát fokozta, hogy miközben egyre több írás és interjú foglalkozott vele a sajtóban és rádióban, a belőlük kirajzolódó fantomkép csak még na-

gyobb bizonytalanságot teremtett a benne foglalt elgondolásokat és megítélésüket illetően.

Közben valami ismerős érzés kerített hatalmába: remiszenciák a régi szép időkre. Akkoriban az volt a gyakorlat, hogy mint humán- vagy társadalomtudomány szakos egyetemi hallgatók csak professzoraink tolmácsolásában ismerkedhettünk meg szakmánk legtöbb, főként újabb alapművével, minthogy azok a könyvtárak zárt anyagához tartoztak, vagy egyszerűen hiányoztak. Idővel ez egyenesen „ismeretterjesztő” műfaj rangjára emelkedett: tanulmányok, disszertációk sokasága készült burzsoá elméletekről, kutatási irányzatokról, sőt tudományokról, „róluk, de nélkülük” (ti. a művek kézbevehetősége nélkül), amelyek felületes és hamis képet adtak róluk, amint azt utóbb felháborodva megállapíthattuk (pl. *Irányzatok a mai polgári filozófiában*, 1964; *Napjaink pszichológiája a tőkés országokban*, 1966; és hasonló).

Hogy ez a gyakorlat mára sem veszett ki egészen, mutatja a Tervezet vázolt sorsa, s a róla készült ismertetések és kommentárok, azzal a különbséggel, hogy manapság már – szerencsére – a célzatosságok és elfogultságok pluralizmusa érvényesülhet. Ha egymás mellé tesszük a „textusokat” – a „Tervezet”-ét és az említett írásokét –, az utóbbiak tartalmi hiányosságai, a megszokottá vált csúsztatások, vagy éppen egyes állítások kiforgatása ma is tetten érhető.

Illusztrációként álljon itt néhány párhuzamos megállapítás a „Tervezet”-ből és egy róla megjelent ismertetésből.¹ Ebben a terjedelmes és indulatos kritikában azt olvashatjuk, hogy „a tervezet szerint tehát hiba lenne különbséget tenni

az értékteremtő kugliegyletek és a történelmi egyházak között”. A tervezet idevágó része azonban csak azt mondja ki, hogy „a hatályos alkotmány nem ismeri az egyházak közötti jogi különbségtétel elvét, amely rangsort állít fel az egyházak között az államhoz fűződő jogviszony vonatkozásában”, tehát nem általában, hanem csak ebben a világosan meghatározott tekintetben nem tesz különbséget az egyházak között (és nem köztük és a kugliegyletek között). Ennek ellenére a kritika később újra megismétli ezt a vádat: „az anyagi támogatásokat taglaló résznél ismét olvashatjuk (ti. a tervezetben – F. Gy.), hogy az állam nem tesz különbséget egyház és egyház között (pl. a Magyar Vallás Közössége, Boszorkány Egyház és a Magyar Katolikus Egyház között)”. A tervezetben ez áll: (a kormány) „a vallási közösségeknek nyújtható anyagi, illetve jogi természetű kedvezményeket pedig nem önkényes kritériumok, hanem tényleges társadalmi szerepük objektív, egzakt módon történő mérlegelése alapján kívánja meghatározni”, s ennek módjaira is kitér (amit terjedelmi okokból nem idézünk). A kritika tehát ismételten összemosza a megkülönböztetés elvetését az egyházak nyilvántartásba vétele és a nekik nyújtott anyagi és más támogatás vonatkozásában.

Hasonlóval találkozunk több más téma tárgyalásánál is: a tervezet kijelentő mondatainak szövegét vele általában ellentétesen értelmezi. Lehet hitelüket vitatni, de nem lehet más jelentést, értelmet adni nekik. És miért minősülnek értelmetlennek olyan kérdések, mint az állami paternalizmus mértéke, vagy „az egyházak és a vallás politikai és ideológiai instrumentalizálásának” veszélye? Tévedett a pápa, Erdő Péter és más egyházi vezetők, amikor elismerték, hogy tapasztaltak ilyet? Az egyházak eszközként való felhasználásának kísértése mindkét irányban megjelenhet. Gyulai püspök úr mondta néhány éve, hogy nem kellene megengedni a „keresztény” jelzót a pártok elnevezésében.

A Tervezet, úgy látom, megfogalmazásában színvonalas és visszafogott, tartalmában pedig távolról sem „százszázalékosan liberális” (Donáth L.), vagy „kifejezetten ostoba választási propagandaszöveg”. Nem egymás ledorongolásával kellene kezdeni, ezzel semmivel sem jutunk előbbre.

Forintos György

1 Fáy Zoltán, *A nagy egyházügyi koncepció. Viszátér-e a jozefinizmus 2004-ben?*, Magyar Nemzet, 2004. január 17.

Avery Dulles
Az egyház modelljei

A 2001-ben bíborossá kinevezett amerikai teológus művéből kisugárzik az egyház jövője iránti felelősségérzet. Ugyanakkor a szerző tisztában van a megújulás szükségességével is, hiszen a korabeli társadalommal párbeszédet folytatni nem tudó egyházra ott leselkedik a szellemi gettósodás veszélye.

Mivel korunkat leginkább az intézmények válsághelyzete jellemzi,

így a mű is az Egyházzal (embereknek egymással Krisztus kegyelméből alkotott egyesülete vagy közössége, 17) foglalkozó egyháztant helyezi a középpontba, és azt az ökumenizmus szellemében ugyan, de katolikus nézőpontból igyekszik elemezni és tárgyalni. A szerző megközelítési módokat, típusokat állított össze, összesen ötöt, amelyeket modelleknek nevezett el. Műve első fejezeteiben ezeket mutatja be: az egyház mint intézmény, misztikus közösség, személy, hírnök, illetve szolgáló. Megítélése szerint ugyanis a modellek vagy típusok módszere nagy segítséget nyújthat ahhoz, hogy túllépjünk saját elgondolásunk korlátain, és termékeny párbeszédet kezdjünk másokkal, akiknek a gondolkodásmódja alapvetően eltérő (13). Ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy az általa felvázolt modellek mindegyikének megvannak a maga gyenge pontjai, s ezért egyik sem törekedhet kizárólagosságra, egyik sem kanonizálható az összes többi mértékéeként (35). Ez a figyelmeztetés elsősorban azokra a fejlődésre képtelen, egy adott gondolkodási rendszerben megrekedt teológusokra vonatkozik, akik gyakran elzárkóznak az új paradigmák elől, mert azok kizárják azokat a problémákat, amelyekben ők már jelentős jártasságra tettek szert, és új problémákat vetnek föl, amelyekhez hiányzik belőlük a hozzáértés (34).

A szerző által javasolt modellek alapján véve két csoportra oszthatók. Egyfelől található az évszázados hagyományokkal rendelkező és máig uralkodó jellegű nagyon gyakorlatias intézményes egyház, míg a másik oldalon az eléggé elméleti (illetve teológiai) sikon mozgó modellek állnak, amelyek mögött ott húzódnak az egyes keresztény felekezetek XX. századi megújulására irányuló kísérletek, kínládások. Ezek mindegyike valamilyen formában az intézményes modell számára igyekezett továbblépést, teológiai alternatívát kínálni, valljuk be őszintén, vajmi kevés sikerrel. A kudarc alapvető oka, hogy a hétköznapi élet megszervezése terén elsősorban a társadalmi folyamatok és a szükség a mérvadóak, s messzemenően nem a teológiai elvi megfogalmazás. Ez a fajta elemzés és megközelítés azonban hiányzik a műből.

Az egyes modellek bemutatása, illetve gyengeségeik kidomborítása után könyve második felében a szerző különböző teológiai kérdések tárgyalására tér át: az egyház és az eszkatológia, az igaz egyház, az egyház és az egyházak, egyháztan és papi szolgálat, az egyház és a kinyilatkoztatás. Ezen kérdések tárgyalása során Dulles sorra vizsgálja az egyes modellekben rejlő válaszokat, a végén pedig értékeli a modelleket egy olyan, hét kritériumot tartalmazó követelményszerű rendszer alapján, amelyet a teológiai iskolák többé-kevésbé elfogadnak.

Műve utolsó fejezetében a szerző saját modellt javasol, amelynek azonban szintén megvannak a maga gyenge pontjai. Eszerint ő az egyházra, mint a tanítványok közösségére tekint, s ez a szemléletmód egyértelműen az újszövetségi iratok alapján áll. Kérdés azonban, hogy ez a modell képes-e túllépni az elvi, teológiai sikon?

A megújulás és reform ígéretével kecsegtető II. Vatikáni Zsinat másnapján jelenleg a legalizmus és a reakció új hullámának vagyunk tanúi. A konzervatívok ma is fennálló hatalma és elszántságuk arra, hogy az ősi formákhoz ragaszkodjanak, felülmúlták a lelkesedéstől csillogó szemű reformerek várakozásait, akik azt várták, hogy a legutóbbi zsinat után nyugtuk lesz tőlük. Vajon a merev konzervativizmusé lesz-e az utolsó szó? Vagy megjelennek-e prófétai látású egyházi emberek, hogy Isten népét elszántan a jövő felé vezessék? (233)

Vigilia Kiadó, Budapest, 2003.

Jakab Attila

Frenyó Zoltán (szerk.)
Tudom, kinek hittem
Patrisztikus tanulmányok

Amint az a szerkesztő bevezető tanulmányából kiderül, a kötet célja vázlatos képet nyújtani a hazai patológia múltjáról és jelenéről. A szándék maga kétségtelenül dicséretre méltó, ellenben a kivitelezés és a szerkesztési szempontok – pusztán szakmailag, tudományosan mérlegelve azokat – komoly kétségeket ébresztenek az olvasóban. Rendkívül sajnálatos, hogy a magyar társada-

lomra jellemző szembenálló (és nem egyszer ellenséges) politikai megosztottságnak az eredményeként a kötet azt sugallja, hogy a tudományos tevékenység minősége, szakmai minősíthetősége elsősorban világnézetfüggő. „Az egy-

háztatják munkásságának eltérő értékelése mögött eltérő világnézetek húzódnak” – írja Frenyó Zoltán *A patrisztika értékelésének tendenciái az újkori gondolkodásban* c. befejező és csupán néhány kiragadott – egyáltalán nem meghatározó – példán (Bertrand Russel, Prohászka Ottokár, Hahn István) nyugvó tanulmányában. Azt hiszem, ez a szerencsétlen megközelítés sok mindent elárul a hazai human tudományok és azon belül is a vallástörténeti – vagy egyáltalán a vallással csak valamiféleképpen kapcsolatos – kutatások, munkák tudományos értékelhetőségéről, illetve az értékelésekhez való viszonyulásról. Joggal tevődik fel tehát a kérdés, hogy egyáltalán lehet-e szó tudományos vitáról egy olyan közegben, ahol elsősorban a világnézet és nem annyira a szakmai hozzáértés vagy a nemzetközileg is elismert, tudományos tevékenység a mérvadó? Hogyan lehessen bármiről is érdemleges vitát folytatni, mikor nem az a döntő, hogy az illető *mit* írt, hanem hogy *miért* írta? Különböző is, melyek azok a tudományos és módszertani kritériumok, amelyek alapján egyértelműen meg lehet állapítani, hogy az illető szerző katolikus- vagy keresztény-konzervatív, marxista, illetve ateista, liberális-polgári patológus (9 és 16)?

Mindezek fényében egyértelmű, hogy a jelen kötet csakis részleges képet mutathat a hazai patrisztikus érdeklődés sokkal színesebb és gazdagabb valóságából. Arról nem is beszélve, hogy egy adott szakterületi tanulmány lehet eseti és egyedi jelenség is; vagyis nem áll mögötte érdemleges kutatási tevékenység. Ilyen jellegű egyébként a kötetben szereplő írások többsége. Ez elsősorban azzal is magyarázható, hogy hazai viszonylatban alig van olyan kutató, aki összefüggő, következetes és tudományos szempontból is értékelhető patológiai tematikájú kutatást képes felmutatni. Ezek közül többen is hiányoznak a kötetből.

Az általános elvi ellenvetések mellett azonban, egyes tanulmányok tartalmilag is vitathatóak. Ladocsi Gáspár írása pl. inkább sodró erejű homília, mint tanulmány. Perendy László egy évtizedes késéssel közli szelektív kutatástörténeti ismeretanyagát. Nemeshegyi Péter teljesen figyelmen kívül hagyja az utóbbi fél évszázad kutatási eredményeit, és gyakorlatilag újrameséli Euszebioszt. Boros István jegyzetapparátusa ébreszt komoly kételyeket az idézett forráskiadásokra és a felhasznált tanulmányokra (pl. Gehlen a 19. és Heinze az 51. lábjegyzetben) vonatkozóan.

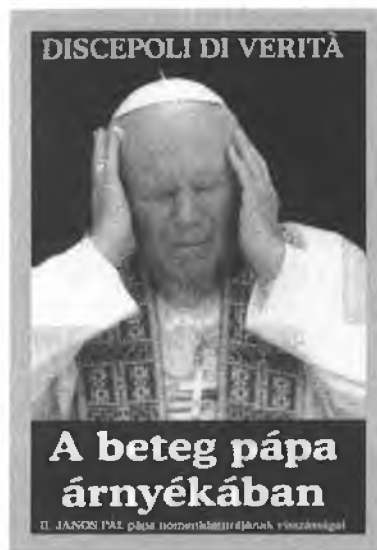
Alapjában véve azt lehet mondani, hogy a magyar patológiai kutatás alapvető problémája, hogy igazából nem rendelkezik sem intézményes kerettel, sem tudományos folyóirattal, sem bejáratott vitafórummal. Jelen pillanatban még színvonalas, magyar nyelvű patológiai kézikönyv sem létezik. A nemzetközi kutatással szembeni lemaradás megszüntetéséhez pedig átgondolt és tervszerű fordítási programra lenne szükség. Talán mindenki számára eredményesebb, és mind az egyházak, mind pedig a társadalom számára gyümölcsözőbb lenne, ha a patológia iránt érdeklődők világnézeti árokásás helyett inkább az együtt dolgozni tudás feltételeinek a megteremtésén fáradoznának. Sajnálatos, hogy nem ez a jelen tanulmánykötet elsődleges célkitűzése.

(*Coram Deo*), L'Harmattan, Budapest, 2003.

Jakab Attila

Discepoli di verita **A beteg pápa árnyékában**

II. János Pál pápa nómenklatúrájának visszásságai

Azt hiszem nemcsak a Vatikán intézményes működését ismerők, de minden józan szemlélő számára egyértelmű, hogy II. János Pál pápa már jó ideje nincs abban az egészségi állapotban, hogy érdemlegesen be tudja tölteni vezető és döntéshozó szerepét. Ez az egyre jobban elhúzódó uralmi végállapot – és többnyire a „minden rendben” látszat fenntartását szolgáló nemzetközi szerepeltetések, amelyek csupán formá-

jukban ‘modernnek’ – valódi tétje lehetővé tenni a belső hatalmi erőviszonyok rendezését a következő pápaválasztás távlatában. Erről szól ez a könyv is, amely arról tanúskodik, hogy a szerző (vagy inkább szerzők?) nem kívülről szemlélőként, hanem a dolgokat és folyamatokat belülről ismerőként ír.

A könyv alapgondolata, hogy a katolikus egyház csúcsezetésében alapvetően két irányzat küzd egymással a hatalomért: a haladó szellemű szabadkőművesek és a konzervatív Opus Dei vonal. Az elmúlt évtizedek vatikáni története tehát nem más, mint egy változó erőviszonyokat tükröző hatalmi harc, amelyből nem hiányoznak a személyes érdekek sem.

Jóllehet ez a szemléletmód eléggé leegyszerűsítő és vitatható (nem kell feltétlenül összemosni a haladó szelleműséget és a szabadkőművességet), kétségtelen azonban, hogy II. János Pál pápaságát a II. Vatikáni Zsinat előtti egyházas-sághoz történő egyfajta visszatérés és az Opus Dei általános térnyerése jellemzi, ami gyakorlatilag egyazon folyamat két összetevője. Ebben minden bizonnyal erőteljes szerepet játszott a pápa lengyelsége (pl. Wojtyła–Reagan-megállapodás; „A pápa látszólag egyetlen dolgot viselt a szívében: ez pedig a lengyel helyzet volt”, 120), és az abból fakadó kulturális meghatározottság, amely gyakorlatilag szervesen összekapcsolja a (katolikus) vallást és a (lengyel) nemzetet, illetve az egyházat és az államot. Ebben a felfogásban a társadalom tulajdonképpen a két intézményrendszer alárendeltje és fenntartója, miközben a társadalmi rend csakis erkölcsi rendként képzelhető el. Maga az Opus Dei, mint szervezet, sem képvisel és hirdet mást. Így tehát szinte magától értetődő a II. János Pál és az Opus Dei között fennálló viszony: „Nekünk mindennel kapcsolatban világos, biztos és relatíve ortodox megítélésünk van.” (32). Vagyis minden politikai rendszer megítélésének alapkritériuma a kormány szexuálpolitikája és a római katolikus egyházhoz való viszonya.

A pápa és az Opus Dei kapcsolatának azonban van egy másik, európai vetülete is. Mind a pápa, mind pedig az Opus Dei az Unió szintjén és intézményeiben megkísérli felfogását érvényre juttatni. Ez leginkább az európaiság és a kereszténység (értsd alatta elsősorban a katolicizmust) összekapcsolására irányuló politikai erőfeszítésekben nyilvánul meg. Mindez arra enged következtetni – és ez a megnyilatkozásokból és a dokumentumokból kiviláglik –, hogy az Opus Dei tényezőként jelen van az Európai Néppártban. Ezt az is alátámasztja, hogy az európai katolicizmus ideológiai súlypontjának a közép-európai térség felé történő fokozatos eltolódásával a Néppárt súlypontja is eltolódni látszik. Ebben nincsen semmi meglepő, hiszen ez az a térség, ahol a teológiai és a vallási műveletlenség a legnagyobb, és ahol az egyházas magatartás mérőfoka a tekintélytiszteltet. Az ismereteket nélkülöző vallási ideológiai meggyőződés veszélye azonban az, hogy az „isteni”-vel való közösség tudata a közepszerű hatalmi embert felelőtlené teszi, és elfojtja benne az „emberi”-t.

II. János Pál életének és a Vatikán történetének időrendi eseményein keresztül az olvasó betekintést nyer az előbb említett összefonódás fejlődésébe és kiteljesedésébe, illetve új megvilágításban szembesülhet az általa esetleg már ismert történetekkel (pl. a pápa elleni merénylet, az Ambrosiano Bank ügye, a dél-amerikai egyházi és teológiai kezdeményezésekhez, illetve a katonai diktatúrákhoz való viszonyulás vagy Alois Estermann gárdaparancsnok meggyilkolása). Hibái ellenére – melyek közül nem egy a szaklektorálás hiányát tükrözi (pl. a lábjegyzetekben előforduló idegen nyelvű művek címét eredetiben, és nem magyarra lefordítva szokás közölni, 215. old: nem Coira, hanem Chur) – a könyv mindenképpen elgondolkodtató. Beszédesebben bizonyítja, hogy az egyház emberi, nagyon is emberi intézmény és hatalmi struktúra, s azokat, akik egy adott korban kénytelenek tőle (vagy benne) szenvedni – bármiféle címszó alatt is – nem biztos, hogy vigasztalják az alázatosságra, az engedelmességre, az isteni kegyelemre és az örök életbeni jutalomra vonatkozó és a mindig kéznél levő hivatkozások, illetve a több évszázaddal későbbi színpadias bocsánatkérések.

Gold Book, Debrecen, 2003

Jakab Attila

Sáry Pál

Keresztre feszítés az ókorban

Sáry Pál új könyve, mely a halálbüntetés végrehajtásának egyik legősibb és legkegyetlenebb módját elemzi, rendkívül gazdag ókori forrásanyagra támaszkodik. A tanulmányt érezhetően áthatja szerzőjének vallásos hite, ez azonban semmiképpen sem teszi a vizsgálódást tudománytalanná, az okfejtést mindvégig a jogtörténetstől elvárt tárgyilagosság és precizitás jellemzi.

Az első fejezet a keresztre feszítés szakrális eredetét vizsgálja. Itt megtudhatjuk, hogy a perzsák azért alkalmazták a kivégzés e módját, hogy a halálra ítélt holtteste ne érintkezzen a talajjal, s így ne fertőzze meg a szent földet. Más kultúrkörökben a keresztre feszítés előzménye a bűnösök fára akasztása lehetett, ami összefüggött a fák vallásos tiszteletével és a kivégzések áldozati jellegével.

A következő fejezet az antik történetírók beszámolóai alapján részletes áttekintést nyújt arról, hogy az asszíroktól a britekig mely ókori népek alkalmazták keresztre feszítést. A szerző a harmadik fejezettől a Római Birodalomra koncentrált, s külön-külön elemzi az eltérő társadalmi rétegekhez tartozó személyek keresztre feszítéséről szóló forrásokat. Megállapítja, hogy elsősorban rabszolgákat feszítettek meg, s ezért nevezték a keresztre feszítést kifejezetten szolgai büntetésnek (*servile supplicium*). Az idegenek, vagyis a római polgárjoggal nem rendelkező szabadok közül főként a tartományi lázadókra és rablókra várt kereszthalál, de a keresztények közül is sokakat végeztek ki így (gondoljunk Szent Péter apostolra). Római polgárokat a köztársaság és a korai császárság idején tilos volt keresztre feszíteni, de ezt a tilalmat egyes zsarnokoskodó helytartók megszegték. A II-III. század során a humiliorok, vagyis az alacsonyrendű római polgárok fokozatosan elvesztették előjogaikat, s a keresztre feszítés – amit a legsúlyosabb büntetésnek (*summum supplicium*) neveztek – velük szemben is alkalmazhatóvá vált.

A hatodik fejezet a halálbüntetés végrehajtásának egyes mozzanatait elemzi. A kivégzésre nagy nyilvánosság előtt került sor, hogy a szörnyű büntetés elriassza az embereket az újabb büntettek elkövetésétől. A kereszt vízszintes szarát (*patibulum*) maguk a megkorbácsolt elítéltek cipelték ki a vesztőhelyre, ahol levetkőztették, majd megfeszítették őket. A szerző F. T. Zugibe amerikai orvos új tudományos eredményeire támaszkodva azt írja, hogy a karok rögzítésekor a szöveget az elítéltek tenyerén verték át, úgy ahogy azt a stigmatizált szentek kézsebei mutatják.

A következő fejezet a keresztfán átélt szenvedés borzalmait kívánja bemutatni. A szerző – ismét Zugibe kísérleteire hivatkozva – arra az álláspontra helyezkedik, hogy a halált – amit a lábszárcsontok eltörésével (*crurifragium*) lehetett gyorsítani – fulladás helyett inkább traumás sokk okozhatta.

A nyolcadik fejezet azt a kérdést vizsgálja, hogy miként vélekedtek az ókori emberek a keresztre feszítésről. Itt megtudhatjuk, hogy mennyire gátolhatta a kereszténység terjedését Jézus földi sorsa.

Az utolsó fejezet a keresztre feszítés eltörléséről szól. A szerző szerint a kivégzés e módját először Nagy Konstantin törölte el keresztény érzületből, majd miután azt Julianus, az aposztata császár újból bevezette, Nagy Theodosius végleg megszüntette. A keresztre feszítés helyébe valószínűleg az akasztás lépett.

Annak ellenére, hogy az ókorban tízezreket feszítettek keresztre, mindeddig csupán egyetlen megfeszített ember szöggel átvett csontjait sikerült megtalálni. E páratlan régészeti leletről a könyv függelékében olvashatunk. A 127 oldalas művet néhány érdekes ábra, részletes forrásmutató és gazdag bibliográfia zárja.

Összegzésként elmondható, hogy Sály Pál elérte a könyv előszavában megfogalmazott célját: művét elolvasva jobban átláthatjuk a nagypénteki eseményeket, s így a római büntetőjog egy szeletének megismerése mellett Jézushoz is közelebb kerülhetünk.

Szent István Társulat, Budapest, 2004.

Gedeon Magdolna

Schöner Alfréd

Teérted! Te érted...

Schöner Alfréd a magyar zsidóság meghatározó egyénisége, rabbija, szellemének alakítója, tanító, kutató lelkipásztor. A zsidó genocídium utáni utolsó nagy tanító-rabbinemzedék hallgatója, a néhai Scheiber Sándor főrabbi szellemi hagyatékának továbbéltetője. Schöner Alfréd lelkipásztori tevékenységét, melyet mindig élete központjának vallott, olyan állomások jelzik, mint a Szegedi Zsidó Hitközség, Budapesten a Frankel Leó úti, az Újpesti Zsidó Hitközség és a Dohány utcai Zsinagóga, a magyar zsidóság főtemploma. Az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetemen (ORZSE), melyet immár sok éve rektorként vezet, egy új tudományos-szellemi központot alkotott meg a Scheiber Sándor és Schweitzer József főrabbi által kijelölt úton. Most az ORZSE zsinagógájának főrabbi, kidusainak, a péntek-estét megszentelő, kiteljesítő összejöveteleknek a vezetője. Mielőtt átvette volna a budapesti rabbiszeminárium vezetését, Izraelben fejtett ki tudományos és tanítói tevékenységet, a Haifai Egyetemen és Jeruzsálemben, a Schechter Institute of Jewish Studies rangos intézetben a zsidó művészettörténet professzora volt.

A tanítás és a tanház a zsidóság két elválaszthatatlan alappillére. Ha nincs zsinagóga, nincs tanítás, de tanítás sem lehetséges zsinagóga, imaház nélkül. Schöner Alfréd életét, életútját helyesen határozta meg e kettősség, melyet Teremtője megadott neki. Ezen úton jártak elődei, a zsidóság évezredeknek mesterei, de a múlt század magyar zsidó életének megannyi felejthetetlen kiválóságai is. Schöner Alfréd most megjelent kötete pályájának, eddigi életútjának összefoglalója, reprezentatív keresztmetszete. A könyv öt részre bomlik, melyben az első helyen művészettörténeti írásai állnak, mely a kötetnek több mint a felét jelentik. Rendkívül izgalmas a kötet indító írása: „Van-e a zsidóságnak ábrázoló művészete?” A szerző a Dura Europos Zsinagógájának nyugati falán elhelyezkedő freskósorozat ikonográfiai analízisét tárja elénk.

Következő dolgozata Szukkothoz, a Sátoros-ünnephez kapcsolódik. A luláv és az etrog bemutatása az ókori zsinagógák mozaikművészetében, a freskó-, és katakombafestészetben, egészen napjainkig. A híres Kaufmann-gyűjtemény egyik gyöngyszeméről, a Kaufmann-Megilláról, az Eszter-tekercsről szól a következő írás (Itália – XVII/XVIII. sz.). Az „Ákédát Jichák”, Izsák feláldozásának ikonográfiájához írt előadás nemcsak utalásokat és elemzéseket tartalmaz a keresztény teológiára vonatkozóan, de bemutatja az iszlám látásmódot is, felidézve a Korán szavait. Fontos írása „A Pokol traktátusa a nagykanizsai Hevra Kadisa könyvében”, mely ismét a „Van-e a zsidóságnak ábrázoló művészete” alcímmel a kérdéskörnek egy újabb szeletét mutatja be. Nagy szeretettel ír Birnfeld Sámuel rabbiról, a vészkorszak mártírjáról, bemutatva János vitéz-fordítását és illusztrációit. A jeruzsálemi parlament előtt áll a híres menóra. A Kneset-kert Menorájának biblikus, művészettörténeti elemzése mindnyájunk érdeklődésére számot tarthat. Ír még Michelangelo művészetéről, elemelve a Sixtusi-kápolna mennyezeti freskóit, és Rembrandt, *Bélsácar lakomája* c. alkotásáról. Nem feledkezett meg lelkipásztori működésének korábbi színhelyeiről sem. Megrajzolta Buda zsinagógaépítészetét és a Dohány utcai zsinagóga építésének előtörténetét.

Könyvének második része „A zsidóság eszmevilágából” címet viseli, melyben vallásfilozófiai előadásainak néhány darabja szerepel. Itt kiemeljük pl. „A jótekonyság szerepe a zsidó hagyományban” vagy „A papi szolgálat alapjai a Szentírásban és a mai zsidóság gyakorlatában” c. előadást. Ez utóbbit a Budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetemen tartott konferencián mondta el. Az „Ászé lechá ráv” (Válassz magadnak tanítómestert) c. előadása főhajtás mesterei és nagy elődei előtt: Scheiber Sándor, Benoschovszky Imre, Löw Immanuel, Blau Lajos és az ortodox R. Áser Ansel Hálévi Jungreis mesterek és bölcsek előtt.

Prédikációi, ünnepi szónoklatai, a holocaust mártír-megemlékezéseken elmondott beszédei nemcsak vallásfilozófailag jelentősek, de hozzátartoznak egyrészt a zsidóság közműltbéli történetének megismeréséhez csakúgy, mint egyetemes magyarságunk, keresztény-zsidó kulturális gyökereink jobb és igazabb megértéséhez. Schöner Alfréd kötetét áthatja zsidóságának, Izraelnek, Magyarországnak és másvallású testvéreinek szeretete és tisztelete. Írásai a párbeszédnek, a toleranciának, a kéznnyújtásnak a sorai is. Aki elfogadja kinyújtott kezét, az gazdagodni fog.

A könyv kettős címet visel. A héber fölírat jelentése: *Teérted!* A Talmud Megilla traktátusában Égi Hang kérde Jonathán ben Uziélt, hogy miért fedte föl titkait az emberek fiai előtt, vagyis miért fordította és értelmezte arám nyelven a Könyvek Könyvét, a Szentírást? A válasz: „...a Te dicsőségedért tettem!”. Így a tudós rabbi művét Istennek ajánlja, míg alcíme ez: *Te érted...* A talmudi szöveg talán ezt a fordítást is lehetővé teszi. A szerző mindenesetre reméli, hogy gondolatai, érzései, szívének, munkásságának szándékai eljutnak olvasóihoz.

A kötetet Schöner Alfréd publikációs jegyzéke zárja, amely 306 címet sorol fel.

Bookmaker Kiadó, Budapest, 2004.

Szécsi József

Bernhard Häring
Láttam könnyeidet

Vigasztalások könyve betegek és hozzátartozóik részére

Bernhard Häring, redemptorista szerzetes és erkölcsoteológus, aki egyik meghatározó résztvevője volt a II. Vatikáni Zsinatnak, hihetetlen szenvedések közt is Abbának tudta szólítani Istenünket. Szinte halála napjáig gyakorolta papi hivatását, és megőrizte alkotóképességét.

Benne igazán élt az *ecclesia semper reformanda* elve. Ezért is kellett sok támadást elszenvednie. Különösen akkor, amikor megírta a *Másképp is lehetne* című könyvét, amelyben a jövő egyházképét rajzolta meg.

Nehéz meghatottság nélkül írni Róla. Az egész jelenlegi írását belengi annak a tudata, hogy „a derűs oldottságot hatalmas gyógyító erőnek tartom, és végső soron Isten ajándékának”. Élete során sokszor volt alkalma összetalálkozni „halál testvérrel”, a háborúban és saját betegségeiben egyaránt. Az a szinte útleíró szenvedély, ahogy szörnyű bajait szenvtelenül és Isten akaratába belenyugodva ismerteti, példa értékű, és mindenki számára azt sugallja: *nem vagy egyedül! Vigyáz rád a Mindenható!*

Häring a Szentírásból merített erőt: „úgy illet ugyanis, hogy az, akiért és aki által a mindenség lett, aki számos fiát az üdvösségre vezet, üdvösségük szerzőjét a szenvedés útján dicsőítse meg” (Zsid 2,10). Ebből az következik, hogy az Üdvözítő együtt érez minden szenvedővel. Így betegségeinkben biztosak lehetünk abban, hogy aki azt mondja: *Én vagyok a te Urad, aki megfogja jobbodat, és így szól hozzád: Ne félj, melletted vagyok!* meg fog segíteni. Ebben a rövid kis könyvben még ajánlásokat találhatunk arra vonatkozóan, hogy életünket, a lélegzésünket felhasználjuk imáinkban, hiszen egy lélegzetvétel elég arra, hogy Teremtőnk felé sóhajtsuk: Abba! Atyánk!

Végezetül találjuk a betegek imáit: reggel, nappal és éjszaka. Ezek zsoltárokkal indulnak. Elmélkedésre készítetnek, valamint a sorsunkba való beletörődéshez és az Isten akaratában való megnyugváshoz vezetnek.

Új Ember, Budapest, 2003.

Radnóti Róbert

D. Szabó Mária (szerk.)
Ember, akik Istent keresik

Magyar írók bibliai történetei

„A teremtés még – bár isteni értelemben – mérnöki munka. A megtestesülés azonban az isteni szeretet nyílt realizálása. Aki igazán szeret, annak minden szabad. Az Evangélium minden betűjében ott lüktet, suttog, vagy kiált ez a hatalmas üzenet.” (Pilinszky János)

Roppant egyszerű, és egyben bonyolult a kép: az igazi író a jót és az igazságot keresi és ábrázolja. A kettő nem mindig esik egybe. Viszont az igazság, az út és az élet mindig megtalálható

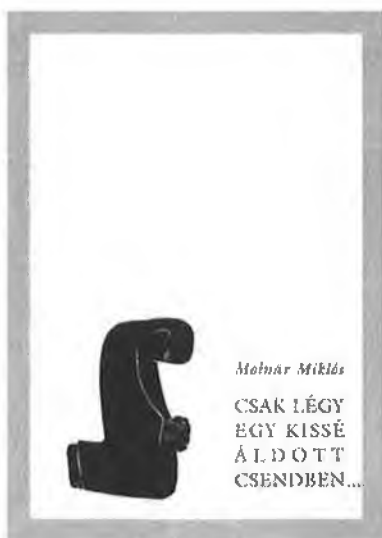
a Szentírásban. A Ó- és Újszövetségben egyaránt. Továbbgondolni, más szavakkal ábrázolni az üdvösségre vezető utat, ennél nincs szebb írói feladat. Itt nincs különbség, hívő, istenkereső és ateista, keresztyén és nem-keresztyén alkotó között, hiszen az igazi író egyetlen feladata az igazság ábrázolása és szolgálata. Ezek az elbeszélések parafrázis jelegűek, kibontják a Szentírásban benne foglalt értékeket. Tulajdonképpen mindegyiket úgy lehetne kifejezni, hogy: mi lenne, ha? Elmondják, szinte békeperspektívából, a szent iratok emberi tényezőit. Az írásközött, fejezetnyitó gondolatként, *Pilinszky János* elmélkedésként ható gondolatai foglalnak helyet. Ezeket a gondolatokat úgy is foghatjuk fel, mint bevezetést az Evangéliumhoz, hogy világossá váljon az irodalmi szövegek mondanivalója. Nagyon jellemző a témaválasztás: az emberi élet sorsfordulói bibliai-kozmikus méretben kitágítva. Azt írja *Pilinszky*, hogy az Ószövetség igazi mondanivalója a Tízparancsolat, és az Újszövetségé a Hegyi beszéd. Mindkettő közös eleme a szeretet és a megértés. Aki ilyen lélekkel olvassa ezeket az írásokat, gyarapodik, és talán jobban meg fogja érteni a Biblia könyveinek mondanivalóját is.

Palatinus Kiadó, Budapest, 2003.

Radnóti Róbert

Molnár Miklós
Csak légy egy kissé áldott csendben

„Most már tisztán látom – Istennek legyen érte hála! –, hogy nem jó imádság az, amikor az ember elfelejti, hogy mit is imádkozott. Mert az az igazi imádkozás, mikor rajta csüngünk szívvel-lélekkel az imádság minden szaván s gondolatán elejétől – végig!” Luther Márton: *Így imádkozzál* c. írásából

valóak e fenti sorok. Öröndes tény, hogy manapság a magyar reformált egyházak részéről egyre több olyan könyv jelenik meg, amely a csendességgel, az áhítatokkal, az imagyakorlatokkal foglalkozik. Valamilyen különös oknál fogva ugyanis kis hazánk református és evangélikus közösségei ennek igen nagy ínségét szenvedik. Sőt, katolikus testvéregyházunkkal összehasonlítva, mintha tartózkodnának attól a lelkeségi irányvonalától, amely az ember Istennel való személyes kapcsolatát a csendre, a szó hiányára bízta. Mintha nem éreznék Isten jelenlétének erejét, és ezért mindent szavakkal próbálnánk kifejezni, megmagyarázni, akár magunknak, akár magának a Teremtőnek. Pedig Luther idejében ez nem tűnt ennyire intellektuális követelménynek Visszavezethető-e ez arra, hogy a szó szerint értett lelkiismeretünk igen elhalványult jelen korunkra? Az a materiális hangsúly, az a mennyiségi szemlélet, amelyet világunk s világunkban mi magunk élünk, nem jár-e törvényszerűen a lélek elsisvárosodásával? S lehet, hogy reformált egyházaink, bár hangzatosan mindig mindent Isten kezébe tettek le, de ezzel az ember önmagáért, önmaga egészségéért, önmaga testi-lelki-szellemi egész és egységéért való felelősségét is alább adták?

A *sola gratia* elve nem azt jelenti, hogy nekem, embernek, ebben az emberi létben semmi befolyásom nincs Istennel való viszonyomra. A *sola gratia* elve azt jelenti, hogy Isten hozzám való viszonyát nem tudom befolyásolni. Az viszont, hogy én hogyan viszonyulok Őhöz, az egyes egyedül rajtam áll. A kegyelemnek, amely Istentől árad, nem szabhatok feltételeket, de igenis szabhatok, és szabnom kell magammal szemben feltételeket, hogy ne háttal álljak e kegyelemnek, hanem vele szemközt; tehát, hogy várjam, hogy előkészítsem magam arra a legnagyobb eseményre, amely az emberrel megtörténhet: Isten érintésére. És ez nem megy másképpen, csak csendben. Hagynom kell elcsendesülni a bennem munkáló gondolatokat, indulatokat, vágyakat, érzéseket – mindent. Hisz addig Isten nem tudja lelkemet eltölteni, amíg azzal foglalkozom, hogy hogyan is szólítsam meg Őt. „Rajta csüggni szívvel-lélekkel” ez az, ami az imádság igazi csendjét előkészítheti.

Csak légy egy kissé áldott csendben – a kötet címe sokat sejtető, s a szerző által műfajilag hitre lobbantó „szikráknak” nevezett gondolatok gyűjteményét tárja az olvasó elé. A személyes imádság előkészítőként vehetünk egyet-egy nap elcsendesedésünk elé. Hogy aztán az Istennel való dialógust elkezdhesük. Majd, miután letettük minden tettünket Ő eléje, s immár semmi sem nyomja szívünket, akkor időt, teret, s valódi belső csendet adhatunk magunk számára is, hogy észrevehessük jelenlétét. Nem Istennek van tehát szüksége a csendre, hanem egyedül az embernek, s az emberhez szól a felszólítás is: *Csak légy egy kissé áldott csendben* – mert a Jóisten a

közelünkben van mindig. De észlelése, Rá való hagyatkozásunk, jelenlétének tapasztalása ott kezdődik igazán, ahol én már nem vagyok, ott kezdődik valójában, ahol az „én” már nem tud tovább lenni önmagában, csak „csügg rajta szívvel s lélekkel.”

Kálvin Kiadó, Budapest, 2003.

Mézes Zsolt László

Lukas Vischer

Kálvin öröksége és a református egyházak jelenkori szakadásai

Lukas Vischer egy Kálvin teológiáján alapuló speciálisan református ekklesiológiát fogalmaz meg, aminek igazi különlegessége, hogy nem vész el a múlt egyháztörténeti analízisében, hanem a világ reformátusságának jelenkori és közeljövőbeli problémáira és feszültségeire koncentrálnak. Vischer aktuális egyházkoncepcióját úgy fogalmazhatnánk meg, hogy *Kálvinnal együtt menjünk túl Kálvinon*. A reformátor tanításai segítségével meghatároz egy irányvonalat, amit meg-

hosszabbít egészen korunkig, és ez alapján gyakorol kritikát a jelenkori reformátusság egyházai felett.

Ahogy Vischer is hangsúlyozza, Kálvin különösen érzékenyen reagált Sadolet kardinális azon vádjára, hogy a reformátoroknak már csak azért sem lehet igazuk, mert mozgalmukkal szétszaggatták Krisztus testét, az egyházat. Erre a vádra válaszul fogalmazza meg Kálvin az egyházzal szülő tanait, amelyben határozottan egyetlen, egységes egyházzal beszél. Csakhogy ez a *vera ecclesia* tulajdonképpen spirituális szinten valósul meg, a keresztyének Krisztusban való egységét hangsúlyozza, vagy még inkább a Szentlélek által teremtett egységet. A korabeli katolikus egységfogalmat egyfajta ál-egységként, *falsa ecclesia*-ként értelmezte, ami nem tud és nem is akar túlmutatni az emberi meghatározottságon és a hierarchián, egyszerű politikai és társadalmi hatalmi szövetség, egyfajta teljesen világi kultusz. Ehhez képest hangsúlyozott Kálvin egy spirituális egyházfogalmat.

Ugyanakkor Vischer különösképpen is felhívja a figyelmünket arra, hogy Kálvin nem tesz különbséget látható és láthatatlan egyház között, a kettő egyszerre jelenik meg a világban. Ez az egyházértelmezés akkor válik érthetővé, ha látjuk azt,

hogy Kálvin „második generációs reformátorként” (Vischer) már maga mögött tudhatta a teoretikus teológiai viták nagy részét, és Lutherrel ellentétben – aki nem akart egyházszakadást – ő a két, egymással szemben álló egyház tényét már készen kapta. Emiatt Kálvin egyházfogalma nagyon is konkrét; egy tiszta, teljesen a Szentírás ígijén alapuló közösséget kívánt létrehozni – a saját maga markáns, határozott és szuverén módján. Hangsúlyozta például az emberek által meghatározott egyházzal szemben az Isten irányításának fontosságát, illetve azt, hogy az egyház isteni prekonceptió, amibe mi az Ő akaratából beilleszkedünk. Ugyanakkor a lelkészeket és tanítókat maga Isten állítja szolgálatba, és rajtuk keresztül maga Isten szól. Ez a gondolkodásmód megalapozhat valamiféle tekintélyelvűséget, ami a konkrét egyház- és gyülekezetépítésben meg is valósult.

Annak ellenére, hogy szívből gyűlölte az egyházon belüli ellenségeskedéseket és viszályokat, Kálvin nem fogadott el semmilyen kompromisszumot vagy pontatlan fogalmazást, ha különböző gyülekezeti csoportok vagy kegyességi irányzatok kibékítéséről volt szó. Olyan aktuálisan megfogalmazott hitvallások megalkotására törekedett, amit mindkét fél el tudott fogadni. Amennyiben ez nem történt meg, nem volt helyük az egyetlen egyházban.

1999-ben készült egy felmérés a világ reformátusairól, ami Lukás Vischer olvasatában a reformátusok kétségbeesítő szétszakadozottságát mutatja. Szerinte sokszor lényegtelen és elhanyagolható különbségek okozzák azt, hogy a világnak alig van olyan országa, ahol csak egy református egyház létezne, és hogy összesen közel 750 egyházat regisztráltak világszerte. Vischer a kálvini nyomvonalon elindulva egészen odáig eljut, hogy konkrétan meg tudja fogalmazni hat pontban azokat a szempontokat, amiket Kálvin tanai nyomán meg kellene szívníe a református egyháznak, és amiktől valamilyen módon el is tért. Így válik hangsúlyossá a tolerancia kérdése, a luciditás visszás öröksége, az úrvacsora méltatlan háttérbe szorulása. De Vischer túl is lép Kálvinon például az egyetemes misszió és a zsinatok kérdésében.

Vischer rövid tanulmánya közvetlenül kifejezetten csak református közegben igazán izgalmas, de más felekezetek olvasói számára is érdekes betekintést enged a kálvini ekkleziológiai hagyományba és annak modern, református interpretációjába. Evangélikus teológusként olvasva a könyvet a saját egyházelméletünk is különös módon mérlegre került, de a tanulmány igazi mélységei református szolgatársaimmal való értekezések után tárultak fel. Ez a rövid írás – annak ellenére, hogy kifejezetten református célközönségnek szól – remek lehetőséget teremthet ökumenikus párbeszédre, mert mindannyiunk egyházfogalmának sarokpontjait vizsgálja.

Szerintem sok örökké aktuális kérdést felvet, mint például, hogy vajon a bizonyos fokú szétszakadozottság egyrészt nem természetes-e (Pálé vagy Szilászé vagyok...), másrészt nem hasznos-e bizonyos mértékig (mint pl. az apostoli kor körülméltelkedés vitája)? Vajon az egyházak, felekezetek, sőt teológiák sokszínűsége csak rossz lehet? Vajon az egyházfegyelem és a tanításbeli szigorúság hogyan tudja követni a változó korokat, hogy megőrizsük keresztényekként a mindig dinamikus, aktuálissá válni tudó mondanivalónkat?

Kálvin Kiadó, Budapest, 2003.

Novotny Dániel

Jörg Zink

Egyetemes egyház, de mikor?

Korunkat minden korábbitól eltérően a világpolitika, a világtechnológia, a világgazdaság és a világcivilizáció határozza meg. A világ, amelyben az egyház is él, átlépett a jövő határán, hiszen a mikro- és makrokozmosz, az atomok világa és a világ-egyetem felé fordult.¹ A technikai haladás szinte lélegzetállító. Mi a helyzet az egyházzal? Vajon az egyház is belépett a harmadik évezredbe, átlépett a jövő határán?

A kereszténység alapvetően a szeretet, az egymás iránti tolerancia vallása – a felekezeti megosztottság, szétszakadozottság sokak szemében mégsem erről tanúskodik. Szinte nap mint nap halljuk, hogy az egyház szavahihetősége, legitimitása megkérdőjeleződik. Gyakran hallható: válságban van az egyház, hitetlenné vált. A média is ezt látszik igazolni, hiszen a napi hírekben úgyszólván csak akkor hallunk az egyházakról, ha visszaélésről, egyházi túlkapásról tudósítanak. (Csak a rossz hír képez hírtéket.)

Úgy tűnik, az emberek keresztény egyházakkal szembeni magatartása, ill. egyházhoz való hozzáállása gyökeresen megváltozott. Ez abban is megmutatkozik, hogy korábban, ha bárkinek gondja, problémája volt, azt a lelkészével, papjával beszélte meg, tőle kért tanácsot. Napjainkban azonban sokkal inkább fordulnak idegenekhez: fodrászhoz, taxisofőrhöz vagy éppen a pszichológushoz, hiszen a pap „nem megbízható” többé. Sokan teszik fel a következő kérdéseket: „Miért maradnak az egyházban? Miért ne lépjen ki, mint olyan sokan előttem? Nem lehetek keresztény az egyház nélkül is?”²

A fent említett problémák ismeretében Jörg Zink központi kérdése: összeegyeztethető-e mindez Jézus Krisztussal, valamint a ránk bízott bizonyágtétellel és misszióval? Az egyháznak vissza kell térnie alapvető feladatához, mégpedig az evangélium mindenkinek való hirdetéséhez. Mindez azonban nem valósítható meg egyetemes egyház nélkül. Addig, míg felekezetek csupán a tanításbeli különbözőségeket ismerik fel, csak azt hangoztatva hirdetik a maguk igazát, addig jelentős változás az egyház szakadozott voltában nem várható.

Az író „Egyetemes egyház, de mikor?” című művében felvázolja, melyek azok a tanításbeli alaptételek, amelyek elválasztják a keresztény egyházakat egymástól, mik azok az

¹ Hans Küng, *Mi az egyház?*, Gütersloh, 1980, 15. old.

² Hans Küng, *Credo*, München, 1992, 178. old.

alapigazságok, amiket mindannyian elfogadnak, valamint beszél a különbségtétel nélkül mindannyiuknak szóló ígéretről.

Mindnyájan tudjuk, hogy a felekezeti szétszakadozottság problematikája nem új keletű. A XIX. század vége óta folyamatosan történtek kísérletek a kérdés megoldására: pl. „Faith and Order”, „Life and Work”, Egyházak Világtanácsa, II. Vatikáni Zsinat. Ezeknek a próbálkozásoknak voltak ugyan pozitív hatásai, lényegi változás mégsem történt a kérdés megoldásában.

Jörg Zink ebben a könyvben a bibliai közös alaphoz visszatérve egy lehetséges választ ad a probléma megoldására. Valószínűleg sokunkban felvetődnek kérdések, kritikák a hozzászólások, talán sokan nem értenek egyet a szerzővel bizonyos kérdésekben; azzal mindenesetre mindannyiunknak tisztában kell lenni, hogy az egyház is ebben a világban él, és nem vonhatja ki magát belőle. Éppen ezért vannak feladatok, melyekkel ebben az új és megváltozott világban az egyháznak szembe kell néznie. Az emberiséget érintő gondok, problémák pedig szükségessé teszik a felekezeti párbeszédet, melynek célja az élet értelmének megvilágítása, valamint a világban megvalósuló békéért és igazságosságért való közös cselekvés. Az egyház ezen feladatait nem gyakorolhatja hitelt érdemlő módon tényleges egység, az egyetemes egyház megléte nélkül.

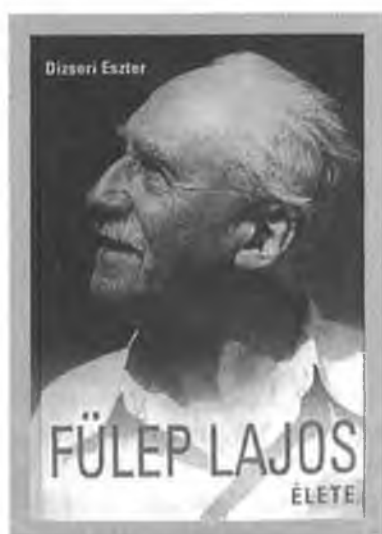
„Ha Isten Lelke vezérel bennünket, akkor nemlétezőnek tekintjük az egyházak közötti ósdi falakat, és átlépünk a határokon szabadon és gátlások nélkül.” (182)

Kálvin Kiadó, Budapest, 2003.

Szabó Ferenc

Dizseri Eszter (szerk.)¹

Fülep Lajos élete

A vers is valóság akár az álmod, / Az élet szív és vér egy szín alatt, / szemeddel az egész tengert halászod, / horoggal mit fogsz, egynéhány halat. (Weöres Sándor).

Fülep Lajos teljes valójában a XX. század gyermeke volt. Gondolkodásában, életvitelében, szemléletében a század összes jó és rossz tulajdonságait hordozta. Ahogy Madách írja: „Mert a jó sajátja, a rossz a koré, amely szülte őt”.

A szülői házból és a

piarista gimnáziumból a művészet és az irodalom szeretetét hozta magával. Fiatal korában már kiütözött író és elemző képessége. Ő volt az, aki először ismerte fel Ady költői lángelméjét, és elemző cikket írt első kötetről, az *Új versekről*. Már mint fiatal ösztöndíjat kapott Párizsba, és éveket töltött el olaszországi tanulmányúton. Lehetett az egyéniségében valami reneszánsz ihletettség: tudós, nyelvzseni és református lelkes egy személyben. És kérelhetetlenül tárgyilagos és őszinte, a megalkuvást hírből sem ismerő. Ott volt a *Nyugat* folyóirat indulásakor, és a Tanácskormány Babitscsal együtt egyetemi tanárrá nevezte ki 1917-ben, mert már ekkor elismert szaktekintély volt. Később Zengővárkonyba került lelkésznek, és itt maradt majdnem húsz évig. Ezt a kis baranyai falut szellemi központtá tette. Innen járt Pécsre tanítani, és írta nagy jelentőségű cikkeit a *Nyugat*ba. Előzetesen Baján és Medinán volt lelképásztor. Zengővárkony *asylumot* (menedékhelyet) jelentett számára, és amint írta: „Rólam mindenki tudja, aki ismer, hogy azért hagytam ott a fővárost, mert a magyar falusi nép között akartam élni, melyet e világon mindennél jobban szeretek, melyért küzdeni és dolgozni legfőbb életcélom”. Itt a lelkesi hivatása mellett taníthatott Pécsen, és írhatott. Kedvére művelhette a művészettörténetet, a filozófiát. Meghatározó jelentőségű volt munkássága a művészettörténet és a művészetfilozófia területén. Ennek köszönhető, hogy már korán a Pécsi Bölcsészettudományi Kar magántanárává fogadta. Életpályája az újságírástól a tudományos munkáig, és a lelkesi hivatáson át az egyetemi tanári posztig terjedt. Tanítványai között található: Tolnay Károly, a neves művészetszociológus, Weöres Sándor költő és sokan mások. Baráti kapcsolatot tartott fenn kora nagy alkotóival: Illyés Gyulával, Németh Lászlóval, Csorba Győzővel. Meghatározó tanára lett az Eötvös Kollégiumnak is.

Zádor Anna egyetemi docens így ír: „Az ötvenes évek elején Fülep Lajos még mozgékonyabb, emberbarátibb, társaságot elviselőbb volt, de fokozatosan kimutatkozott rendkívüli igényessége, ami miatt semmi sem volt számára kielégítő”.

Domokos Mátyás írja: „Bölcs öreg volt, de a személyes életben, a hétköznapiakban nem biztos. De minél messzebbre látott, minél nagyobb kérdésekkel foglalkozott, annál inkább megnyilatkozott az ő más típusú bölcsessége. Az ítéletei voltak időtállóak, érvényesek.” Lőrincz Ernő véleménye szerint: „Fülep a magyar modern művészettörténet megteremtője. Fülep azzal helyezte az ún. materialista-technicista, múlt századvégi, művészettörténeti szemléletet szellemtudományos alapokra, hogy a művészi forma világnézeti meghatározását megcsinálta.”

Végül elfoglalta az Őt megillető helyet, és 1952-től 1960-ig a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Művészettörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára lett. Nyugdíjazása után Budán a Széher úti lakása körül ún. „pénteki sétái” alkalmával olyan szellemi környezetet alakított ki, amely egyrészt kielégítette a tudós szellemi közlésvágyát, másrészt a fiatal értelmiségiek támogatását is szolgálta.

Fodor András jellemezte talán a legjobban: „Ahhoz, hogy megtudjuk, kicsoda valójában, hagyni kell magunkat általa elvarázsoltatni, akkor egyszerre csak kiderül: íme itt van egy ember, akinek a bölcsék köve van a birtokában”.

¹ Dokumentumok alapján szerkesztette, a magnetofonfelvételeket készítette, az összekötő szövegeket írta Dizseri Eszter.

Művei, melyekhez nemcsak könyvei, hanem tanári és lelkeszi munkája, valamint a nyugdíjazás utáni „pénteki sétái” is hozzátartoznak, a magyar művészettörténet és tudomány elválaszthatatlan és mindmáig élő alkotóelemei.

Kálvin Kiadó, Budapest, 2003.

Radnóti Róbert

Pierre Blet

XII. Piusz és a második világháború a Vatikán archívumai alapján

XII. Piusz diplomata pápa volt, de pápasága egész ideje alatt követte a Szent Péter utódok legjellemzőbb címét: *Servus servorum Dei* (Isten szolgáinak szolgálója). Megválasztásakor tökéletesen tisztában volt az európai feszültségekkel, és avval a ténnyel, hogy a háború elkerülhetetlen. Ennek tudatában megpróbálta a lehetetlent: az ész szavára hallgatva megteremteni, legalább egy rövid időre létrehozni

Európa viszonylagos békéjét. Természetesen ő nemcsak a világot, hanem az egyházat is féltette. Amikor megválasztották, a nemzetiszocializmus élet-halál harcba kezdett a katolikus egyházzal. Már XI. Piusz kiadta 1937-ben a *Mit brennender Sorge* című körlevelet, amelyben leplezetlenül feltárta az egész nemzetiszocializmus embertelen és egyházellenes lényegét. A pápai dokumentum sokak szemét felnyitotta, de néhányan még a hívők közül sem voltak képesek ellenállni a hatalom és a gőg csábításának. XI. Piusz 1937. évi karácsonyi üzenetében így írt: „Hogy a dolgokat nevén nevezzük, Németországban vallásüldözés van... ez egy olyan üldöztetés, amelyben nem hiányoznak sem az erő és az erőszak, sem a nyomásgyakorlás és a fenyegetések, sem pedig a ravaszság és a hazugság fortélyai.”

Az új pápa a mainzi püspökhöz írt levelében írja: „Nagy elődünk, XI. Piusz és a mi erőfeszítésünk ellenére az egyház és az állam közötti kapcsolatok elsimítására az őszintén kívánt és komolyan akart eredmény elmarad, és a sikertelenségért a felelősséget nem az egyház oldalán kell keresni”. A berlini püspök és a pápa levelezéséből kiderül, hogy a pápa teljes egészében osztja Mgr. Preysing érsek aggodalmait, amikor így ír: „megmaradni az eddig követett vonalon (a *Mit brennender Sorge* enciklika óta) határozottan és elszántan védelmezni az egyház jogait”. Gondoljuk csak el, milyen lelkiismereti válságba kerülhetett a pápa, és vele együtt az egész vatikáni diplomácia, amikor tízezrek haltak meg a frontokon,

a hátszágban és a koncentrációs táborokban, mindenki, még a német hívők is, az ő megnyilatkozásait figyelték és várták.

A háború folyamán a hadban álló népek között a Szent-szék helyzete mind kínosabbá vált. Ez áll a pápa levelében: „Kemény idők járnak különösen Krisztus helytartója számára..., amelyet hosszú és fájdalmas történelme során csak kevészer tapasztalt”. És így folytatja: „Amikor a pápa hangosan és erősen szeretne kiáltani, akkor sajnos, a várakozás és a hallgatás az, amire a leggyakrabban kényszerül, ott ahol tenni és segíteni szeretne, a türelem és a várakozás kényszere érvényesül”. És tegyük hozzá a német hívek érdekében, hogy a náci hatalom minden neki nem tetsző pápai megnyilatkozást saját hívő állampolgárain bosszult meg. Noha szavai nagyrészt hatástalanok maradtak, mégis a püspökök közvetítésével igyekezett beoltani a védekezést az embertelen magatartás veszélye ellen. Jogosan tartott attól, hogy az embertelen gondolkodás megszállja a hívek, különösen a német hívek lelkét. Evvel teljesen összhangban féltette Olaszország és a Vatikán jövőjét és biztonságát a jövő bekövetkező és háborús eseményeitől. Így a gyanakvás és ellenségeskedés légkörében folytatták tovább a pápa és munkatársai vallási és béketeremtő missziójukat. Nem látványos és üres nyilatkozatokra törekedtek, hanem diplomáciai és más utakon menteni azt, ami menthető. Ez azt is jelentette, hogy az üldözöttek mellé álltak, vallásra, fajra, nemzetiségre való tekintet nélkül.

Semmi nem változott a kommunizmus elítélésében, hiszen XI. Piusz a *Divini Redemptoris* kezdetű enciklikájában „belsőleg romlottak” ítélte a szovjet rendszert. Ezt használta ki Hitler, amikor a háborúról azt híresztelte, hogy a keresztény civilizáció érdekében cselekszik. Az események folyamán egyre jobban napvilágot látott az a tény, hogy Hitler eszközként akarta felhasználni az egyházat céljai elérésére. A szövetségesek belátták, hogy a Szovjetunió nélkül nem lehet a náci Németországot legyőzni. Amikor az Egyesült Államok is hadat üzent Németországnak, Roosevelt elnök kifejtette, hogy a náci Németország romlottabb és veszélyesebb az oroszoknál. Mgr. Maglione a következőket nyilatkozta: „A Szentszék elítélte, és el is ítéli a kommunizmust. Soha egyetlen szót sem ejtett az orosz nép ellen. Ő a náci tanokat is elítéli, és nem lenne a német nép nagy barátja?”

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió a dolgok kényszerénél fogva vált szövetségessé. Teljesen hamis az a nézet, hogy a pápa közömbösen nézte volna a háború és a náci emberirtás felmérhetetlen szörnyűségeit. Nem szónokolt, hanem cselekedett. Az ismeretlen rendeltetést takaró homály nem szolgált ürügyül arra, hogy sorsukra hagyja az üldözötteket. Sőt minden lehetséges eszközt felhasznált megmentésükre. A lehető legkevesebbszer szólalt meg nyilvánosan, ugyanis a beszédektől semmi jót nem várt. A közvetlenül a berlini kormánynak alávetett területeken a Szentszék minden akciója áthághatatlan nehézségekbe ütközött. Ám maradtak olyan területek, ahol a Vatikán élni tudott befolyásával, vagyis az ún. szövetséges vagy csatlós államok. Személyes üzenetei és a helyszínen levő képviselői (a nunciusok) által a pápa a háború utolsó napjáig folytatta mentőakcióját. Gondoljuk csak meg: a pápai követek diplomáciai állásban voltak, nem cselekedhettek semmit a vati-

káni államtitkárság utasítása nélkül. A legjobban mutatja ezt a magyarországi nuncius, Mgr. Angelo Rotta tevékenysége, aki szinte naponta eljár a legkülönbözőbb államhatalmi szerveknél a bajba jutottak érdekében. A budapesti nunciatura több mint tizenháromezer menlevelet állított ki, és ezzel sokak életét mentette meg. Ily módon a Szentszék képviselői a végsőkig folytatták harcukat az üldözöttek megmentése érdekében. XII. Piusz került a nyilvános nyilatkozatok, amelyeket ki akartak csikarni belőle. 1943. április 30-án így írt a berlini püspöknek: „A nem árja katolikusoknak és a zsidó vallásúaknak a Szentszék megadta azt a karitászségi segítséget, amit meg tudott adni”.

A jeruzsálemi főrabbi a pápához intézet levelében kifejezte „őszinte köszönését, valamint azt, hogy mennyire nagyra értékeli jóindulatú viselkedését Izraellel szemben”. Robert M. W. Kempert, akit az Egyesült Államok delegált a nürnbergi törvényszékbe ezt írta: „A katolikus egyháznak Hitler Birodalma elleni minden propagandakísérlete nemcsak, hogy kiprovokált öngyilkosságot lett volna, amint azt Rosenberg [vezető náci író és ideológus] ténylegesen kijelentette, hanem még több zsidó és pap kivégzését jelentette volna”.

Itt az ideje, hogy ötven évvel a szörnyű világégés befejezése után szembenézzünk a valós tényekkel. Ennek kitűnő eszköze ez a sok tanulságot és ismeretlen adatot tartalmazó kötet.

Ford. Rezsőfi Judit, Új Ember, Budapest, 2003.

Radnóti Róbert

Gregorián énekek magyarul

Ádvent – Karácsony – Nagyhét – Húsvét – Pünkösd

Sok évvel ezelőtt egy kereskedő a külföldről beérkezett lemezek listáját állította össze, magyarra fordítva a borítón angol nyelven szereplő címet és előadókat. Az egyik lemezen előadó együttesként ez állt: **G e o r g i a n**

Symphony Orchestra. Szemrebbenés nélkül leírta: Gregorián Szimfonikus Zenekar (Grúz Szimfonikus Zenekar helyett). E szerencsétlen félrefordítás abszurditását azonnal megértjük, ha tudjuk, hogy a gregorián az *egyszólamú* zenére vonatkozó műfaji meghatározás, ami összegyűjtőjéről, rendezőjéről, a VI. században élt Nagy Szent Gergely pápáról kapta ugyan a nevét, de egyidős az egyházzal!

Ismerjük Pál apostol biztatását: Énekeljete egymás között zsoltárokat, himnuszokat és szent énekeket. És ő maga járt elől a jó példával. Amikor Filippiben felforgatóként elfogták, megostorozták és bebörtönözték, Szilással, a társával együtt „kalodába zárt lábakkal, zsoltárokat énekelve dicsérték Istent”. Az egyháztörténelem egyik legnagyobb hatású ókori tanítója, Szent Ágoston így ír: „Nagy megindultságomban ó mennyit zokogtam himnuszaid és énekeid nyomán... Belecsörgedeztek szívembe a szavak és föltündökölt az igazság”. Később beszámol az ének egyéb hatásairól is: (a felbolydult Milánóban) „akkor vezették be a himnuszok és zsoltárok énekeltetését, keleti vidékek szokása szerint, hogy ne unatkozzék, vagy talán el ne epedjen gyászos keserűségében a tömeg. Megőrizték ezt a szokást egészen mostanáig... és majdnem valamennyi nyájad a föld egyéb tájain ezt utánozza”. Ez a zene ma is él, ma is hat. Sohasem felejttem el egy evangélikus lelkészbarátom arcáról leolvasható megrendültségét, amikor hallotta, hogy a Szent Péter téren, a világ minden részéből húsvétra összesereglett zarándokok, hogyan énekelték egy emberként, egy nyelven (latinul) a Credót.

Mi a titka a gregoriának, amelyet az egyház ma is a római liturgia sajátos énekének tekint. A nagy zenetudós, Szabolcsi Bence adja meg a választ: „A megöregedett és megifjodott kontinens felett... mint valami óriási szívárvány ível végig a világ leggazdagabb dallamkultúrája, a Közép-tenger klasszikus zenéje, a gregorián ének. Minden dallamszöveg forrása és mintaképe... az egyszólamú zene legdiadalmasabb kivirágása.”

Szt. Ágoston korához képest csak annyit változott a helyzet, hogy a latin szavak jó része ismeretlenné vált a mai ember számára, ezért képes ugyan hatni a zene, de nem tud „feltündökölni az igazság”. Ezt a nehézséget próbálják például a lemezkiadók csökkenteni azzal, hogy a lemezekhez mellékelt füzetekben nemcsak a latin szöveget hozzák, hanem annak magyar fordítását is. A másik lehetőség magyarul énekelni az ősi dallamokra.

A Schola Hungarica mindkét lehetőséget megpróbálta: a hetvenes évek óta rendre adják ki előadásukban a Magyar Gregorián sorozat lemezeit, s mellettük a tágabb értelemben vett gregorián – a beneventán, órómai stb. énekeket is, magyar szövegfordításukat mellékelve.

Legújabb felvételükön magyar nyelven énekelik az ősi dallamokat. „A szövegek maguk is irodalmi értékek. A tételek egy részét a XVI. századi magyar protestáns gregorián forrásaiból vettük” – olvashatjuk az ismertetőben. De találunk Babits és Csanád Béla tollából származó fordítást is. A lemez műsora átvezet az egyházi év legnagyobb ünnepeikre, ádventtől pünkösdig. Valamennyi szám szerepelt már a Schola korábbi, latin nyelvű felvételein, amelyek részben a Hungarotonnál, részben a Quintana cégnél jelentek meg. Érdekessége még a felvételnek, hogy valamennyi dallama magyarországi kódexekből származik.

Nem sokkal a lemez megjelenését követően Dobszay László professzort Széchenyi-díjjal tüntették ki.

Schola Hungarica. Vezényel: Dobszay László és Szendrei Janka (Hungaroton HCD 32157)

Winkler Lajos

Morel Gyula emlékére

(1927. december 17. – 2003. szeptember 30.)

Morel Gyula professzor 1927. december 17-én egy gyógyszerész család harmadik fiaként született Budapesten. Édesapjától pontosságot és helyes mértéktartást örökölt, továbbá ama képességet, hogy felismerje, hol húzódnak az emberi határok. Kifinomult hallása, zenei tehetsége énektanár édesanyjára emlékeztetett, aki azonban feladta hivatását gyermekei nevelése érdekében. Morel Gyula még a Budapesti Érseki Gimnázium diákja volt, amikor behívták katonai szolgálatra. Az orosz hadifogságot követően a Benedek-rendiek gimnáziumában érettségizett, Budapesten.

1946-ban lépett a jezsuiták rendje papnövendékeinek sorába. Ezt követően úgy volt, külföldre küldik őt, hogy ott filozófiai tanulmányokat folytasson. Útja azonban a börtönbe vezetett. Itt sok olyan magyar keserves sorsával ismerkedett meg, kik üldöztetést szenvedtek el a kommunistáktól. Itt tett szert ama finom érzékenységre, amellyel az emberi méltóság, valamint az elnyomottaknak járó igazságosság tisztelete iránt viseltetett, s amely minden cselekedetét és egész gondolkodását jellemezte. Filozófiai tanulmányait 1949-ben kezdhette meg a belgiumi Eegenhoven-Louvainben, melyek befejezését követően két esztendeig a müncheni Mariánus Középiskolai Kongregációban tevékenykedett. Belgiumban és Franciaországban folytatott teológiai tanulmányait követően 1957. július 28-án szentelték pappá. Az ausztriai Sankt Andrä i. L.-ban eltöltött terciátus után a Bécsi Egyetemen doktorált szociológiából. 1962-ben Münchenben megalapította a Magyar Egyházzociológiai Intézetet.

P. Schasching egyetemi tanár kezdeményezésére kérték fel Morel Gyulát 1967-ben, hogy az Innsbrucki Egyetem jog-és államtudományi karán oktatói feladatot vállaljon. Már 1968-ban habilitálhatott, és az innsbrucki Teológiai Kar docense lett. 1969-ben a Jog- és Társadalomtudományi Karon a szociológia rendes tanárává nevezték ki. 1973-ban ehhez még ugyanczen egyetem építésmérnöki és építészeti karán is oktatói megbízás járult. 1973 és 1978 között Bozenben munka mellett tanuló egyetemistáknak tartott kurzusokat, 1975 és 1978 között tagja a Voralbergi Tartományi Kormány tudományos bizottságának. 1977-től 1979-ig az Innsbrucki Egyetem Társadalomtudományi Karának dékánja. 1977 és 1996 között a Jogtudományi Karnak is megbízott oktatója. 1978 és 1980 között menedzserek számára tart hétvégi tanfolyamokat Münchenben (a Hohenstein Intézetben). 1988 és 1994 között a Tiroli Tartományi Kormányzat ifjúsági jóléti tanácsadó testületének tagja. 1990-től 1996-ig az „Academia Scientiarum et Artium Europae” alapító tagja. 1996-ban történt nyugalmazása után három magyarországi egyetemen tartott, „tömbösített formában”, előadásokat.

Az 1962-ben alapított Magyar Egyházzociológiai Intézet a kommunista diktatúra idején *de facto* az egyetlen olyan intézmény volt, mely folyamatosan vizsgálta, mindekelőtt a katolikus, egyházi fejleményeket Magyarországon, velük kapcsolatban adatokat gyűjtött és jelentetett meg. (Például „A magyar katolicizmus mérlege”, 1969-ben). Ezáltal hasznos információkat közvetített a Magyarországon illegalitásban lévő egyház számára annak saját helyzetével kapcsolatban, illetve örökölt meg a történelemnek. Ezen intézet még ma is létezik és működik Bécsben, a fordulat óta pedig Budapesten is.

Csaknem ezzel egyidejűleg állt elő Morel Gyula egy magyar nyelven, rendszeres időközönként megjelenő folyóirat, a *Mérleg* ötletével, amelynek célkitűzése az volt, hogy tájékoztassa az elnyomott magyar keresztény egyházakat és hívőket az új teológiai és egyéb tudományos ismeretekről és haladásról – az *aggiornamento* értelmében. E folyóiratot kalandos körülmények között csempészték Magyarországra. Ugyanakkor azonban Nyugaton is szíve-

sen olvasták az itt élő katolikus papok és keresztény értelmiségiek. E folyóirat még ma is létezik, és még mindig fontos tájékozási forrásnak számít az ökumenikus gondolkodású és szellemi érdeklődésű keresztények körében.

Ugyancsak az 1960-as évek kezdetén kezdett el foglalkozni Morel professzor a Magyar Katolikus Értelmiségiek Pax Romana Mozgalmával. Ezen egyesületet 1947-ben Mindszenty bíboros megbízásából alapították emigrációban élő fiatal magyar katolikus keresztények a Magyarországon a kommunisták által betiltott szervezet folytatásaként. E szervezet tagja az 1922-ben a svájci Freiburgban alapított nemzetközi Pax Romana mozgalomnak (MIIC-ICMICA), és ezen belül, egészen 1990-ig, az elnyomott magyar egyház szócsövéül szolgált. Csaknem valamennyi nyugati országban működött. Olyan laikus szervezetről van szó, melynek feladata, hogy ápolja a keresztény tudatot a laikusok körében, érvényesítse a keresztény alapelveket a mindenkorai társadalomban, és ennek révén a népek közötti békét szolgálja. A magyar Pax Romana 1947 óta működik az emigrációban, 1990 óta pedig ismét Magyarországon is. Morel professzor mindvégig figyelemmel kísérte e szervezet tevékenységét. A már említett *Mérleg* című folyóiratot a maga idején egy Pax Romana kongresszus keretében alapították, és ennek tagjai készítették, terjesztették és biztosították a szellemi

háttérrel. Szerkesztősége a mozgalom egyik alcsoportja. Morel Gyula nagy súlyt helyezett arra, hogy az egyházon belül a laikusok is felelősséget vállaljanak, és nem csupán szellemileg és lelkiileg, hanem kapcsolata révén pénzügyileg is támogatott minket. Személyében közösségünk barátot, tanárt, kísérőt, példaképet, ötletadót, vitapartnert, olyan szeretetre méltó, jó humorú, az ellentétek elengedéséhez értő embert veszít el, kinek távozása mély űrt hagy maga után.

„Morel professzor szeretetreméltó testvérünk volt az innsbrucki Sillgasse jezsuitakollégiumának közösségében. Tartotta a kapcsolatot a fiatalabb testvérekkel, akik hozzá éppoly gyakran fordultak, mint feljebbvalóikhoz. Egészséges, kiegyensúlyozott és a gyengékre ügyelő véleményalkotása mindig jótéményt jelentett a különféle, renden belüli bizottságokban, nem utolsósorban a nyugat-európai magyar jezsuiták tanácsában (Konsult). A jövőbe derűlátóan tekintett.” (Jezsuiták megemlékezései, 2003, 16. old.)

Néhány tudományos műve: *Enthüllung der Ordnung* (1977), *Ordnung und Freiheit* (1986), *Glauben hat Zukunft* (1998), *Radikale Kirchenreform*, 2003.

A „Pax Romana” innsbrucki csoportja nevében: **Dr. Honffy Mária** és **Dr. Szentkereszt György** (a Nyugat-Európai és Amerikai Pax Romana elnöke).

Az innsbrucki egyetem

Zsidó-Keresztény-Iszlám Vallástudományi Előadások

A Keresztény-Zsidó Társaság kezdeményezésére és szervezésében kerül sor a közös gyökerű monoteista vallások (judaizmus, kereszténység, iszlám) együttes bemutatására.

Ezen előadássorozat célja:

- a vallásközi párbeszéd tudományos feltételeinek a megteremtése hazai szinten;
- a monoteista vallások közös értékeinek a felmutatása;
- a monoteista vallások kulturális és társadalmi vetületeinek a feltárása;
- a monoteista vallások történelmi múltja pozitív és negatív jelenségeinek a tudatosítása;
- a monoteista vallások Európára és az egész világra kiterjedő és kisugárzó jelenbeli megnyilvánulásainak a vizsgálata.

A tárgyi ismeretek és az összefüggések helyesebb ismerete feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a vallási sokszínűség ne eredményezzen kulturális, társadalmi, gazdasági és politikai törésvonalat. *Csakis attól nem félünk, amit ismerünk.*

A Keresztény-Zsidó Társaság tevékenységét a nyíltság és a függetlenség alapvető figyelembe vételével végzi; tagjai a társadalom egyetemes érdekeinek szolgálatában állva nem kívánnak a napi vallási és politikai küzdelmekben részt venni, de vállalják a társadalmi, erkölcsi érdekek megvalósulását előmozdító új gondolatokat, törekvéseket, bármely rétegből, érdekcsoportból, vallási közösségből erednek is.

Program

I./A. A zsidóság története (Dr. Haraszi György, az ORZSE tanszékvezető professzora)

1. Honfoglalás. A bírák kora, Saul királysága. Dávid és Salamon uralkodása
2. Izrael (Somron) története i. e. 722-ig. Júda királysága az Első Szentély pusztulásáig
3. Babilóniai fogság, visszatérés, perzsa és görög uralom. A Hasmóneusok és Heródes királysága
4. Júdea római uralom alatt: a nagy zsidó háború és a Bár-Kochbá felkelés. A diaszpóra kezdetei, a talmudi korszak (i. sz. 600-ig)
5. Az arab hódítás, zsidók az arab irodalomban (i. sz. 900-ig). Az arab-zsidó fénykor Spanyolországban; zsidók Nyugat- és Dél-Európában
6. Zsidók a keresztény Spanyolországban, a kiűzetés. A török birodalom zsidósága
7. A lengyelországi zsidóság története a XVIII. század végéig, a chászidizmus. A Cári Birodalom zsidóságának kialakulása

8. A hászkálá mozgalom. A zsidók emancipációja Nyugat- és Közép-Európában 1850-ig. Az orosz birodalom zsidóságának története és alternatívái

9. A modern antiszemitizmus formái, a cionista mozgalom létrejötte és első praktikus lépései

10. A zsidóság története a XX. század első felében. A Soá

11. Fejezetek a magyarországi zsidóság történetéből a kezdetektől 1945-ig

12. A zsidó világ 1945 után. A harmadik zsidó állam születése és első 50 esztendeje

I./B. Bibliai héber nyelvtan (Róna Tamás, az ORZSE tanára)

II./A. A kereszténység története (Dr. Jakab Attila, vallástörténész)

1. *Verus Israel* – önmeghatározás a zsidósággal szemben (I. század)
2. Az igazi filozófia – helykeresés a Római Birodalomban (II.-III. század)
3. A konstantini fordulat: az üldözöttből üldözővé alakulás.
4. A nagy zsinatok kora (IV.-V. század)
5. A nyugati kereszténység és Nagy Károly birodalma
6. A bizánci birodalom
7. A kereszties hadjáratok
8. A középkori kereszténység
9. A reformáció
10. Felvilágosodás és nacionalizmus (XVIII.-XIX. század)
11. Kereszténység és totalitarizmus (XX. század)
12. A magyar kereszténység története

II./B. Ógörög nyelvtan (Dr. Szécsi József, a Keresztény-Zsidó Társaság főtákar)

III./A. Az iszlám népek története (Németh Pál, református lelkész, főiskolai tanár)

1. Az iszlám vallási előzményei és keletkezése. Mohamed élete
2. A korai iszlám és a nagy hódítások korszaka. A kalifátus kialakulása. A vallási törvény és a jogtudomány fejlődése
3. Az omajjádák uralma (660-750)
4. Az abbászida kalifátus
5. A fátimidák uralma
6. A kereszties hadjáratok és az ajjúbidák birodalma
7. A mamlúk szultánok hatalma
8. Az iszlám Nyugaton. Andalúzia és a mórok
9. Az arab Kelet és az Oszmán Birodalom (1517-1800). Egyiptom a XIX. században
10. Az iszlám országok a XX. században
11. Izrael állama és az iszlám világ

12. A modern reiszlamizáció és az iszlám európai elterjedése

III./B. Klasszikus arab nyelvtan (Németh Pál, református lelkész, főiskolai tanár)

Az előadássorozat **2004. szept. 1-jén** kezdődik és november végéig tart. Az előadásokra minden **kedden** kerül sor, **15 órától 20 óráig**, az Erzsébetvárosi Községi Házban (Budapest, VII. ker., Wesselényi u. 17).

Az előadások költségeihez a hozzájárulás 10.000 forint (145 forint/óra). Egy napra is lehet jegyet váltani. Ennek ára 1.000 Ft.

Érdeklődni lehet a Keresztény-Zsidó Társaság Ügyfélszolgálati Irodájában – Budapest, VII. Wesselényi u. 17, Erzsébetvárosi Községi Ház – munkanapokon (hétfőtől-péntekig): 9.00-17.00 Telefon: 413-35-50.

Levelezési cím: Keresztény-Zsidó Társaság, 1052 Budapest, Deák tér 4.

Az előadásokkal kapcsolatosan bővebben a Társaság honlapján lehet tájékozódni: www.kzst.hu

Ünnepélyes megnyitó – nyilvános előadásokkal – **2004. szeptember 7-én, kedden, 14 órakor.**

Élő egyház - halott egyház

Az élő egyházban sok „zajos” gyerek és fiatal van,
a halott egyház tökéletesen csendes.

Az élő egyházban mindig új utakat keresnek,
a halott egyház soha nem változtat semmin.

Az élő egyház nagy álma az Isten Országá,
a halott egyháznak rémálmai vannak.

Az élő egyház gyorsan növekszik,
így hát nem emlékszik mindenki a másik nevére,
a halott egyházban hosszú időn át változatlanok a nevek.

Az élő egyház bátorságra, előrehaladásra hív,
a halott egyház soha nem kockáztat semmit.

Az élő egyház kötelessége a világmisszió,
a halott egyház mindenét magának tartja meg.

Az élő egyház megbocsát, és bocsánatért könyörög,
a halott egyház soha nem vét hibákat.

Az élő egyház felhasználja hagyományait és lehetőségeit,
hogy szolgálja az embereket;
a halott egyház az embereket használja fel
a hagyományok és lehetőségek megőrzésére.

Az élő egyházban tizedet fizetők vannak,
a halott egyházban csak borraivalót adnak.

Az élő egyház látja a kihívásokat és az alkalmakat,
a halott egyház csak a problémákat és veszélyeket látja.

Az élő egyháznak istentisztelete van,
a halott egyháznak csak aggodalmi.

Az élő egyház evangelizál,
a halott egyház megkövesedik.

Egy amerikai gyülekezet körleveléből

Az Egyházforum 2003/5. és 6., valamint 2004/1. számában jelent meg Balogh Judit „A Magyarországon forgalomban lévő katolikus hittankönyvek zsidóságképe” c. írása, amelyhez Rédly Elemér a 2004/2. számban fűzött megjegyzéseket. Erre válaszol alábbi levelében a szerző, Balogh Judit.

(A szerk.)

Főtisztelendő Atya!

Előjáróban azt szeretném megemlíteni, hogy Ön félreértett engem – valószínűleg azért, mert félreérthető voltam.

Teljes mértékig egyetértünk abban, hogy a hitoktatás célja a „Jézus Krisztusba vetett hit ébresztése és fejlődésének szolgálata”. A vallástörténeti, kultúrtörténeti tények ismerete szerintem sem cél, hanem eszköz, amely nélkül azonban – és ezt próbáltam írásomban bizonygatni – a legnagyobb hit és jó szándék mellett is csak féligazságokat tudunk mondani Jézusról.

Én nagyon régen jártam iskolai hittanra, de még emlékszem, hogy 8-10 évesen úgy képzeltem el Jézust, mint aki glóriával a feje körül jár-kezel az emberek között, és a vak is láthatja rajta, hogy Isten. Igazán nem akarom doketizmussal vádolni azt a nagy tudású és szentéletű atyát, aki a hitoktató volt, de hogy bennem doketizmust generált, az tény.

Abban is egyetértünk, hogy a gyerekek történelemszemlélete alsó tagozatos korukban még nincs kifejlődve. Ezt a korosztályt én szervezett formában soha nem oktattam, annyit azonban a családban és a baráti körben előforduló gyerekeknél is látok, hogy nem tekintik egymástól időben nagyon távoli két eseménynek pl. a honfoglalást és az 1848-as forradalmat. Üdvtörténeti szemlélettel azonban igenis rendelkeznek a 6-10 éves gyerekek. Ha pl. megtanítom nekik, hogy ki volt Mózes, vagy Dávid király, utána már jobban fogják érteni, hogy ki volt Jézus. Ezt kipróbáltam, és minden esetben bevált.

A „vallási környezetismeret” első helyre állítását a fentiek túlmenően azért is rossz ötletnek tartom, mert a 6-10 éves gyerekeknek nemcsak a történelemszemlélete nem alakult még ki, de az absztrakciós képessége sem. Bibliai történetekkel nagyszerűen le lehet kötni őket, és amennyit ezekből meg kell érteniük, annyit értenek is. Ha viszont a szentmise részeit magyarázzák nekik, alig várják, hogy az alkalomnak vége legyen.

Amikor pedig mind a történelemszemléletükre, mind az absztrakciós képességükre építhetnénk már, többségük nem jár hittanra.

A hitoktatásra járó, ill. nem járó gyerekek, fiatalok zsidóságképét saját környezetemben felmértem. (Ez természetesen egy elég kisszámú minta, talán nem is szabadna belőle következtetéseket levonni.) A témával kapcsolatos tudása mindkét csoportnak elenyésző, indulataikat pedig a családi és egyéb háttér alakítja. Az indulati skála a jószándékú érdeklenségtől az ellenséges magatartásig húzódik. Még két olyan huszoneves fiatalembert is ismerek, akik jelenleg egy neonáci csoport tagjai. Mindketten egy-

házi középiskolában érettségiztek, vagyis egészen 18 éves korukig részesültek hitoktatásban.

Jó ötletnek tartom, hogy írjon minden vallási csoport egy jól használható ismeretterjesztő könyvet saját magáról. Annyit tennék csak hozzá, hogy a judaizmusról szóló ismeretanyagot a keresztény teológiai főiskolákon és hitoktatóképzőkben feltétlenül tanítani kellene. Ilyesmi – tudtommal – Nyugat-Európában számos helyen történik is. Magyarországon ugyanakkor csak néhány szabadegyház teológiája vette fel tanrendjébe a zsidó vallás ismertetését.

Helyes, ha törekszünk arra, hogy ökumenikus szellemben neveljünk, hogy a „másként gondolkodók és más vallásúak érzékenységét lehetőleg ne bántsuk meg”. Ehhez azonban ismernem kell azokat, akikről beszélek. Tudnom kell, hogyan élnek, gondolkodnak, mit hisznek stb., sőt, feltétlenül tisztelnem kell őket, meg nem tagadva eközben saját állásfoglalásomat.

Valóban nehéz elérni – számomra legalább is az volt –, hogy egyensúlyba kerüljön életünkben és tanításunkban a történeti Jézus és a hit Krisztusa. Vitánk tárgyát képező tanulmányomat is éppen azért írtam meg, mert úgy érzem, hitoktatásunk jelen állapotában ezt az egyensúlyt nem képviseli megfelelően. A jobbitás szándéka vezérelt, és az a sok tapasztalat bátorított, amelyre nevelői pályafutásom során szert tettem.

Balogh Judit

Tisztelt Szerkesztőség!

Kell a lap továbbra is. A 2004. évre be is „fizettem”. Mint tavaly, idén is elmondtam a 3 db ad int. dantist. Csak, mint utaltam fönn rá, nem jeleztem. Nekem így könnyebb. Ennek ellenére – mivel adódott rá lehetőségem – földadtam pluszba 1000 Ft-ot, adományként. Tudom, hogy nem sok, de „sok kicsi sokra megy alapon” talán ez is számít.

D. ny. plébános

A folyóiratot továbbra is 2 példányban kérem küldeni, a többlet 6 intenciót az Alapítványra szánom.

V. plébános

A 2004. évi előfizetéssel kapcsolatban írt érdeklődő levelére válaszolva sajnálattal kell közölnöm, hogy az *Egyházforum* előfizetését nem áll módomban megújítani, jóllehet ezt szívesen megtettem volna, de időközben nyugdíjas lettem, s a nyugdíj már nem ad fedezetet a számomra oly fontos újságok, folyóiratok és könyvek beszerzésére.

F.J., Budapest

A mai napon levelemmel egy időben feladtam 2000 Ft-ot a folyóirat 2004. évi előfizetésére. Amennyiben segítséget jelent, felajánlom, hogy 2 előfizető részére végzek intenciókat, akik egyébként nem jutnának a folyóirathoz.

Őszinte tisztelettel és hálás köszönettel kívánom az Úr bőséges áldását pótolhatatlan munkájához.

K. plébános

ÚJ PÜNKÖSD

kiadványai

29-30-31: TUDJATOK EGYÜTTMŰKÖDNI A VILÁGIAKKAL

A Szentatya a Püspöki Karhoz 1991-ben
A világi hívek alattvalók voltak az Egyházban
majdnem 2000 éven át

Emancipáljuk a II. Vatikáni zsinatot

Mit jelent kereszténynek lenni?

Mi a keresztények küldetése a világban?

Hol vannak a magyar közéletben?

32-33: EGYHÁZ ÉS VILÁGI REND

Az államok hatékony jogi-politikai
megszervezésének szükségessége.

A kért számot ingyen küldjük.

Amíg a készlet tart!

Rendelési cím: Mihályi Gilbert O.Praem.,
8000 Székesfehérvár, Petőfi u. 2.

PÉCS-BUDAPEST-PÉCS

GYŰJTŐFUVAROZÁS HÉTFŐTŐL PÉNTEKIG NAPONTA

06 20/9414 758

MOLNÁR CARGO EXPRESSZ KFT.

GLOBAL-NET 2000

WEBLAP TERVEZÉS, KIVITELEZÉS

DOMAINNÉV REGISZTRÁLÁS

GRAFIKAI MUNKÁK, CD-ROM KÉSZÍTÉS

ADATBÁZIS TERVEZÉS, PROGRAMOZÁS

TEL.: 62/557-990

TEL/FAX: 62/557-991

E-MAIL:

SZEGED@GLOBALNET2000.HU

WWW.GLOBALNET2000.HU

A MAGYAR JEZSUITÁK FOLYÓIRATA

Távlatok

VILÁGNÉZET, LELKISÉG, KULTÚRA

Szerkeszti Szabó Ferenc és Nagy Ferenc

Megjelenik évente négyszer.

Előfizetés 2004-re: 2400 Ft.

OTP-számlaszám: 11708001-20365961

Megrendelhető:

H-1026 Budapest, Sodrás u. 13.

Telefon: (36-1) 200-8054/105

Fax (36-1) 275-0269

E-mail: tavlatok@mail.externet.hu

Honlap: <http://w3.externet.hu/~tavlatok>;

www.katolikus.lap.hu – *Távlatok*

Nyíri Tamás

LELKÜNK DÉMONAI ÉS ANGYALAI

**EGYHÁZFÓRUM
BUDAPEST**

Lelkünk démonai és angyalai

„A kozmoszban állandóan működnek olyan építő és romboló erők, amelyek tőlünk függetlenek, de valahogy átjárnak bennünket. Ezeknek az erőknek az egymással való harca főképp az emberi lélekben, illetve ennek következtében a társadalmi kapcsolatokban folyik.

Nagyon különös hely az emberi szív. Az angyalok élet-halál harcot vívnak a démonokkal. A démonok segítője mindig az ostobaság, a félelem, önmagunk szégyenlése. Az angyal oldalán áll az összetettség, kiegyensúlyozottság, higgadság, bizalom.”

Nyíri Tamás

Amatőr hangszalagok és az előadások vázlatát adó kézirat segítségével Nyíri Tamás lelki-gyakorlatos beszédeiből készült e könyv, amely első ízben jelenik meg az Egyházfórum gondozásában.

Nyíri Tamás: Lelkünk démonai és angyalai
(kb. 225. oldal)

Eredeti ár: 1575,- Ft

„A kéziratból szinte teljes áttekintést kaphatunk a tárgyalt időszak magyarországi egyházainak helyzetéről, problémáiról, az egyházpolitikai vitákról, annak legfontosabb tényeiről. Az írássok sokszínűségét, gazdag tematikáját nem is a szerzőnek kellett „kitalálnia”, hanem az adódott a tárgyából, ami önmagában véve igen sokféle kérdést ölel fel, s amelynek problémái ugyancsak szerteágazóak. A kézirat érdeme és erenye, hogy kellő egyensúlyt tart a különféle egyházak, felekezetek között, illetve különböző politikai pártok, irányzatok egyházpolitikai nézetei között.”

Gergely Jenő

Dobszay János: Állam, egyházak Magyarországon. 1989–2004. 15 év a rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig (kb. 400 old.)

Eredeti ár: 1995,- Ft

Dobszay János

ÁLLAM, EGYHÁZAK MAGYARORSZÁGON

1989–2004

**15 év a rendszerváltástól
az Európai Unió csatlakozásig**